תוספות יום טוב על מסכת פסחים

תוספות יום טוב

geulaquiz.com

הקדמה

א אור לארבעה עשר. כתב הר״ב ליל וכו׳ ולישנא מעליא נקט. מסיים הרמב״ם שלא תהיה פתיחת הספר בשם ההעדר. והרז״ה והר״ן כתבו עוד על שם פתח דברך יאיר (תהילים קי״ט:ק״ל):

בודקין את החמץ. כתב הר״ב ואע״ג דבביטול בעלמא סגי דילפי׳ מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה. כדפירש״י דף ד׳ ע״ב. ומ״ש שמא ימצא וכו׳ וימלך על בטולו ויחשב כו׳. כלומר דכמו שבביטול בעלמא דהיינו בלב שיחשוב בלבו כאילו הוא עפר סגי בכך. אע״פ שלא הוציא בשפתיו כלום ה״נ במחשבה בעלמא חוזר מביטולו וזוכה בה דמחשבה מבטלת מחשבה:

כל מקום שאין מכניסין בו חמץ. מפרש בגמ׳ לאתויי הא דת״ר חורי הבית העליונים והתחתונים וגג היציע וגג המגדל [משום דמשופעין] ורפת בקר ומתבן ולולין ואוצרות יין ואוצרות שמן א״צ בדיקה. ואהא מהדר ומקשה ולמה אמרו כו׳ דהא אוצרות יין ואוצרות שמן אין צריך בדיקה. ומשני במרתף כו׳:

שתי שורות על פני [כל] המרתף. ז״ש הר״ב עד שמי קורה פירש״י עד התקרה והוא כמו שמי השמים. ומ״ש וחוזר ובודק וכו׳ וע״פ ארכו ורחבו כו׳ וכן ל׳ רש״י וכלומר דהיינו ע״פ ארכו ורחבו דארכו הוא שאמר שבודק שורה חיצונה מן הארץ כו׳. ורחבו הוא שאמר וחוזר ובודק החביות העליונות. וכתב רש״י שאף היא נקראת שורה אם באת למנות מלמעלה למטה. [*ומ״ש הר״ב ועשויה כמין גא״ם יונית כו׳ מסיים רש״י ועשויה כמין כ״ף שלנו פתוחה [ועי׳ בפ״ג דמדות מ״ט] שורה אחת כמין גאם היינו שורה בזקיפה ושורה עליונה בשכיבה כאדם הבודק כותל הבית מבחוץ והגג הרואה את הקורה דהיינו כל גג השורות עכ״ל. ולפי׳ קורא החיצונה אורך והעליונות רוחב שאותה של שכיבה ראויה להקרא רוחב ושל זקיפה ראויה להקרא אורך. עוד יש לפרש שעל פני ארכו ורחבו חוזר על כל הב׳ שורות (ששתיהן) הן על החיצונה הן על העליונה ששתיהן בודק לאורך ולרוחב של כל המרתף. אבל לפרש שעל פני ארכו ורחבו קאי על העליונה דסמיך ליה לחוד אין נראה דהא אף בחיצונה בודק על פני כל המרתף ולמה יפרש כך רק בעליונות]:

שתי שורות החיצונות שהן העליונות פירש הר״ב שורה העליונה הרואה פני הפתח ומסיים רש״י והאי פתח לאו כנגדו ממש קאמר אלא הכותל שהפתח בו קרי הכי. ומ״ש הר״ב ושלמטה הימנה הכי מפרש רב בגמ׳. ודייק מדתנן ברישא חיצונות ש״מ דתרוייהו חיצונות בעינן. ודתנן בתר הכי עליונות למעוטי תתאי דתתאייתי. כלומר שלישית ושתחתיה. ואע״ג דבספרי גמ׳ גרסינן והלכתא כוותיה דשמואל דמפרש עליונה ושלפנים הימנה אל תתמה על החפץ להר״ב לפרש אליבא דרב. דגירסא זו דידן לא נמצאת להפוסקים. שכן הרמב״ם והרא״ש והטור פוסקים נמי כרב ומשום דהלכתא כרב באיסורי וכן מצאתי בכ״מ ועי׳ לקמן פ״ד מ״ג:

חולדה. אע״פ שבל׳ הכתוב נקרא שם המין בל׳ זכר. כדכתיב (ויקרא י״א:כ״ט) החלד והצב. ה״נ במ״ב פי״א דחולין תנן רחלות וכתיב (בראשית ל״ב:ט״ו) רחלים מאתים. וקאמר ר׳ יוחנן בגמ׳ [קלז.] דלשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן ועי׳ ריש מסכת תרומות [*ועי׳ בפרק אחרון דעירובין משנה י״ג]:

רבי יהודה אומר וכו׳ ובשעת הביעור. כתב הר״ב דטעמיה דלאחר הביעור לא יבדוק דלמא אתי למיכל מיניה וגבי שמן במשנה ד׳ פ״ב דשבת לא גזר דלמא יסתפק מנר הדולק דמשום חומרא דשבת מבדיל בדיל. גמרא:

בתוך המועד. פירש הר״ב בשעה ששית שהוא מועד הביעור [עי׳ במשנה דלקמן] לאחר המועד עד שתחשך כך פירש רש״י וכתב הר״ן ואיכא למידק ומשתחשך ואילך למה לא יבדוק. ואפשר דהיינו טעמא משום דאפי׳ רבנן מודו דכל היכא דענוש כרת אפי׳ מחזר עליו לשורפו חיישינן דלמא אתי למיכל מיניה. ולא סמכינן אהאי טעמא אלא עד שתחשך דליכא כרת עכ״ל. והא דלא רצה רש״י לפרש כאית דמפרשי כתבו התוספות דלטעמיה אזיל שהוא מפרש כפירוש קמא במתניתין א׳ שכתב הר״ב דטעמא דבדיקה שלא יעבור על בל יראה ולאחר פסח ליכא בל יראה. והר״ן כתב דאפי׳ הכי ניחא לאית דמפרשי דסברי דכי היכי דקנסוהו רבנן משום דעבר על בל יראה לאסרו בהנאה עשו חזוק לדבריהם כשל תורה. להצריכו אף בדיקה ע״כ. אבל הכריח פירוש דאית מפרשי מכח קושיית התוספות דלר׳ יהודה קרי שעת הביעור. ולמה שינה לשונו למקרי ליה מועד. ואני אומר דרש״י מפרש מועד שעת הביעור משום דהכי איתא בפ׳ הגוזל עצים (בבא קמא ד׳ צ״ח ע״ב) אמר רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצווין עליו לבערו. לאחר הפסח מחלוקת ר״ש ורבנן וכו׳. והתם מועד היינו משעה ששית שמועדו לבערו. ולהכי לא קאמר התם לאחר המועד אלא לאחר הפסח. משום דלאחר המועד היינו אחר הביעור עד שתחשך. ואילו התם כל עוד ימי הפסח מצווים עליו לשרפו ולבערו. הלכך הכא דתנן מועד ולאחר המועד ודאי פירושו כמועד דהתם דהיינו שעת הביעור. ולענין קושיית התוס׳ יש לומר משום דחייב אדם לומר בלשון רבו כדתנן פ״ק דעדיות ור׳ קבל הלשון מר׳ יהודה ששנה לתלמידיו בלשון ביעור וקבל מהחכמים ששנאו בל׳ מועד וקבען במשנתו כלשון איש ואיש:

ומה שמשייר. בלילה לצרכו שיאכל בלילה גם בבקר. הר״ן:

כדי שלא יהא צריך בדיקה. דהא דתנן לעיל דאין חוששין היינו מספק. אבל הכא איכא למיחש שמא תטול חולדה בפנינו ויהא צריך בדיקה. גמרא ד״ט ע״ב:

ושורפים בתחלת ו׳. כתב הר״ב ואע״ג דכל שעה ששית מדאורייתא שריא שנאמר (שמות י״ב:ט״ו) אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. ומפי השמועה למדו שהראשון זהו י״ד. ראייה לדבר זה מה שכתב בתורה (דברים ט״ז:ג׳) לא תאכל עליו חמץ. כלומר על קרבן הפסח. כך למדו מפי השמועה בפירוש דבר זה. לא תאכל חמץ משעה שראויה לשחיטת הפסח שהוא בין הערבים והוא חצי יום. הרמב״ם בפרק א׳ וב׳ מהל׳ חמץ:

תולין כל ה׳. פירש הר״ב גזירה משום יום המעונן. עי׳ מ״ג פרק ה׳ מסנהדרין:

של תודה פסולות. פי׳ הר״ב כל מי שהיה עליו קרבן תודה מביאה בי״ג וכו׳ דלשהויי עד אחר הפסח עובר בעשה דובאת שמה והבאתם שמה (דברים י״ב:ה׳-ו׳) כמ״ש הר״ב בריש מסכת ר״ה:

על גג האיצטבא. הכי גרסי׳. ועי׳ פ״ד דסוכה מ״ד [*ובמשנה ח׳ פ״ג דתענית]:

השמן. פי׳ הר״ב של תרומה מדקתני מלהדליק בנר. דאילו שמן של קודש כשנפסל נשרף בקדש בבית הדשן ואין לכהנים היתר בהם אבל שמן תרומה כהנים מדליקין בו דכתי׳ (במדבר י״ח:י״ט) ואני נתתי לך משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת טהורה ואחת טמאה ואמר רחמנא שלך תהא להסיק תחת תבשילך. רש״י:

בנר שנטמא בטמא מת. אבל כשנטמא בשרץ דנעשה ראשון אע״ג דעושין לשמן שהם משקין להיות תחילה דלעולם משקין נעשין תחילה כדפי׳ הר״ב בי״ח דבר דריש מס׳ שבת ונמצא שהוסיף אדרבי חנינא שנעשה שלישי ראשון מאי אמרת דהאי דנעשין תחילה מדרבנן היא. הא הך דאוכל מטמא אוכל נמי מדרבנן היא. ועי׳ במשנה ב׳ פרק ה׳ דסוטה. אלא היינו טעמא דדייק לומר שנטמא בטמא מת. משום דאיהו סבירא ליה דמן התורה משקין מטמאין אוכלין ואשמעינן השתא דכשנטמאו בנר שנטמא בטמא מת. הוסיפו על טומאתן שנעשה ראשון ומטמאין אוכלין מדאורייתא גמרא. והביאו הרמב״ם בפירושו. ועי׳ בסמוך לקמן. והא דמפרש הר״ב דר״ע הוסיף להחזיר הג׳ ראשון לישנא דגמרא נקט ובכלל זה דלר״ח לא נעשה [שני] *) אלא מדרבנן ע״י אוכל ולר״ע נעשה ראשון מדאורייתא ע״י כלי ומה שכתב הר״ב דכל הכלים דינם שוים לכלי מתכת וכן כתב הרמב״ם עי׳ בריש מסכת אהלות:

מדבריהם למדנו. מ״ש הר״ב שנטמא במשקין שנטמאו בכלי שנטמא בשרץ דהא אוקמינן לעיל שנטמא בולד ולד וכ״כ רש״י והקשה דסוף סוף כיון דאין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן [כדפי׳ הר״ב לעיל] מה קא מהני ליה האי בשר לבשר שלישי אי לשויה שני מדרבנן מעיקרא נמי שני מדרבנן הוה דאילו משקים שנגע בהן תחלה היו מדרבנן דהא נגע בראשון. ואפי׳ ע״י שני הן נעשין תחלה [כמ״ש לעיל]. אלא על כרחך להאי שינוייא סבירא ליה אוכל מטמא אוכל בקדשים מדאורייתא. ואשמעינן ר״ח דשני דרבנן עבדינן ליה שני דאורייתא ולרבי מאיר ש״מ שני דרבנן טהור מעליא דאורייתא מותר לעשותו שני דאורייתא. והוא הדין לתרומה טהורה שנשרפת עם הטמאה ולר״י אשמעינן דשני דרבנן והוא שלישי דאורייתא עבדינן שני דאורייתא. הלכך אינה היא המדה. ולמ״ד אין אוכל מטמא אוכל א״צ לאוקמא בנטמא במשקים וכו׳ ומדבריהם מדר״א ורבי יהושע ע״כ. והשתא הר״ב שפי׳ לעיל אליבא דמאן דס״ל דאין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא הדרא קושית רש״י לדוכתא. וכן קשיא להרמב״ם דמפרש לעיל והכא כפירוש הר״ב וצ״ל דס״ל כמ״ש התוספות בדף ט״ו בד״ה ולד טומאה כו׳ דאומר ר״י דאכתי לא נגזרה גזירה דכל הפוסל התרומה מטמא משקין להיות תחלה ע״כ. ולפי זה הך סוגיא שהבאתי לעיל דדייק בגמ׳ אדר״ע ממשקים שנעשו לעולם תחלה אתיא אליבא דמ״ד אוכל מטמא אוכל בקדשים מדאורייתא דלא צריך לאוקמי למתניתין דנטמא במשקין וכו׳ דמדבריהם אדר׳ אליעזר ור״י קאי וה״נ ס״ל דלאחר גזירה אמרו לדבריהם שהרי היו לאחר ב״ש וב״ה שגזרו לגזירה זו. וקשיא להרמב״ם שהביאם בפירושו ומפרש אליבא דמ״ד אין אוכל מטמא אוכל. דאליביה קודם שנגזרה מיירי [*דאי לאחר כך לא צריך לאוקמי למתניתין דנטמא במשקים וכו׳ דמדבריהם אדר״א ור״י קאי] ומיהו אשכחנא בתוס׳ דף י״ד ע״א בד״ה עם בשר וכו׳. הקשו בסוגיא דהתם דהוי מצי לדקדק נמי בדרבי חנינא מהא דמשקים נעשים לעולם תחלה כמו דדייק לר״ע. ותירצו משום דרבי חנינא קאמר מימיהם של כהנים משמע שמעולם כך הוא אף קודם י״ח דבר דגזרו על המשקים להיות תחלה. ע״כ. הרי שלא חלקו בין הסוגיות כמו שחלקנו אלא כולה סוגי׳ כמאן דאמר אין אוכל מטמא אוכל. וצ״ל דלא גרסי בדברי רבי עקיבא מימיהם של כהנים ור״ע לאחר גזירה מיירי ולהכי מדקדק תלמודא בדבריו:

ששורפין תרומה טהורה כו׳. כתב הר״ב דרבי מאיר סבר טומאת משקים לטמא אחרים לאו דאורייתא וכו׳ [*עי׳ בפירוש הר״ב במ״י פ״ד דטהרות] וכתבו התוספות בדבור המתחיל התם פסול וכו׳ ואם תאמר א״כ ר״ח נמי מוסיף אדרבי עקיבא דמדרבי עקיבא דאמר דפסול מדאורייתא מותר לעשות ראשון לא שמעינן שיהא שלישי דרבנן מותר לעשות שני. ובירושלמי פריך לה וקאמר למ״ד בולד טומאה דרבנן לא בא רבי עקיבא אלא לפחות תפתר

בטבול יום דבית הפרס שהוא מדבריהם ע״כ. והשתא אתי שפיר לישנא דמדבריהם. דמדבריו מיבעי ליה [כדפריך בגמ׳ למאן דמוקי מדרבי אליעזר ורבי יהושע] דהא רבי עקיבא לא קאמר אלא בשלישי דאורייתא. אלא ודאי רבי עקיבא נמי בשלישי דרבנן מיירי:

התלויה. פי׳ הר״ב דכתיב משמרת תרומותי כו׳. עי׳ משנה ח׳ פרק שמיני דתרומות:

ב כל שעה שמותר לאכול מאכיל. לדיוקא איצטריך דתידוק הא משעה שאינו מותר לאכול אינו מותר להאכיל. רש״י:

מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות. כתב הר״ב צריכי כו׳ אבל חיה כגון וכו׳ וחולדה וכן לשון רש״י. ונראה דרוצה לומר בחולדה חולדת הסניים שהיא חיה. כתנא קמא דמשנה ה׳ פ״ח דכלאים אלא שאין זה מדרך רש״י לסתום אלא לפרש הלכך נראה יותר לומר דכלל שרץ בהדי חיה הואיל ולאו בהמה היא. ובתוס׳ הקשו היכי שרי הכא להאכיל כו׳ הא תנן פרק קמא משנה ג׳ ומה שמשייר יניחנו בצנעא ומפרש [*רש״י] דשמא תטול חולדה וכו׳. ותירצו דיש לחלק בין חיה לחולדה המגדלים בבתים [דהחיה] לא מצנעא כולי האי כמו חולדה הטומנת בחורים ובסדקים ע״כ. משמע דלחולדה אינו רשאי להאכיל. והיינו דבהמה חיה ועוף תנן ואילו לשרץ לא תנן. אבל הרא״ש כתב דהפירוש הנכון ומאכיל כו׳ והוא עומד עליהם עד שיאכלום ולא יעלים עיניו מהם עד שיאכלו ויבער המשוייר ומתניתין היתר הנאה אתי לאשמעינן. ולעולם צריך ליזהר שלא יצניע וה״פ דאי תני בהמה דאי משיירא קא חזי ליה דאף אם מחמת טרדא יעלים עיניו יחזור ויבער המשוייר דהא קא חזי ליה ע״כ. ומ״ש הר״ב ועבר עליה בל יראה. כתבו התוס׳ פירוש אם לא בטלו וה״ה דהמ״ל דלמא אכיל מיניה:

עבר זמנו. פירש הר״ב משהגיע שעה ו׳ פירוש משמתחלת כו׳ ומ״ש אין חוששין לקידושיו כתב רש״י בפרק קמא ד״ז ע״א ואע״ג דאתי איסור הנאת חמץ דרבנן דשש ומפקע קדושי תורה ושרי א״א לעלמא הא מתרצינן בכמה דוכתין כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש. והפקר ב״ד הפקר והם הפקירו ממונו:

אסור בהנאתו. פירש הר״ב כאילו הי׳ מאיסורי הנאה של תורה כלומר כאילו היה בשעה שאסור בהנאה מן התורה דחמץ בפסח אסור בהנאה מן התורה. שנאמר (שמות י״ג:ג׳) לא יאכל חמץ דקרינן בצירי ולא בחולם. משמע לא יהא בו היתר אכילה וסתם הנאות לידי אכילה הם באות שלוקח בדמים דבר מאכל. ואיכא טעמא אחרינא. ובהך כ״ע מודו:

וחכמים אומרים. בסוף מסכת תמורה פסק הר״ב כמותם:

או מטיל לים. פירוש שאינו ים המלח דבים המלח אין ספינה עוברת וא״צ פירור אלא מיירי בשאר ימים וה״ה בכל נהרות והכי קתני מפרר וזורה לרוח מפרר ומטיל לים כרבה בגמרא. ועי׳ במשנה ג׳ פרק ג׳ דע״ז:

מותר בהנאה. כתב הר״ב משום דאיכא דנהגי איסורא בפת של נכרי פירוש בשל פלטר דאילו בשל בה״ב לא הותר בשום מקום. והר״ב במ״ו פ״ב דעבודת כוכבים מפרש לאותה משנה כפי המקומות דנהגי היתר ע׳ בי״ד סי׳ קי״ב בב״י:

נכרי שהלוה את ישראל וכו׳. פי׳ הר״ב ואמר ליה הישראל אם לא הבאתי לך [מעות] עד יום פלוני קנה מעכשיו וכגון שהרהינו אצלו. דאע״ג דהרהינו אצלו. קי״ל נכרי מישראל אינו קונה משכון וצריך שיאמר מעכשיו. ואע״ג דאמר ליה מעכשיו אם לא הרהינו אצלו לא גרע מחמצו של נכרי ברשות ישראל והאחריות על ישראל דקי״ל דחייב לבערו. כדאיתא בטור [או״ח] סי׳ ת״מ. ומלת הרהינו מפורשת בפ״ח דעדיות מ״ב. וז״ש הר״ב עד יום פלוני הוה ליה לפרש אי סבר דקביעות זמן דוקא קודם הפסח הוא. ואחר הפסח דתנן אזמן ההיתר קאי ולא אזמן פרעון. וזה כדעת הרמב״ם וסיעתו בפ״ד מהלכות חמץ. או דסובר דאפי׳ לא הגיע הזמן שקבע עד אחר הפסח והיינו דתנן אחר הפסח. וקאי אזמן הפרעון וכדעת הראב״ד והטור בסי׳ תמ״א ומדסתם ולא פי׳ נראה סברתו דקביעות זמן אחר הפסח קאמר דאי לא ס״ל הכי הוה ליה לפרש דלא ליתי למיטעי ולהקל. ועי׳ במ״ג פ״ג:

וישראל שהלוה כו׳. כתב הרא״ש דמיירי נמי שהרהינו אצלו וא״ל מעכשיו. דאל״ה לא קני ישראל דס״ל דישראל מנכרי לא קני משכון ומיירי שאין אחריות המשכון עליו דאם אחריות המשכון עליו [א?בלא משכון עובר] כדלעיל:

רשב״ג וכו׳. כתב הרמב״ם לא בא לחלוק אבל ביאר דין המפולת איך הוא ע״כ. ואע״ג דתנן בלישנא דפלג אשכחן טובא כה״ג וכתבתים במ״ו פ״ג דבכורים. וגם מכאן ראיה למ״ש במשנה ז׳ פ״ח דעירובין בענין כ״מ ששנה רשב״ג במשנתינו וכו׳ דלא קי״ל כההוא כללא. דאי כללא הוא למה לו להרמב״ם לכתוב שאינו חולק. הא אפילו יחלוק הלכה כמותו:

כל שאין הכלב כו׳. כתב הר״ב וכמה חפישת הכלב כו׳. פירושו כמה יהא מכוסה ולא נחוש בו לחפישת הכלב. כ״מ פ״ג דחמץ:

[*בשוגג. פי׳ הר״ב ששגג בתרומה אפילו הזיד בחמץ וכפירש״י ועי׳ בפירוש הר״ב במ״ב פ״ג דכתובות וכן עיין בדבור דלקמן]:

במזיד. פי׳ הר״ב אפי׳ שגג בחמץ. וכ״כ רש״י. דהשתא אינו לוקה. וליכא למימר כל הלוקה אינו משלם ומיהו בלאו הכי מזיד דתרומה נמי צריך

לאוקמא בענין דאינו לוקה דהיינו בלא התראה ועדים דאל״ה בלא״ה פטור מתשלומין משום דאינו לוקה ומשלם וכ״פ הר״ב והר״מ ברפ״ז דתרומות. וא״כ בחנם כתבו אפילו שגג כו׳. ולהרמב״ם יש לי תמיהה גדולה מזאת שכתב בפירוש המשנה דטעמא כי כל אוכל חמץ בפסח לוקה ואין אדם לוקה ומשלם משמע דאל״ה משלם. והא ליתא דכיון דלפי דמים משלם ודאי דפטור . והא משום האי טעמא פסק בפ״י מהל׳ תרומות דאפי׳ בשוגג פטור דלא כמשנתינו. ועוד דלדבריו דמזיד דמשנתינו בענין דלוקה א״כ בלא״ה פטור משום מלקות דוכל זר לא יאכל קדש שכן פי׳ הוא בעצמו ברפ״ז ממס׳ תרומות. ועי׳ בפי׳ הר״ב והרמב״ם מ״ב פ״ג דכתובות:

ומדמי עצים. כתב הר״ב אם תרומה טמאה היא וכן ל׳ רש״י. משום דתרומה טהורה אסורה להסקה דלא ניתנה אלא לאכילה ושתייה ולסיכה כדתנן במשנה ב׳ פ״ח דשביעית. משא״כ טמאה דנתנה להסקה כדתנן בסוף תרומות. הלכך נקטי תרומה טמאה. דאלו בטהורה לא שייך לומר כלל דמי עצים:

בכוסמין וכו׳. עי׳ פירושם בריש מסכת כלאים:

והכהנים בחלה ובתרומה. פירש הר״ב דמהו דתימא מצה השוה כו׳ קא משמע לן. מצות מצות ריבה. גמרא. וכתב רש״י בפירוש המשנה אבל ישראל בתרומה לא. כדיליף לקמן לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות (דברים יז) מי שאינו מוזהר על חמצו אלא משום חמץ אתה יוצא בו ידי חובת מצה יצא זה שאסור מחמת איסור אחר ע״כ. ועי׳ סוף משנה דלקמן:

ולא במעשר שני. לשון רש״י חוץ לירושלים ע״כ. דאלו בירושלים הרי שם מקומו לאוכלו בלא פדיון [*ואע״ג דמלתא דפשיטא הוא הוצרך רש״י לפרש] משום דאיכא תנא דפליג וסבירא ליה דאפי׳ בירושלים אינו יוצא במצת מעשר שני ויליף ליה מדכתיב (שם) לחם עוני מה שנאכל באנינות. יצא זה שאינו נאכל אלא בשמחה. דכתיב במעשר שני (שם כו) לא אכלתי באוני ממנו. ותנא דידן מצות מצות ריבה . ולחם עוני פרט לעיסה שנילושה ביין וכו׳:

חלות תודה ורקיקי נזיר. עי׳ מה שכתבתי במ״ו פ״ק דחלה:

ידי חובתו. כתב הרמב״ם דאכילת מרור מצות עשה בזמן שהכבש נאכל כדכתיב (במדבר ט) על מצות ומרורים יאכלוהו ע״כ. ומיהו מדבריהם אף בזמן הזה חייבים באכילת מרור. וכדכתב סוף פ״ז מהלכות חמץ:

[*ובתמכה. פי׳ הר״ב סיב הגדל כו׳. ודבר תימה הוא. דבגמ׳ אמר רבה בר בר חנא תמכתא שמיה ועל חרחבינא אמר ריש לקיש אצווא דדיקלא וכן העתיק הרי״ף. ואי איתא דתמכא הוא מענין הדקל כדפי׳ הר״ב הוה לרבה בר בר חנא נמי לפתרו על שם מה שהוא בדקל. ואנו רגילים לפתרו לתמכא שהוא מה שקורין בל״א קרי״ן. וכן הוא מפורסם בדברי האחרונים זלה״ה:

(כבושין) [שלוקין] וכו׳. עי׳ במשנה ט׳ פרק ששי דנזיר:

ובדמאי. וכו׳ אבל בטבל לא ואע״ג דמעשר ירק דרבנן הויא ליה מצוה הבאה בעבירה לשון רש״י:

האשה לא תשרה וכו׳ אבל שפה וכו׳. וכתב הר״ב אע״ג שהמים טופחים וכו׳. וכן כתב רש״י. ופי׳ הרא״ש דרוצה לומר הזיעה אבל א״ל דר״ל מים ממש והיינו אחר שנשתטפה בחמין או בצונן דהא נראה ודאי אסור ע״כ. וע״פ זה נראה לי לתרץ מאי דקשיא לכאורה דלמאי תנא כלל לא תשרה וכו׳ לא הוי ליה למתני אלא האשה שפה מורסן בבשרה יבש במרחץ דאיסורא דלא תשרה מרישא שמעת לה. אלא דהכי קאמר דכל שריי׳ דמים אפי׳ לצורך האדם אסור. ואם כן ממילא ודאי דהא דשפה היינו בלא מים וקא משמע לן דזיעת אדם אינה מחמצת:

[*בבשרה. והר״ב העתיק על בשרה וכן הגירסא בסדר המשנה שבירושלמי]:

לא ילעוס וכו׳. מפני שהן מחמיצות. שהרוק מחמיץ. טור [א״ח] סי׳ תס״ו:

לתוך החרוסת או לתוך החרדל. ז״ש הר״ב גבי חרוסת שיש בו מים. קאי נמי לחרדל וכ״כ הרא״ש והר״ן. וטעמא דמי פירות אינן מחמיצין כדכתב הר״ב ריש פרק דלקמן:

אין מבשלין וכו׳. תימה למה שנאן כאן אי משום דתנא ירקות שלוקות ומבושלות אם כן מיד הוה ליה לשנות בסמוך אחריה. תוספות:

לא במשקין. אע״ג דכתיב במים. ל׳ רש״י. ומ״ש הר״ב דכתיב ובשל מבושל. ורישא דקרא לא תאכלו וגו׳. ומ״ש מכל מקום גמ׳. וכתב על זה הרמב״ם לפי ששנה האיסור בלשון מקור קבלנו שבא לרמוז לאסור בשולו במי פירות ע״כ. כי המקור המשמש לכל זמן [*ככה יאמר הרמב״ם שמשמש עם מעט ועם הרבה כמו שהעתקתי לשונו בפ״ב דב״מ משנה ט׳. ועוד פי״ב דחולין מ״ג ומצאתי לי עוד און בפי׳ החומש להרמב״ן פרשת וארא בפסוק וידבר ה׳ אל משה לאמר דמסיק לאמר הוא אמירה גמורה לא אמירה מסופקת ולא ברמז דבר וכו׳ כי המקור לברור הענין פעם מוקדם פעם מאוחר כמו אומרים אמור למנאצי (ירמיהו כ״ג:י״ז) ע״כ ולכך] ירמוז שהמלה הזאת משמשת לכל פעל מפעולותיה באיזה אופן שיהיה הבישול והיינו דאמרי׳ מכל מקום

ולא אמרינן בלשון רבוי כדאמר לעיל מצות מצות ריבה אלא שהמלה עצמה תרמוז [*על הרבוי]:

אבל סכין ומטבילין. סכין בשעת צלייתו ומטבילין בשעת אכילתו. רש"י:

ג אלו עוברין בפסח. פירש הר"ב אלו מתבערין מן העולם. דאע"ג דאין עוברין עליהן על בל יראה וכו'. דהכי תנן וכו'. ולעיל במ"ב פ"ק דחלה פי' דעוברים עליהן בבל יראה. התם כפי' הרמב"ם נקיט לשמעתיה וכפירש"י בכאן. ודבריו דהכא מדברי הר"ן הן. וטעמיה דהא לאיסור אכילה בעינן לקרא לרבוייהו כדלקמן א"כ בל יראה מנא לן. ומכל מקום קשיא דעוברין שהוא מהקל מפרש ליה מתבערים שהוא מההתפעל וללא צורך. שהרי היה יכול לומר אלו עוברים מן העולם. וכ"כ בתוספות בשם ריב"א אלו עוברין מן העולם. ואין להקשות התינח לטעמא דכתב הר"ב ברפ"ק דבדיקת חמץ משום דלא בדילי אינשי כו' שפיר דהני אע"ג דאין בהם בל יראה מתבערין מן העולם דהא נמי לא בדילי כו' וכ"כ הר"ן בכאן דהצריכו לבער הכל אפי' נוקשה דילמא אתי למיכל מיניה. משמע דמשום ה"ט דוקא הצריכו לבערן. אבל לטעמא קמא שכתב הר"ב לעיל דבדיקה הוא כדי שלא יעבור על בל יראה כו' הני דלית בהו בל יראה אמאי הצריכו חכמים לבערם מן העולם. וכ"כ הרא"ש דלאותו טעם מותר להשהותם. ואלו עוברים דתנן היינו כפירוש רבינו תם דמפרש עוברין מעל השלחן דלאו בני מיכל נינהו. והר"ב מסתם סתם משמע דלכולהו טעמי מתבערים מן העולם. לא קשיא ולא מידי דאין הכי נמי דהכי סבירא ליה וכמו שכתב התוס' ברפ"ק בשם הרשב"א דאפי' לאותו טעם דמשום בל יראה כו' החמירו בכל חמץ אפי' נוקשה ודייק מדתנן שיאור ישרף והרי נוקשה הוא ואמאי ישרף ישהא אותו עד אחר פסח ויהא מותר אפילו לרבי יהודה וכו':

וחימץ האדומי. כתב הר"ב שנותנים שעורים ביין כו' וכן פירש"י. וחומץ סתם היינו דיין. וכתב הרי"ף מגמרא דבני מערבא דכולהו ע"י מוי דמי פירות אינן מחמיצים כדכתב הר"ב לקמן:

וזיתום המצרי. פי' הר"ב תלתא שערי כו' ובגמרא תרו להו וז"ש הרמב"ם ולשין אותו במים:

וזומן של צבעים. פי' הרמב"ם צבעי הלכא. בגמרא. ובפרק ב' דחולין [כח.] פירש"י צבע עור אדום:

זה הכלל כל שהוא מין דגן כו'. תנא קמא לית ליה האי כללא דהא איכא תכשיטי נשים שהן חמץ נוקשה דהיינו מין דגן ואין עובר בפסח אלא ר"א הוא דקאמר ליה. תוספות בד"ה למה מנו כו':

הרי אלו באזהרה כו'. כתב הר"ב ואינו ענוש כרת על התערובות אבל לוקה אם אכל כזית כו' וא"ת ומאי שנא משאר איסורי כרת כמו חלב ודם דתנן בהו במ"ג פ"ג דכריתות דיש בהן עונש כרת האוכלן כזית בכדי אכילת פרס. ואפשר דשאני התם שאכל האיסור בלא תערובות. אבל הכא שהוא ע"י תערובות פטור מכרת וכן כתב הכסף משנה בפ"א מהלכות חמץ והביא ראיה לחלק בכך ממשמע שכתב הרמב"ם בפט"ו מהמ"א שאם נתערב כזית חלב בכשלש ביצים גריסין האוכלן לוקה ע"כ משמע דכרת אינו חייב אבל דחה זה הפירוש משום דבגמ' דהכא איתא בהדיא הנח לכותח הבבלי כו' דאי משטר שטר ליה פירוש מטבל בתוכו כדרכו לית ביה כזית בכדי אכילת פרס דמשמע בהדיא דאי הוה ביה כזית בכדי אכילת פרס הוו מחייבי. ומפרש דהכא דכתב רחמנא כל מחמצת לריבויא ואי אפשר לומר דאתא לחייב באין בו כזית בכדי אכילת פרס דכיון דלית ביה שיעורא אין לחייבו אלא כי אתא קרא לא אתא [אלא] ליש בו לומר דאע"ג דבשאר איסורין כרת נמי חייב. בפסח פטור מכרת וטעמא מדכתב גבי אוכל חמץ ונכרתה וגבי מחמצת שהוא תערובות חמץ לא כתב ונכרתה ואי אפשר לומר דמחמצת מיירי באין בו דא"א לחייבו כלל כמ"ש הילכך ע"כ לומר דאתא לפוטרו מכרת אע"פ שיש בו וגזירת התורה היא להקל בו בכך מבשאר איסורין ע"כ וכתב עוד תירוץ אחר ואינו עולה כפי דברי הר"ב לכך לא כתבתיו והשתא אתי שפיר מה שכתב הר"ב אבל אם לא אכל וכו' אינו לוקה מן התורה מיהו איסורא איכא כו' אוסר בתערובתו כו' דמשמע דמן התורה אינו לוקה אבל איסורא מן התורה מיהא איכא וכדכתב במשנה ב' פרק שמיני דיומא דקיימא לן דחצי שיעור אסור מן התורה. ואע"ג דבתערובת מיירי הכא אלא ודאי דלא שנא לן בין אוכל האיסור בעין ושוהה בכדי אכילת פרס לאוכל ע"י תערובות:

[*ואם לא בטל במיעוטו. והר"ב העתיק פחות מכאן בטל במיעוט. וכן הוא בסדר המשנה שבירושלמי]:

בצק החרש. כתב הר"ב שמכין עליו ביד ואינו משמיע קול. כתב הרמב"ם בפירושו וביאר בחבורו פרק ה' שהבצק המשמיע קול בזמן שאדם מכה עליו כבר החמיץ ולפיכך הבצק שאינו משמיע קול ויש כיוצא בו וכו'. והראב"ד כתב בהפך שכל זמן שהעיסה מצה קולה צלול כשאדם מקיש עליה אבל כשהיא מחמצת אע"פ שאין בה סדקים ולא הכסיפו פניה [כדלקמן במ"ה] קולה משתקע כחרש והחרשות גם הוא סימן לחמוץ והוא אם יש כיוצא בו וכו' ע"כ ולכולי עלמא משנתינו שהגביה ידו ולא נתעסק בבצק וכן כתבו [הפוסקים] בהדיא דכל זמן שעוסק בו אינו בא לידי חמוץ כדתנן במ"ד:

אם יש שם כיוצא בו. כתב הר"ב ואם אין שם וכו' כדי שיהלך אדם מיל ושיעור זה כזמן שני חומשי שעה. וכ"כ הרמב"ם וביאר שזה משעות ההשוויה ור"ל שלא נחשב כפי שעות הזמניות שהזכיר במ"ב פ"א דברכות כי אלו השעות שבכאן הם השווים בשיעוריהן כל אחד חלק מכ"ד מהיום ולילה בשוה. אבל זה השיעור שכתבו שהוא כזמן שני חומשי שעה קשה לי להבין שאם כן שיעור מהלך ליום שהוא י"ב שעות שהם ששים חומשי שעה לא

יגיעו רק לשלשים מילין שהם שבעה פרסאות וחצי. וכבר כתבתי *) בריש מסכת ברכות שחז״ל שיערו עשרה פרסאות ליום ועמוד למנין תגיע חומש וחצי חומש למיל. והב״י בשם תרומת הדשן סי׳ קכ״ג. כתב שיעור מיל רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה לפי חשבון מהלך [אדם] בינוני עשרה פרסאות ביום שהוא י״ב שעות ע״כ. וזה גם כן מבואר שכשתחלק הי׳ שעות לרביעות יהיו מ׳. הרי רביעית למיל והשתי שעות תחלקם למי חלקים נמצא שהשעה אחת מתחלקת לעשרים חלקים. ויצא לנו כי לכל מיל רביעית [וחלק] עשרים משעה [*והנכון שהרמב״ם מחשב הי״ב שעות רק מהנץ החמה עד שקיעתה ולפיכך צריכין לנכות מהיו״ד פרסאות עשרת מילין שה׳ מהן מעלות השחר עד הנץ החמה וה׳ מהן משקיעתה עד צאת הכוכבים פשו להו תלתין מילין לאלו הי״ב שעות. וכן נראה נכון ממשנתינו דמסכת מגילה פ״ב משנה ד׳ דעיקר היום מהנץ החמה. ועי׳ במ״ש הר״ב לקמן בפ״ט מ״ב ובספר מעדני מלך פ״ק דברכות סי׳ י׳ הארכתי בזה בס״ד]:

כיצד מפרישין חלה בטומאה. כתב הר״ב שאין יכול לאפותה מאחר שאינה ראויה לאכילה. ולהסיקה תחת תבשילו נמי א״א כדכתב טעמא גבי להאכילה לכלבים דקדשים אין מתבערים ביו״ט כדפי׳ ברפ״ב דשבת לענין שמן שריפה. ואע״ג דלהדלקת הנר ביו״ט צורך אכילה הוא ומותרת. כל שכן היסק לצורך בישול ואפ״ה אין שורפין שמן טמא והיינו טעמא משום דגזירת הכתוב הוא דאין קדשים טמאים מתבערים ביו״ט דרחמנא אחשבה להבערתו דכתיב (ויקרא ז׳:י״ז) באש ישרף הילכך מלאכה היא כ״כ רש״י בפ״ג דביצה. והקשו התוספות שם דהא יש לחלק בין שריפת קדשים דאין בהן צורך הדיוט לשריפת תרומה והסיקה תחת תבשילו שיש בו צורך הדיוט נמי. וכתבו דתרומה אין שורפים גזירה אטו קדשים ע״כ. ומ״ש רש״י שם וכאן ולשרפה או להאכילה וכו׳ וכ״כ הר״ב עצמו בפ״ג דביצה מ״ה. ומיהו בענין אכילה לכלבים תמהתי דלא אשתמיט תנא בשום דוכתא למתני דרשאי להאכיל לבהמה אלא כרשיני תרומה משום דאינן ראויין לאדם. ואי טמאה נמי מותרת לבהמה הואיל ואינו ראויה לאדם הוה ליה לאשמעינן. ותו תנן במ״ה פרק בתרא דתמורה דתרומה טמאה בשריפה ומדליקין בפת ושמן של תרומה. ופי׳ הר״ב לאשמועינן דמותר בהנאה. ולכאורה הוי רבותא טפי למיתני דמותר להאכילה לבהמתו. ובתוספות רפ״ג דביצה דף כ״ז הביאו ראיה לפירש״י מדאמרינן בגמ׳ פסחים גבי תרומת חמץ ומריצה לפני כלבו ודחי הראיה דהתם משום [ביעור] חמץ קודם איסורו אמרו לבערו בכך. אבל תרומה טמאה שהתורה אמרה שתשרף. מצותה בשריפה ולא להאכילה לכלבים:

רבי אליעזר אומר לא תקרא לה שם. פי׳ הר״ב [*דאכתי כל חדא וחדא חזיא ליה כו׳ כן פירש״י בפירוש המשנה ומ״ש לקמן דטעמיה דרבי אליעזר] דס״ל הואיל אי בעי מתשיל כו׳. [*כן הוא בסוגיא ולקמן אפרש דחד טעמא סגי ואיזהו העיקר ובאי בעי מתשיל כו׳ טעמא] דהא לא מחסרא אלא דיבורא בעלמא. אבל לעיל בנכרי שהלוה לישראל על חמצו לא חשבינן כחמץ של ישראל. אע״ג דאיכא למימר הואיל בידו לפדותו. משום דהתם מחסר ממונא לא אמרינן ביה הואיל. כן כתב הר״ן לעיל. ובהכי מתיישב קושית התוספות בדבור המתחיל הואיל וכו׳ מסוף פי״א דמנחות וגם הם ישבו כך בדבור הב׳ ושם אכתוב בס״ד. והקשה רש״י יקרא לה שם ואח״כ תאפה מטעם הואיל. ואר״י כיון שיכול לעשות בלא הואיל אין לנו לעשות ע״י הואיל. וא״ת א״כ אמאי שרי [ר״א] לאפות [*משום הואיל דכל חדא וחדא חזיא ליה כדלקמן] בלא הואיל יכול לעשות ע״י הטלה לצונן [דבסברא זו [*דאינה] מחמצת בתוך המים ודאי לא פליגי] ואור״י דהכי עדיף טפי מהטלה לצונן דאיכא למיחש שלא תזהר יפה בהטלתה לצונן ויבוא לידי חימוץ. תוספות [*וז״ש הר״ב הוי הקדש טעות ואינה הקדש אגב ריהטא לא דק דהא בהדיא שמעינן לר״א דס״ל דהקדש טעות הוי הקדש כמ״ש הר״ב עצמו בריש פ״ו דערכין. ועוד דאין ענין הקדש בטעות לדמתני׳ דמיירי בחלה דחלה אינה הקדש אלא מכי אמרינן הואיל. הוה כאלו אתשיל עליו והדרא לטבלה ושלו היא וכן פי׳ רש״י בסוגיא. והשתא דאמרן דר׳ אליעזר ס״ל הקדש בטעות שמיה הקדש. א״כ אין שייך הואיל ואי בעי מתשיל בהקדש דהא ריש פ״ו דערכין כתב הר״ב דר״א דס״ל דהקדש בטעות שמיה הקדש. סובר דמשום הכי אין נשאלין על ההקדש. ונתחדש לי בזה תירוץ על קושיית התוספות בדף מ״ו ע״ב בד״ה הואיל אי בעי כו׳ השני שהקשו דא״כ לר״א הקדש אמאי אינו חייב עליו בבל יראה הא אי בעי מתשל וכו׳ ותרצו מה שתרצו. ולדידי מעיקרא ל״ק דר״א דסבירא ליה להואיל כו׳ ס״ל דאין נשאלין על ההקדש. ומש״ה נמי נ״ל דרש״י בדף מ״ח דדחה לגירסא זו דהואיל אי בעי מתשיל משום דא״כ הוה ליה לר״א לפלוג על ואתה רואה של הקדש. דהא אי בעי פריק ליה והוי דידיה. ואיכא למידק על רש״י אמאי לא מקשה מהך גופיה דאי בעי מתשיל. אלא רש״י ידע להא דלר״א אין נשאלין על ההקדש. ומשום הכי אתי עלה מכח אי בעי פריק ליה. אלא דדחיק לי מה שפירש״י בתחילת הסוגיא דף מ״ו עמוד ב׳ שכתב אדרבי אליעזר סבירא ליה הואיל ואי בעי מתשיל דעל כל נדר והקדש ותרומה הקדוש באמירת פה יכול לשאול לחכם ולעקור דבורו הילכך ממונו הוא ע״כ ובלי ספק דמזה הלשון יצא לו להר״ב במ״ש בדר״א דהקדש בטעות אינו הקדש ברם טעות הוא בידו דהר״ב זלה״ה. דהכא דאכתי לא סתר לה רש״י ללישנא דא מפרש לה דאכולי מילי דהוקדש בפה נשאלין עליו וכסוף השיטה דמסיק דאין לגרוס כן אלא גרסינן הואיל סתם וה״פ הואיל וכל חדא וחדא חזי׳ ליה דמכל חדא וחדא מפריש פורתא ואזדא לה הך לישנא לגמרי. וגם מה שפירש עליו דעל כל נדר והקדש וכו׳. וכמסקנא זו דמפרש הואיל וכל חדא כו׳ הנה דקדק רש״י להקשות מהואיל אי פריק. ולא מקשה מהואיל אי מתשל משום

דלרבי אליעזר אין נשאלין בהקדש כדכתבתי. הנה מתוך מה שכתבתי הנך רואה שהר״ב ארכיב אתרי רכשי דמתחילה פי׳ דאכתי כל חדא כו׳. והוא לשון רש״י שבפי׳ המשנה והוא כפי מסקנתו ודל״ג הואיל ואי בעי מתשיל. ואחר כך כתב הר״ב להך דאי בעי מתשיל. ולזה הטעם אין צריך לטעמא דאכתי כל חדא וחדא כו׳. אלא גם בזה לא דק הר״ב כמ״ש *) ולענין איזה משתי הטעמים עדיף. נראה בעיני דכיון דקושית רש״י על הגירסא דהואיל ואי בעי מתשיל דא״כ הקדש נמי הא אי בעי פריק מתרצים התוספות בתחילת הסוגיא בדבור הואיל שני. דל״ק דכי פריק א״כ היה קונה אותו ואטו נחשב חמץ של נכרי כשלו הואיל ואי בעי קני ליה. ועוד כיון שנתחמץ שום אדם לא יפדנו ע״כ. ולפיכך הגירסא שרירא וקיימת ולמה נזוז מינה. וגם על פירוש רש״י דאכתי כל חדא כו׳. הקשו בתוס׳ בדיבור הואיל כו׳ קמא. ב׳ קושיות. ואע״פ שתירצום מכל מקום נחזי אנן לפי גירסתינו שנתקיימה אמאי לא אמרה הסוגיא הואיל ואכתי כל חדא כו׳. אלא דלא סברה להני תירוצים ואיך שיהיה הנה הר״ב טעה בתרתי במאי דפירש שני פירושים בטעמו דר׳ אליעזר ואינם עולים בקנה אחד. וגם במה שכתב דר׳ אליעזר ס״ל דהקדש בטעות אינו הקדש]:

רבי יהודה בן בתירא אומר תטיל לצונן. סבירא ליה כרבי יהושע דלא אמרינן הואיל. וסבירא ליה נמי דטובת הנאה ממון. והלכך הויא הך חלה כדידיה שהרי יש לו בה טובת הנאה לתתה לכל כהן שירצה. וכ״פ הר״ן. והיינו דבגמ׳ לא קאמר לימא בטובת הנאה קמפלגי אלא בדר״א ור׳ יהושע. ומסיק דל״פ אלא סברי דאינה ממון. אבל בן בתירא ודאי פליג בהכי. ועי׳ מ״ש במשנה ג׳ פי״א דנדרים:

[*לא זהו חמץ שמוזהרים עליו. פי׳ הר״ב דלאו דידיה הוא וכו׳ אבל אתה רואה של אחרים. בפרק קמא דף ה׳ עמוד ב׳ ופירש רש״י נכרי]:

אלא מפרשתה. פי׳ הר״ב דלא אמרי׳ הואיל. ומסיים רש״י הילכך על חימוצה אינה עובר. אבל על אפייתה עובר. דאיכא חדא דלא חזיא ליה:

שיאור ישרף והאוכלו פטור. פי׳ רש״י בגמ׳ בין ממלקות בין מכרת ובריש פרקין כתבתי הטעם שצריך ביעור:

זה וזה האוכלו חייב כרת. כתב הר״ב דקרני חגבים נמי הוא סידוק. ובגמרא אמר רבא משום דאין לך סדק ומדק מלמעלה שאין לו כמה סדקים מלמטה:

כאדם שעמדו שערותיו. שפניו מכסיפין. רש״י:

מן עובדי כוכבים. וכן הגירסא בפירוש רש״י. ולפ״ז אפשר דגרסינן לסטים כגרסת הספר ולסטים ישראלים קאמר אבל בס״א *) גרסינן מן הגייס וכגירסת הר״ב ול״ג ולסטים. וכן הרמב״ם העתיק בפ״ג מהלכות חמץ מיד הגייס ולא כתב ללסטים:

ולשבות שביתת הרשות. פירש הר״ב לדבר הרשות כו׳ אבל לקנות כו׳. כ״כ רש״י והקשו בתוס׳ מהא דאמר בריש פ״ח דעירובין דאין מערבין אלא לדבר מצוה [וכתבו הר״ב שם] ונראה לר״י דה״פ לשבות שביתת הרשות שהולך לשמוח בפסח בבית אוהבו או קרובו עכ״ל. ותנן במשנה ב׳ פרק בתרא דביצה ואלו הן משום רשות וכו׳ והוו מילי דמצוה ועי׳ בפרק ו׳ משנה ב׳ לקמן:

צופים. פירש הר״ב שם מקום שמשם רואין וכו׳ וכפירש״י. והסברא נותנת שכל צדדי ירושלים במקום שרואין אותה היה נקרא צופים. אלא שהיה לכל אחד שם לויי להבדילו מזולתו. והמשנה לא חש להזכיר שם לויי שלהם רק שם הסוג. ומשם הזה אתה למד שרוצה לומר בכל מקום שרואין באיזה צד שתהיה. והשתא ל״ק מה שהקשו בתוס׳ דהוה ליה למתני וכמדתן לכל רוח כדתנן ברפ״ט [ובפ״ז דשקלים משנה ד׳] דהתם דתנן מן המודיעים או ממגדל עדר לאו שמא גרים לומר שכן לכל רוח. הלכך איצטריך למתני בהדיא ועי׳ משנה ה׳ פ״ג דחגיגה. והתוס׳ שהביאו דתניא איזהו צופים הרואה ואין מפסיק אינה מוכחת שאין מקום הנקרא כן. אלא באה לפרש מה שאמרתי דצופים דמתניתין שם כולל הוא לכל הצדדין. וז״ל בעל כפתור ופרח בפ״ו מה שהזכירו חכמים ז״ל צופים מסתברא שהוא ממקום שיכול אדם לראות ירושלים שהרי מאשר ירושלים הרים סביב לה אינה נראית מרחוק מאיזה צד שתבא אליה יותר מחצי שעה. והמקום אשר תראהו משם נקרא צופים:

חוזר ושורפו וכו׳. פירש הר״ב דכתיב בקדש באש תשרף כו׳ כ״פ רש״י. ואע״ג דקרא גבי חטאת כתיב בפרשת צו ולענין הובא דמה בפנים ילפינן מיניה בפרק כל שעה (פסחים דף כ״ד) שכל שריפת הפסולין בקדש. וכדכתב הכא במקום אכילתו וכו׳ ע״ש ברש״י. וכתבו התוס׳ דקשה לרבינו יצחק אי מדאורייתא מה לי עבר צופים ומה לי לא עבר צופים. וי״ל דמבקדש באש תשרף לא מרבינן אלא בשר קדשי קדשים ואימורי הקלים כדאיתא בפרק כל שעה אבל שאר קדשים שנאכלים לזרים לא מרבינן וחכמים גזרו אטו קדשי קדשים ע״כ ולמסקנא דגמ׳ בפ״ז דף פ״ב ע״ב דל״ש קדשים קלים ל״ש קדשי קדשים לאו מקרא מרבינן אלא גמרא גמירי לה לא קשיא ולא מידי דהכי גמירי לה:

לפני הבירה. מעצי המערכה עי׳ בפ״ז מ״ח:

[*רבי מאיר אומר זה וזה בכביצה וכו׳. עי׳ במשנה ב׳ פ״ז דברכות]:

ד **עד חצות.** פירוש עד חצות תולין במנהגא אבל מחצות ולמעלה איכא איסורא. ולדברי הר״ב דיהיב טעמא כפי׳ רש״י משום ביעור וכו׳ ותקון [מצה של] מצוה. נראה דאף בזמן הזה קאמרינן. והקשה המגיד בפ״ח מהי״ט דאם כן ערבי חג הסוכות נמי הרי יש לו לטרוח בסוכתו אלא הטעם כדאיתא

בירושל׳ דמחצות שחיטת הפסח ואינו בדין שתהא עסוק במלאכה וקרבנך קרב. ותמיד שאני דרחמנא אמר (דברים י״ט א) ואספת דגנך והאידנא אע״ג דבטל הטעם לא בטלה הגזירה עכ״ד. ולי נראה ליישב דשאני צרכי מצה מעשיית סוכה דסוכה רגילין להקדים לעשותה וזריזין מקדימין ממוצאי יום הכפורים. ולפיכך אין בה טרדה בערב יו״ט שכבר הכינה אבל מצה הרי אמרו בירושלמי [ר׳ יוסה] אוסר מצה ישנה ונהוג כולי עלמא שלא לאפותה קודם ו׳ שעות כזמן שחיטה כדאיתא בטור סי׳ תנ״ח ומשום כך איכא טרדה בע״פ. ועי׳ במשנה ה׳ מ״ש שם בס״ד. [*ועי׳ מ״ש במשנה ג׳ פרק ה׳ דחולין]:

שלא לעשות. כתב הר״ב כדי שלא יהא טרוד כו׳ ותקון מצה של מצוה ומסיים רש״י דמצוה לטרוח מבע״י כדי להסב מהר כדאמר בפ׳ בתרא חוטפין מצה בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו:

ואל ישנה אדם מפני המחלוקת. עי׳ במשנה דלקמן:

ממקום שכלו למקום שלא כלו חייב לבער. תימה לר״י והלא אסור לשנות מפני המחלוקת ועד כאן לא שרינן בהולך ממקום שלא לעשות כו׳ אלא משום דאמר כמה בטלני איכא בשוקא הא אי לאו האי טעמא הוה אסור לשנות. ומיהו י״ל אי מדאורייתא חייב לבער משום מחלוקת לא יעבור על דברי תורה. ועוד אור״י דלא שייך מחלוקת בפירות דאמרינן ממקום שכלו באו. תוספות:

חייב לבער. פי׳ הר״ב בכובש ג׳ מיני ירק כו׳ אוכל כו׳ הואיל כו׳. וטעמא פי׳ הר״ב במ״ה פ״ט דשביעית ע״ש:

צא והבא לך אף אתה. ל׳ הר״ב מאותו המין שכלה כמו שהביא זה האיש ולא תמצא. כלומר דהא דשרי ת״ק משום שהמין הכלה בלוע מטעם מין שלא כלה כדמפרש בשביעית. וקא״ל ר״י דאין להתיר משום כך שהרי אם יאמרו לאדם אחר שיביא גם הוא מזה המין שהביא זה האיש לא יוכל למצוא כי המין בעצמו כבר חלף הלך לו וכלה ומין זה הבלוע ממין שאינו כלה כמו שהביא זה האיש ג״כ לא ימצא דמילתא דלא שכיחא הוא שימצא כבוש כיוצא בזה והואיל וא״א למצוא אין להתיר שלא לבער. ולשון רש״י צא והבא לך אף אתה מאותו המין מן השדה והרי לא תמצא ואסור ע״כ. והר״ב נמשך אחר לשון הגמרא. שבאוקימתות האחרות גם לשון אף דחקתו לפרש דאאחרים קאי:

מקום שנהגו שלא למכור. פירש הר״ב. דהחמירו דלמא אתי למכור גסה ומקשה בגמרא פרק קמא דעבודת כוכבים למימרא דאיסורא ליכא מנהגא הוא דאיכא. והא תנן אין מעמידין בהמה בפונדקאות [של עכו״ם] מפני שחשודים על הרביעה בריש פרק ב׳ דע״ז. ומסיק דעובד כוכבים חס על בהמתו שלא תיעקר ועל בהמת ישראל הוא דלא חס אבל זו שקנאה חס עליה:

אין מוכרין להם בהמה גסה. פירש הר״ב דגזור שמא ישאיל וכו׳. ויעשה העובד כוכבים מלאכה בשבת. וכן לשונו בפרק קמא דעבודת כוכבים משנה ו׳ ומה שכתב א״נ פעמים שמוכרה לו [ע״ש] עם חשיכה וצועק לה הישראל כו׳ ונמצא מחמר וכו׳. וא״ת והרי כתב הר״ב בריש פ׳ בתרא דשבת דחיובא דמחמר כשטעונה מיהת כל שהוא. וא״כ תיפוק ליה מטעם הקדום דאדם מצווה על שביתת בהמתו. ותירצו בתוספות פרק קמא דעבודת כוכבים דמשום שביתת בהמתו לחוד לא הוה אסרינן מכירה דלית בה איסור כי אם לפי שעה בשעת מכירה דסמוך לחשיכה ודוקא שאלה ושכירה אסרינן משום שביתת בהמתו משום דעושה כל השבת אבל משום שעת המכירה דלפי שעה לא אסרינן אי לאו טעמא דמחמר דחמיר טפי. ע״כ. וכלומר שהוא לאו דבגופיה. ולי היה נראה דהכא מיירי שאחר הקנייה שכבר קנה העובד כוכבים יחמר הישראל לפי שירא פן יחזור העובד כוכבים ממקחו ויבא עמו לפחות לידי מחלוקת. אי נמי שלא יהא לו תרעומות מן העכו״ם מיד. ודכתב דמחמר אחר בהמתו לישנא דדינא דמחמר נקט דאיתמר בהאי לישנא בגמ׳ פרק בתרא דשבת משום דמסתמא בהמתו הוא דמחמר שהיא מכרת בקולו אבל ודאי דאיסור דמחמר איתא בשאר בהמה נמי דמאי שנא דאיסורא דגופיה הוא ובחד לישנא בגמרא איתא המחמר אחר בהמה בשבת כו׳ והשתא אתי שפיר דכיון שאחר הקנייה הוא. נמצא שאין זו בהמתו שיהא מצווה עליה בשביתתה אבל משום מחמר עביד איסורא אפילו כשאינה בהמתו כדאמרן. ויש לדקדק קצת מלשון הרמב״ם שכתב בפירושו שמא ימכרנה ע״ש ולא תיטב בעיניו ויחמר אותה בעליה וכו׳ ואי איתא דקודם הקנייה מיירי. לא היה צריך לכתוב אלא שמחמרה כדי שיקנה אותה אלא ודאי שכבר קנאה ומשום שלא ייטב בעיניו ורוצה לחזור ממקחו או להתרעם עליו הילכך מחמרה וכו׳ והואיל והמקח נגמר ונעשה ואין יכול לחזור בדין אין כאן איסור שביתת בהמתו. ומשום מחמר איכא כדאמרן. אלא שנראה קצת דדוקא בבהמתו אסר רחמנא דהא איסור דמחמר נמי מהך קרא דאיסור דשביתה הוא דנפיק לן וכתיב ביה ובהמתך. ושוב מצאתי בהר״ן דפרק קמא דעבודת כוכבים דמפליג נמי בין מחמר לשביתת בהמה כמו שכתבתי והפריז עוד דמיירי שיוכל לחזור בדין אם נמצא טעות במקחו שכן דרכן של בני אדם לקנות בהמה ואם יהיה טעות במקחו שיחזור ואפילו הכי לא הוי בהמתו הואיל והקנייה נעשית ונגמרה והביא ראיה לדבריו:

[*וסייחים. מפורש במ״ג פ״ה דבבא בתרא]:

ושבורים. פירש הר״ב מחלפי וכו׳ וכן פירש״י. ובמסכת עבודת כוכבים לא פירש הר״ב כן ושם אפרש בס״ד:

רבי יהודה מתיר בשבורה. פירש הר״ב דאינה בת מלאכה לעולם. והלכך מסתמא לשחיטה זבנה ולא משהי לה ולא חזי לה ישראל בי עובד כוכבים דתיפוק חורבה מינה לזבוני שלימה. רש״י:

בן בתירא מתיר בסוס. פירש הר״ב הואיל ולרכיבה עומד והחי נושא את עצמו. וכן פירש רש״י כאן ובמסכת עבודת כוכבים. ושם לא פירש כן הר״ב אלא בעומד לרכיבה לכולי עלמא שרי וכי פליגי במיוחד לעופות דבן בתירא סבר כל חי נושא את עצמו ורבנן סברי דוקא אדם. וכן כתבו התוספות דרש״י לא דק בפירושו זה דבפרק המצניע (שבת צד.) אמרינן דכולי עלמא סברי דאדם נושא את עצמו וכפירוש הר״ב שם משנה ה׳. מכל מקום נראה לי לישב פירוש רש״י על הדרך שכתבו התוס׳ בפרק המצניע שחכמים אוסרים בכל הסוסים משום סוס המיוחד לעופות דלא חלקו חכמים בסוסים ע״כ. ולפיכך נקט רש״י סוס דרכיבה משום דרבנן דאסרי אפילו בסוס דרכיבה וניחא ליה לאשמעינן כח דרבנן דהלכה כמותם מלאשמעינן כח דרבי יהודה אע״ג דכח דהתירא הוא. וזה מחזיק לפסק הר״ב והרמב״ם בכאן ובמסכת ע״ז שכתבו דאין הלכה כבן בתירא ובגמ׳ דעבודת כוכבים אמר רבי יוחנן הלכה כבן בתירא אלא ודאי דלא הוה בגירסתם וכמו שכתבתי בכיוצא בזה בריש מכילתין. ותמה אני על הרב המגיד בפ״כ מהלכות שבת שכתב הרמב״ם ומותר למכור להם סוס שאין הסוס עומד אלא לרכיבת אדם לא למשוי והחי נושא את עצמו. וכתב ה״ה כבן בתירא ובגמ׳ וכו׳ אמר ר״י הלכה כבן בתירא ע״כ. ור״י גופיה קאמר בפ׳ המצניע דר״י בן בתירא סבירא ליה דאפי׳ עופות חי נושא את עצמו ומתיר אפי׳ במיוחד לעופות וכן פי׳ הרמב״ם במשנתינו דהכא ודעבודת כוכבים. והיינו כפי׳ התוספת דבמס׳ ע״ז ואם כן היאך אפשר לומר דפוסק כבן בתירא אלא כמ״ש בפי׳ המשנה דאין הלכה כבן בתירא. ול״ג בגמרא אמר ר״י הלכה כבן בתירא. ועוד בפרק המצניע אמרו ר׳ יהודה בן בתירא ור״נ אמרו דבר אחד ואיכא מ״ד דכל כה״ג שיטה היא ואין הל׳ כחד מינייהו. מיהו הר״ן חולק בזה בפ״ק דסוכה. מכל מקום הואיל ולא אפסק הלכתא פסק כת״ק:

שלא לאכול. לשון הר״ב שנראה כאוכל פסחים בחוצה לארץ וכן לשון הר״ן. ולא ידענא מאי קאמרי דהא מקום אכילת פסחים בכל העיר ולא בכל הארץ כדתנן בסוף פרק איזהו מקומן. ולשון רש״י כאוכל פסח בחוץ [*ומיהו בר״פ כיצד צולין (פסחים ע״ד.) דמייתי למתני׳ שם בסוגיא שם כתב ג״כ רש״י בחוצה לארץ ונ״ל שמאיזה תלמיד טועה הוגה כן ואין צ״ל אלא בחוץ]:

רשב״ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו ת״ח. פירש הר״ב ולא מחזי כיוהרא והא דבסוף פ״ב דברכות לענין חתן שלא יקרא ק״ש איפכא שמעינן להו דרשב״ג חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי מתרץ בגמרא דרבנן סברי הכא כיון דכ״ע עבדי מלאכה ואיהו לא עביד מחזי כיוהרא. אבל התם כיון דכ״ע קרי ואיהו נמי קרי לא מחזי כיוהרא ורשב״ג סבר התם דבעינן כוונה ואנן סהדי דלא מצי כווני דעתיה מחזי כיוהרא אבל הכא לא מחזי כיוהרא אמרי מלאכה הוא דלית ליה פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא. ואיכא שינויא אחרינא דמוחלפת השיטה. וכתב הב״י בסי׳ ע׳ גבי ק״ש דהרמב״ם פוסק דרשאי משום דס״ל כהאי שינויא דמוחלפת השיטה וא״כ קמה לה סברת ת״ק אליביה דרשב״ג וקי״ל כל מקום ששנה רשב״ג במשנתינו הלכה כמותו ומה״ט נמי פסק הרא״ש דאינו רשאי משום דסובר כאידך שינויא וסבר רשב״ג דאינו רשאי והלכה כמותו בכל מקום וכו׳ אלו דבריו ז״ל. ואני תמה עליהם דהרי הרמב״ם בפ״ה מהלכות תענית לא הביא דברי רשב״ג דמשנתינו דהכא ואילו כדבריו ז״ל ה״ל לפסוק דלא חיישינן ליוהרא ושכל אדם רשאי לעשות עצמו כתלמיד חכם. וכ״כ בהדיא בפירוש המשנה דאין הלכה כרשב״ג בכאן ובברכות אלא נ״ל דלא זו הדרך ולא זו הסברא של הרמב״ם אלא סבירא ליה נמי כאידך שינוייא דלא מוחלפת השיטה כלל דהכי ניחא טפי. אי נמי משום דרב שישא בר אידי דמשני ליה בתראה הוא כדכתב הב״י להרא״ש ובתרתי מתני׳ פסק כת״ק ולא כרשב״ג והאי כללא דקאמר כל מקום ששנה וכו׳ אמוראי פליגי ביה והרמב״ם סבירא ליה כמאן דפליג וכבר כתבתי בזה במ״ז פ״ח דערובין. והרא״ש פסק כרשב״ג משום דמסתבר ליה טעמיה דרשב״ג וכ״כ בשם הרי״ף בסוף פרק גט פשוט דהדין כללא דכל מקום ששנה רשב״ג כו׳ לאו דוקא הוא דלא אמרו הלכה כרשב״ג אלא עד דאיכא טעמא. וכ״כ הר״ן במשנה ד׳ פ״ו דכתובות דגאונים פסקו שם כרשב״ג שבמשנתינו לפי שאינו חולק ע״כ. ואי איתא דכללא הוא אפי׳ אתא לאפלוגי הלכה כמותו:

וחכמים אומרים ביהודה כו׳. פי׳ הר״ב חכמים סבירא להו דעשיית מלאכה כו׳ איסור גמור כו׳ עי׳ מ״ש הר״ב בסוף פ״ק דיבמות מאי דפריך בגמרא מלא תתגודדו:

ובית הלל מתירין. פירש הר״ב מידי דהוה אתענית וכו׳. ולכאורה סברא דבית שמאי עדיפא דילפי איסור מלאכה מאיסור מלאכה. ונראה לי דלחכמים דהכא דסברי איסורא איכא טעמא דאיסור כדאמר בירושלמי משום שחיטת הפסח כמ״ש בריש פירקין וקאמרי בית הלל דכיון דאיסור מלאכה משום שחיטת הפסח הוא הוי איסור מלאכה דידיה כאיסור אכילה דתענית שהרי הקרבן והתענית שוים הם דשניהם לכפרה באים. ובקרבן עצמו הלילה הולך אחר היום ולא היום אחר הלילה. אלא דהכא איסור דלילה שאחריו לאו משום לתא דידיה אלא משום עצמו. ולפיכך יליף מתענית דמצינו שאיסורו ביום בלבד ולא בלילה כלל. כן איסור מלאכה דמחמת קרבן הדומה לו כמ״ש לא נאסר הלילה שלפניו. וא״ת ומאי דוחקיה דרש״י והר״ב דפירשו לעיל דלא כהירושלמי והרי בכאן לחכמים על כרחיך צריך להוא טעמא. ויש לומר דבירושלמי עצמו פריך א״כ יהא כל היום אסור כמו יחיד שמביא קרבן

דאסור בכל היום ומפרש התם משום דראוי להקריב משחרית אבל פסח אינו יכול להקריבו אלא עד חצות כדאיתא בריש פרק דלקמן כמ״ש התוספות בריש פרקין והאי שנויא ס״ל לדוחק דכיון דמשום שהוא יום קרבן אסרינן לא שייך לחלק היום בעצמו. וביהודה נמי שעושין מלאכה לסברת רש״י והר״ב לית להו טעמא דירושלמי באחר חצות אלא כפירושם:

הנץ. עיין מ״ש במ״ב פ״ק דברכות:

גומרה בי״ד. דהיינו עד חצות דוקא דאין לך לצורך המועד יותר מלספר ולכבס ולכך התירו חכמים ואפילו להתחיל ואפילו הכי לא התירו אלא עד חצות. הרא״ש:

וחכמים אומרים שלש אומניות עושין. כבר כתבתי לשון הרא״ש דאפילו להתחיל שרי וטעמו כמ״ש הראב״ד בהשגה סוף הלכות י״ט דמדאמרינן ג׳ אומניות עושין ש״מ דלהתיר באו ולאו לאסור באחרים שלא לגומרי דהוה ליה למימר וחכמים אומרים אין עושין אלא ג׳ אומניות:

מושיבין שובכים. לשון הר״ב שובכי יונים וכו׳. נראה דגריס במשנה כלישנא אחרינא שכתב רש״י וז״ל ל״א הכי כתב בסדר משנה מושיבין שובכין ותרנגולת כלומר שובכין ליונים ותרנגולת היו מושיבין להתחמם לגדל אפרוחים והכי מסתברא דשובך לא שייך אלא ביונים עכ״ל. והר״ב מפרש דישיבת שובכים ליונים נמי לגדל אפרוחי יונים ולגירסת הספרים אע״ג דרש״י מפרש לה נמי לענין ישיבת ביצים נראה יותר כדברי המגיד בסוף הלכות י״ט כדס״ד בדעת הרמב״ם דמושיבין שובכין מלשון שובך ורוצה לומר מקום שיעמדו התרנגולין והתרנגולת. וכן נראה מן הערוך. וקושיא דהשתא אותובי כו׳ ממ״ש ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה כ״ש שמחזירין אותה כשברחה ע״כ:

בארבעה עשר. בסיפא דמוליכים כלים מבית האומן מסקי המגיד והב״י דהיינו כל היום דלאו מלאכה הוא ולא אסרו במועד אלא שמא יאמרו תקנן במועד. והלכך בי״ד כל היום שרי. וכתבו שכן מצאו במקצת ספרי הרמב״ם ומדהרמב״ם התחיל בסיפא וביאר בה דכל היום קאמר והדר כתב לכל הני דרישא ש״מ דהני נמי לאו מלאכות הן אלא טרחא אבל הטור הקדים וכתב לכל הני סתמא והדר כתב לסיפא דמוליכין כו׳ וביאר בה דכל היום שרי משמע דס״ל דאינך לא משתרו אלא עד חצות:

מחזירין וכו׳ ואם מתה. פירש הר״ב והוא שישבה כו׳ דשוב כו׳ הלכך אם מתה מושיב כו׳ פתח בחזרה וסיים במתה והכי הוה ליה למימר הילכך אפי׳ אם מתה מושיב כו׳ דודאי דמשום דרבותא הוא תני ליה במתניתין ורבותא דתרנגולת אחרת שלא ישבה על אלו הביצים מעולם איכא טרחא יתירה להושיבה. שאינה יושבת על ביצים שהוחמו מאחרת אלא בקושי ומה״ט סבירא להו הרמב״ם והטור דהך דמתה בי״ד דוקא קאי ולא בחול המועד הואיל ואיכא טרחא יתירה והאי פירקא בי״ד עסיק כל מה דאפשר לאוקמי בי״ד מוקמי ואע״ג דהשתא איכא נמי לאקשויי השתא אותובי שובכין לכתחילה אמרת דשרי אם מתה מיבעיא דהא לא קשיא דבכמה דוכתי אמרינן זו ואין צריך לומר זו קתני אלא דהנך תלת בבי לאו מתני בחדא סוגיא דרישא ומציעתא מתני בזו וא״צ לומר זו ומציעתא וסיפא מתני בלא זו אף זו הוה קשיא ליה וכיון דאוקימנא מציעתא בחה״מ קמו להו רישא וסיפא דסיפא דמיירי בי״ד בזו וא״צ לומר זו ותו לא קשיא מידי כן כתב בית יוסף סי׳ תקל״ו ולפיכך נמי כמו שאפשר להגיה בדברי הר״ב מלת אפילו. כן אפשר להגיה מלת בי״ד. ויהיה הלשון הילכך בי״ד אם מתה וכו׳ ומתישב גם כן מה שהקשתי. ועוד שיהיו דבריו מסכימים לפסקו של הרמב״ם והטור ע״כ לא הגהתי והנחתי הלשון שקיל למעיין והבוחר יבחר:

מרכיבין דקלים כל היום. פי׳ הר״ב שהזכר עושה פירות והנקיבה אינה עושה פירות וכ״כ רש״י וכ״כ התוס׳ בפרק רבי ישמעאל במנחות דף ע״א וצריך לומר שנקרא זכר על שם שהוא נעוץ ורוכב באילן והאילן שהוא נעוץ בו ורכוב עליו נקרא נקבה לפי שהוא נקוב ומקבל הזכר וכל זה אינו מספיק להסכמת השמות כי יותר היה ראוי שיקרא העושה פירות נקבה והבלתי עושה זכר ומצאתי בערוך ערך נסן [ע״ש] שכתב שיש בדקלים זכר ונקבה ופירות הזכר אין בהם מחיקות כתמרים אלא טעם אכילה בלבד ובעודם קטנים. וכשיגדלו לזמן מועט יופסדו מלאכול אבל מהנים לדרך אחרת שבהגיע זמן הדקל הנקבה ומשלחת המכבדות שלה עם תמריה ועדיין התמרים הן כעדשים מביאין פרי הזכר ומסביכין בעוקץ ידה מהן ומזהמין אותן וכורכים לה אגד והמכבדות של תמרה מצליחות ומוציאין פירות נאים ובלבד שלא תאחר זמנן אפי׳ יום אחד שאם תשהא הרכבת דקל יום אחד יפסדו פירות הדקל. ואותן התמרים שאחרו בלא הרכבה לא יצליחו ובהגיע התור יום י״ד בניסן על זה אמרו מרכיבין דקלים כל היום מפני ההפסד:

וכורכין את שמע. כתב הר״ב שני פירושים. ותנאי נינהו כיצד היו כורכין את שמע אומרים שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד ולא היו מפסיקין דברי ר״מ. ר״י אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. נמצאת למד שפירוש הראשון דברי ר״י הן. ופירוש השני דברי רבי מאיר הן. וכן פירשם רש״י. ובפרק היה קורא מפרש הר״ר יונה לדבריו דזה שכתב בדר״מ שלא היו מפסיקין בין אחד לואהבת ר״ל שלא היו מפסיקין כלל בין אחד לואהבת שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וגם לא היו מאריכין בדל״ת. ור״י אמר מפסיקין היו בדל״ת. אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וקשה על זה שלא ה״ל לומר לשון מפסיקין אלא מאריכין היו. אלא הכי פירושו. אומרים שמע ישראל ולא

היו מפסיקין. כלומר שלא היו קוראים אותה בנחת עם הטעמים שלה כמו שאנו נוהגים היום שעיקר מצות קריאת שמע הוא לקרות עם הטעמים שלה. ר׳ יהודה אומר מפסיקים היו. כלומר אומרים היו שמע ישראל בנחת אלא הכריכה היתה שהיו כורכים שמע עם ואהבת ולא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ע״כ. אבל מצאתי לפירש״י. בירושלמי. דהכי איתא התם אמר רב אחא וכו׳ שמע ישראל וגו׳. אלא שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה. ר׳ יוסי וכו׳ שמע ישראל וגו׳. אלא שלא היו מפסיקין בין אחד לברוך ע״כ ונראה דודאי דרש״י מפרש מהירושלמי הזה וגירסתו היתה בין אחד לואהבת וראיה לדברי דבפ״ו דמנחות דף ע״א מפרש ולא היו מפסיקים ליתן ריוח בין תיבה לתיבה ע״כ. הרי שכתב פי׳ הראשון דירושלמי ומכל מקום בירושלמי אין למחוק הגירסא דנ״ל דהרוקח גירסתו כך היתה שכתב ב״י בסימן פ״א בשמו להפסיק בין אחד לברוך ונ״ל שע״פ הירושלמי כתב כן:

וקוצרין וגודשין לפני העומר. בגמרא פריך והתנן פ״י דמנחות משנה ח׳ קוצרים בבית השלחין שבעמקים אבל לא גודשין אנשי יריחו קוצרין ברצון חכמים וגודשין שלא ברצון חכמים ולא מיחו בידם. ותו על ג׳ תנן והני ד׳ הוו אלא סמי מכאן קצירה:

וקוצרין לפני העומר. כאית תניי דתני מלפני העומר בירושלמי ריש מסכת חלה כמ״ש שם דלאידך תניי דתני התם מלפני הפסח. הכי נמי הוי ליה למתני הכא לפני הפסח:

מתירין גמזיות. לאית ספרים דגרסי מחזיר כמ״ש הר״ב הוא מלשון זירין דארזא בגמרא דסוף שבת אמתני׳ ולא את הזירין דאיכא דמפרש לה בגמרא זירי דארזי והן ענפי אילנות כו׳. [*ועי׳ מ״ש מ״ו פ״ג דמעילה]:

ונותנים פאה לירק. פירש הר״ב דקי״ל דכל דבר שאין מכניסו לקיום כו׳. ואמרינן בגמ׳ דאינהו נמי ס״ל להך כללא כדתנן סתמא במ״ד פרק קמא דפאה. והכא בעלי הלפת שמכניסין אותן לקיום ע״י האמהות עסקינן מר סבר מכניסו לקיום ע״י ד״א שמיה קיום. ומר סבר לא שמיה קיום:

[*ששה דברים כו׳. בגמ׳ שלנו זו אינה מן המשנה. אלא תנו רבנן ששה וכו׳. וכן כתב הרמב״ם זאת ההלכה היא תוספתא. אבל ראיתי לפרשה לפי שיש בה תועלת ע״כ]:

גירר עצמות אביו. כדכתיב בדברי הימים (ב׳ כח) וישכב אחז עם אבותיו ויקבר בעיר ירושלים כי לא הביאוהו לקברי מלכי ישראל ומדתנן גירר עצמות אביו והוה ליה למתני כשמת אביו גררו אלא שמע מינה שהיה זה אחר עיכול הבשר כי כן היה מנהגם לקבור מתחילה. ואחר זמן כשנתעכל הבשר מקלטים. העצמות וקוברין בארזים כדאיתא בסוף טי״ד. אבל לפי הטעם דגררו משום שיתגנה וכו׳ כדפי׳ הר״ב וכפירוש רש״י לא יתכן לומר דבלקיט עצמות גירר דמשמע שמתחילה בקברו הוציאו במטה נאה וכבודה. אלא נ״ל שלא היה כאן כי אם קבורה אחת. כי לא כן יעשה למלכים לקוברם בתחילה ואח״כ ללקט עצמותיהן. אלא קודם קבורתם מחנטין אותן ועל ידי החניטה שהיא הוצאת כל האיברים הפנימים וממלא במקומן בשמים ומשיחת הגוף מבית ומחוץ לא יתעפש ולא יסרח ויותכו העור והבשר מעט מעט עד שישארו העצמות לבד כדברי האברבנאל בפרשת ויחי. וכה תמצא בשאול (שמואל א ל״א:י״ב) ויקחו את גוית שאול ואת גוית בניו וגו׳ וישרפו אותם שם ויקחו עצמותיהם ויקברו וגו׳ קראו החנטה בשם שריפה. והרד״ק כתב שהוא על שם הבשמים ששורפין ע״כ. ולי נראה שהשריפה מוסב על הגויות לפי שבשמי החנטה שורפים אותם. והנה העיד הכתוב שלא קברו אחר השריפה כ״א העצמות ואין זה כ״א שהשריפה הזאת שריפת החניטה היא ולא נשארו כ״א עצמותיהם ואין עלי תשובה ממאמרם ז״ל בפרק קמא דע״ז דף י״א שאמרו שורפין על המלכים וכו׳ ומה שורפין מטותיהן וכלי תשמישן. ש״מ דשריפת מלכים היינו מטותיהן וכו׳. וגבי שריפה דשאול האמורה ת״י וקלו עליהן כמו דקלן על מלכיא. לא קשיא כלל. שזה שאמרו רז״ל מטותיהן כו׳ היינו לאשמעינן שאין בהן משום דרכי האמורי דמהא אירי התם דה״א כיון שאין תועלת מגיע משרפה זו שאין זה אלא מדרכי האמורי ואסור קמ״ל דשרי. ועוד דאילו לשאר אדם אסור. אבל בשרפת החנטה שיש בה תועלת גדול שלא יתעפש ולא יסרח ורימה לא תשלוט בו ולא יתרחקו ממנו בני אדם לא איצטריך לאשמעינן. והחכם יונתן בתרגומו ג״כ לא בא אלא לבאר ולהוסיף שלא מלבד ששרפו אותם ע״י חנטה וכיוצא בזה לתועלת האמור שזה מבואר בכתוב עצמו מדאמר אותם גם מדכתיב בתר הכי ויקחו עצמותיהן כמ״ש אלא ביאר שבכלל וישרפו היתה כל ענין שרפת המלכים כמו דקלן על מלכיא ואולי הוציא זה ממלת שם שהיא מיותר לכאורה אלא שאמר הכתוב ששרפו אותם ע״י החנטה וגם שרפו שם שרפה אחרת והיא מטותיהן וכלי תשמישן. ויצא לנו כי גירר עצמות שאמר קבורה זו היתה לו ולא אחרת. כי כן דרכן של מלכים וכבוד לא נעשה לו בשום קבורה כלל:

וגנז ספר רפואות. פירש הר״ב לפי שלא היה לבם נכנע כפירש״י. והקשה הרמב״ם דאם כן כשירעב האדם וילך אל הלחם ויאכל ממנו בלי ספק שיבריא מאותו חולי החזק חולי הרעב אם כן כבר נואש ולא ישען באלהיו נאמר להם הוי שוטים כאשר נודה לשם בעת האכילה שהמציא לי מה שישביע אותי ויסיר רעבתנותי ואחיה ואתקיים כן אודה לו שהמציא לי רפואה ירפא חוליי כשאתרפא ממנו ומפני כן פירש פירושו שכתב הר״ב בשמו. והוקשה לו גם כן על פירושו דמעיקרא למה נעשה זה הספר על הצורות [דכיון שהיה מפורסם בין ישראל עד שהוצרך לגונזו יתכן לומר שנתחבר מחכמי ישראל. ועוד דהוה ליה לשורפו] [*ובהקדמת הרמב״ן לפירוש החומש כתב ששלמה כתב ספר רפואות הזה] ואמר שלא עשאו המחבר כדי לעשות מעשה אלא על

דרך החכמה בטבע המציאות וכדרך שאמרו ז״ל [שבת ע״ה א׳] לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות:

קיצץ דלתות היכל. כדכתיב במלכים (ב) יח (טז) בעת ההיא קצץ חזקיה את דלתות היכל ה׳ וגו׳ ויתנם למלך אשור ולא הודו לו שהיה לו לבטוח בהקב״ה:

סתם מי גיחון. בדברי הימים (ב׳ לב ל׳) כתיב והוא יחזקיה סתם את מוצא מימי גיחון העליון. ולעיל מיניה כתיב ויסתמו את כל המעינות וגו׳ למה יבואו מלכי אשור ומצאו מים רבים. וגיחון דהכא לאו היינו גיחון דפרשת בראשית הוא הסובב את כל הארץ כוש. אלא מעין היה בירושלים שנקרא כן. כדכתיב בתחלת ספר מלכים והרכבתם את שלמה וגו׳ והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם. כפירש״י בפרק קמא דברכות דף י׳:

עיבר ניסן בניסן. כמו שנאמר בדברי הימים [ב ל ב] ויועץ המלך וגו׳ לעשות הפסח בחדש השני:

ה **תמיד נשחט.** כתב הר״ב דזמן שחיטת תמיד מכי ינטו צללי ערב וכו׳ ואין צל נוטה אלא צל כל אדם תחתיו. רוצה לומר ואין לו נטייה לא למזרח ולא למערב אבל שיהיה תחתיו ממש זהו דבר שהחוש מכחישו בכל אלו הארצות ואף בארץ ישראל. לפי שאין צל כל אדם תחתיו אף באמצע היום. אלא להשוכנים בין עגול סרטן לעגול גדי. ואחת בשנה תבא השמש נוכח הראש לקצתם קצתם איש איש ביומו לפי מספר עגולי השמש שתעשה מראשית השנה עד אחרית השנה אבל לשוכנים חוצה לעגולים האמורים לעולם השמש דרומית או צפונית להם ועושה צל בהכרח הנוטה לצפון או לדרום אפי׳ בצהרים והנה ארץ ישראל ידענו כי היא כמו שמנה מעלות לצפון עגול סרטן. ולשון הרמב״ם משיאריך הצל ויראה לכל שהאריך:

בשמנה ומחצה. פירש הר״ב ומאחרין וכו׳ שאי אפשר להקריבם וכו׳ השלם כל הקרבנות כולן וז״ל רש״י ולא תשלימן על תמיד הערב דלאחר תמיד הערב לא תקריב קרבן ועי׳ משנה ד׳ פ״ד דר״ה:

בערב פסח נשחט בשבע ומחצה. פירש הר״ב שהפסח קרב אחר התמיד וכו׳ מפורש במ״ג ע״ש:

חל להיות בערב שבת כו׳. כתב הר״ב דאיכא נמי צליית הפסח כו׳ וצריך לצלותו מבעוד יום. וכן לשון רש״י בכאן. גם ביומא דף כ״ח אבל רוצה לומר קודם הלילה דהא תנן בסוף פרק קמא דשבת משלשלין את הפסח בתנור עם חשיכה ולשון הרמב״ם לפי שא״א לצלותו בליל שבת [*ומ״ש הר״ב ומותבינן ליה אדיניה עי׳ מ״ש בפ״ט משנה ב׳ בס״ד]:

ששחטו שלא לשמו וקבל והלך וכו׳. פי׳ הר״ב בארבע עבודות הללו המחשבה פוסלת. זה יתבאר בארוכה במקומו ריש זבחים. אבל מ״ש מחשבה ר״ל הדבור שחושב ואומר שלא לשמו וזהו שכתב לקמן בסמוך כגון דאמר הריני שוחט לשמו כו׳ וכ״כ התוס׳ סוף פ״ג דבבא מציעא ואעתיקם שם בס״ד:

או לשמו ושלא לשמו וכו׳. פי׳ הר״ב כגון ששחט לשמו וקבל הדם שלא לשמו. או שלא לשמו ולשמו. פירש הך סיפא אשמעינן כו׳. לדבריו סוגיא דמתניתין דתנא והדר מפרש דהא דתנא רישא הפסח ששחטו שלא לשמו או קיבל. או הלך. או זרק. מפרש לה דל״ש לן אם הקדים לשמו. או הקדים שלא לשמו א״נ רישא ששחט בסתם וקבל שלא לשמו וה״א כי מפרש לשמו לא עקר ליה שלא לשמו דבעבודה אחרת קמל״ן או לשמו ושלא לשמו. ובין כך ובין כך קשיא ליה דהשתא כשהקדים לשמו אמרת דאתא שלא לשמו דבתריה ופסליה כשהקדים שלא לשמו שנפסל ועומד הוא מיבעיא דמהיכי תיתי לן שיחזור ויוכשר. וניחא ליה דהך סיפא אשמעינן דמחשבין מעבודה לעבודה כגון דאמר הריני שוחט לשמו כו׳. הוצרך לפרש כן אע״ג דלישנא דהך סיפא איפכא הוא שלא לשמו ולשמו. מ״מ אף מעבודה לעבודה נמי לא אצטריך לאשמעינן כשהקדים שלא לשמו הלכך מפרש לה הכי ומבבא יתירא הוא דדייק דלהכי אתא כך נראין דבריו. אבל לא ידעתי מי הכניסו לכל הדוחקים הללו. דבהדיא אמרינן בגמרא דבבא דלשמו ושלא לשמו לא צריכא דהא היינו רישא דאו או קתני. וכתבו התוספות דאין לפרש הא בסתם והא במפרש דסברא הוא דבב׳ עבודות אינו מועיל מפרש יותר מבסתם ע״כ. ומוקים לה לבבא זו דלשמו ושלא לשמו למחשב בשתי עבודות כגון דאמר הריני שוחט לשמו וכו׳. ודקתני תו או שלא לשמו ולשמו פסול בדין הוא דלא איצטריך ליה ואיידי דתנא לשמו ושלא לשמו. תנא נמי שלא לשמו ולשמו. וכיון דהתלמוד ניחא ליה לפרש דתנא איידי לא הוי ליה לבחור דרך לעצמו וסובל בזה גם כן דוחק גדול דמאי דאשמעינן בסיפא לא הוה כלישנא דמתנייה בה. ועוד משום הכי דלא ניחא לפרש איידי בחר בפירושו הואיל ומדינא לא נפקא לן מידי. אכתי לא הוה ליה לבחור פירוש מלבו שהיה לו לפרש כאידך אוקמתא בגמרא דלשמו ושלא לשמו מיירי בעבודה אחת ואשמעינן דאף בגמר דבריו נתפס ותנא תו שלא לשמו ולשמו לאשמעינן דהא דבגמר דבריו נתפס היינו כר׳ יוסי דפרק ה׳ דתמורה משנה ג׳ דאף בגמר דבריו נתפס אמרינן ולתרוייהו איכוין. לאפוקי מבן ננס בפרק ז׳ דב״ב מ״ג דאמר תפוס לשון אחרון דווקא והוי כשר. וכן הלכה כרבי יוסי במסכת תמורה. והר״ב בעצמו מפרש כך לבבות הללו בפרק קמא דזבחים מ״ד ובריש מנחות. [*ועי׳ מ״ש במ״ח פ״ח דב״מ ומה שכתב הר״ב כגון דאמר כו׳ עי׳ בזה משנה י״ב פ״ג דב״מ]:

פסול. פי׳ הר״ב נפקא לן מקרא דכתיב ואמרתם וגו׳ ועיין בריש זבחים בפירושו:

ושלא למנויו. דת״ר במכסת מלמד שאין הפסח נשחט אלא למנוייו. גמ׳:

לטמאים ולטהורים. כן הנוסח בכל הספרים שראיתי [*וכן כתבו [התוספות] ריש דף ס׳] ובסוף פ׳ דלקמן נמצא בסדר המשנה בירושלמי לטהורים ולטמאים:

שחטו קודם לתמיד כשר. [*דלכתחלה פסח מאוחר לתמיד] משום דכתיב ביה בערב ובין הערבים כדכתב הר״ב שנאמר (דברים ט״ז:ו׳) תזבח את הפסח בערב ושחטו אותו וגו׳ בין הערבים. ואילו בתמיד לא כתיב אלא (במדבר כד) ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. בגמרא דף נ״ט והרמב״ם בפרק א׳ מהל׳ תמידין כתב טעם לפי שאי אפשר שיקריבו כל ישראל פסחיהן בשתי שעות. ועי׳ מה שכתבתי ריש פרק ב׳ דסוטה ופרק שני דיבמות:

השוחט. עי׳ בדרבי יהודה לקמן בסמוך:

על החמץ. מ״ש הר״ב שהיה ברשות אחד מבני חבורה דאמר קרא לא תשחט ולא ילין לא תשחט על חמץ הנך דעבר עליה משום לא ילין גמרא. ומ״ש הר״ב דאפילו החמץ חוץ לעזרה. מפרש בגמ׳ דאף ע״ג דכתיב על חמץ לא בעינן על בסמוך ועי׳ משנה ה׳ פי״א דמנחות מה שאכתוב שם בס״ד. ומ״ש הר״ב דאין הזבח נפסל. בירושלמי מפרש דזבח קרייה רחמנא. כ״מ פ״א מהלכות קרבן פסח:

רבי יהודה אומר אף התמיד. פירש הר״ב שהיה החמץ ברשות השוחט או המקריב ר״ל זורק הדם או מקטיר האמורין דזריקת דם פירש״י דאיתרבייא במכילתא מדם זבחי ומקטיר ילפינן בגמרא מדסמכיה לא תשחט ללא ילין חלב כל שישנו בעבודה שלהן באזהרת הלנה ישנו נמי באזהרת חמץ ולכ״ע ילפינן הכי וה״ל להר״ב לפרש כן בתנא קמא ומה שכתב הר״ב דדריש זבחי המיוחד לי. בגמ׳. וצריך לומר דהכי יליף זבח זבחי כלומר זבח היינו פסח וכתיב נמי ביו״ד להביא התמיד. דהא ר״י אף התמיד קאמר ש״מ דלהוסיף בא:

ושאר כל הזבחים. גמ׳. דכתיב זבחי זבחי תרי זמני קרי ביה זבח זבחיי. פי׳ רש״י שקיל י׳ דחד מינייהו שדי אאידך קרי ביה זבח דהיינו פסח וקרי ביה זבחיי לשאר זבחים:

ובמועד וכו׳. שלא לשמו. פי׳ הר״ב אלא לשם שלמים חייב דלהכי קאי. כדפי׳ ברפ״ק דזבחים דקי״ל פסח בשאר ימות השנה שלמים הוי וכל דינו כשלמים. וקשה דאפילו לשמו יהא חייב דהא שלמים ששחטן שלא לשמן דהיינו לשם פסח חייב ומוקים בגמ׳ דהכא כגון שהיו הבעלים טמא מת ונדחין לפסח שני דסתמיה לשם פסח קאי. ועי׳ עוד מה שכתבתי שם בזבחים:

חייב. כתב הר״ב משום לא תשחט בהדי לאו דלא יראה וכ״כ רש״י. אבל ברישא לא פירשו כן. משום דלאו דלא יראה אינו בי״ד דכל שבעה כתיב גבי לא יראה וכדמסיק המגיד בפרק ג׳ מהלכות חמץ:

בזיכי. פירש הר״ב כפות. שכן תרגום כף אחת בזיכא חדא:

ויקרש. כתב הרמב״ם בפירושו ויקפא מגזרת קפאו תהומות (שמות ט״ו:ח׳) ע״כ. ובאיוב [י׳ י׳] וכגבינה תקפיאני ת״י והיך גובנין קרשתא יתי:

וקבל הכהן. לשון הר״ב הדם בבזך ומסיים רש״י מצואר הטלה:

זריקה אחת כנגד היסוד. פירשו הר״ב בסוף פרק ה׳ דזבחים ע״ש:

קראו את ההלל. טעמא כדאיתא בפרק בתרא בגמרא דף קי״ז נביאים שביניהם תקנו להן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן [לישנא מעליא נקט] ולכשנגאלים אומרים אותו על גאולתן [כלומר לכשנגאלים]:

אעפ״י שלא שלשו. לא גמרו פעם שלישית כפירש״י בפרק בתרא דסוכה. כמו שאעתיקהו בס״ד שם במ״ו [צ״ל ה׳]:

אלא שהכהנים וכו׳. ה״ק כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת שהכהני׳ מדיחים את העזרה אלא שהיה שלא כרצון חכמים. דאילו לרצון חכמים לא היו מדיחים ונמצא שלא היה מעשהו בשבת כמו בחול כ״פ הרמב״ם:

שלא כרצון חכמים. מסיק בגמ׳ דלית ביה אלא משום שבות משום אשוויי גומות. ואפ״ה שלא ברצון חכמים. דשבות צריכ׳ התירו. שבות שאינ׳ צריכה לא התירו. והקשו בתו׳ דהא בעזרה לא שייך אשוויי גומות שהיה לה רצפת אבנים. ותירצו דבין רובד לרובד היו גומות אבל א״ל שגזרו בעזרה אטו כבוד דעלמא [*דכמה שבות אשכחן במקדש בפרק בתרא דעירובין משנה י״ב] דהא בעלמא נמי ליכא אלא שבות אלו דבריהם ז״ל. ועי׳ במ״ז פרק ב׳ דביצה. אבל בפכ״א מהלכות שבת להרמב״ם כתוב דאין מדיחין הקרקע ואפי׳ היה רצוף באבנים שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ויבא להשוות גומות בזמן שהוא עושה כן במקום שאינו רצוף ע״כ. והמגיד כתב שיצא לו מפרק כירה (שבת מ:) מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו למרחץ וביקש להדיח לו קרקע א״ל אין מדיחין כו׳. ע״כ. וזו הראיה יש לדחות דדלמא קרקע עולם היתה ולא רצופה. לכך נראה בעיני דמהך מתניתין יצא לו. והכי דייק לישניה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול כמתניתין דתנן כמעשהו בחול וכו׳:

מדם התערובות. פירש הר״ב המוטל על הרצפה ומפרש טעמא בגמרא שאם ישפך דמו של אחד מהן לאחר שנתקבל בכלי דכהנים זריזין הם ובודאי עבדי קבלה בכלי שרת ואגב זריזותייהו משתפך נמצא זה מכשירו ואי משום דם התמצית שמעירב בו. הא קסבר רבי יהודה אין דם מבטל דם במ״ו פ״ח דזבחים:

מניח ידו על כתף חברו. פירש ראובן מניח יד שמאלו על כתף ימין חברו. ויד שמעון השמאלית מניח על כתפו הימנית ונמצא ששניהם יכולים להפשיט כל אחד ביד ימינו. והא דרבי אליעזר אסר במקלות לאו משום דאית ליה שבות במקדש. דא״כ לפלוג בכולהו שבות דבמקדש. אלא כדמסיק בגמ׳ פרק י״ז דשבת דף קכ״ד דבהאי שבות סבירא ליה דאסרו אף במקדש הואיל ואפשר בלאו הכי:

והוציא אמוריו. פי׳ הר״ב חלביו ונקראו אימורין שאלו הן הן הדברים האמורים בתורה להקטירן כן פי׳ הרמב״ם בהקדמתו לסדר קדשים וכיוצא בזה אימורי הרגלים במ״ז פ״ה דסוכה. והר״ב שכתב חלביו ר״ל ושעמהן. ובפסח נאמר האליה והכליות ויותרת הכבד מלבד חלב שעל הקרב וחלב הכליות. וה״נ בר״פ דלקמן תנן והקטר חלביו. ור״ל ודעמהן:

נתנו במגיס והקטירן. מפרש בגמרא אימא להקטירן. דהרי הפשט כשירה בזר כדפי׳ הר״ב בספ״ב דיומא נמצא שהמפשיט זר הוא דלמה לו לכהן להפשיט פסחי הזרים. והיאך תני והקטירן דמשמע המפשיט הוא המקטיר:

ישבה לה בהר הבית. פירש הר״ב שאין יכולין להוליך פסחיהן. עי׳ מ״ש במשנה ט׳ פרק בתרא דעירובין טעמא למה לא עירבו ועי׳ ר״פ דלקמן:

ו **דוחים את השבת**. פי׳ הר״ב דנאמר מועדו בפסח ויעשו בני ישראל וגו׳. עי׳ במשנה דלקמן:

וזריקת דמו. כתבו התוספת דתנא אגב שחיטתו דהא זריקה משום מאי תהא אסורה. וכתבו עוד דלא איצטריך למיתני והפשטו משום דהוי בכלל הקטר חלביו דאינו יכול להוציאם אלא על ידי הפשט עד החזה משום נימין ואח״כ מפשיט חתיכות קטנות דאין בהם שיעור עור כדאיתא בפרק כל כתבי קי״ז ושם כתבו עוד דלרבנן דפליגי אר״י בנו של ר״י בן ברוקא מותר להפשיט לגמרי שלא תהא מושלכת כנבילה והא דלא חשיב ליה הכא גבי דחיית שבת י״ל דבפלוגתא לא קא מיירי. והא דמיירי בפלוגתא דר״א ור״ע דמההיא ילפינן דהזאה אינה דוחה שבת להכי קתני לה. וכתירוץ האחרון נראה דעת הרמב״ם בפ״א מהלכות קרבן פסח שכתב דמפשיטין את כולו. ולא חילק בי״ד שחל בשבת. והכ״מ לא העיר בזה ואחשוב שלא זכר להא דכל כתבי. ותדע דמייתי פלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן מן התוספתא:

והקטר חלביו. בגמרא תניא אר״ש בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי איברים ופדרים כל הלילה ופירש״י כדכתיב (ויקרא ו׳:ב׳) על מוקדה על המזבח כל הלילה [ועי׳ בריש ברכות] ואין ממתינין להם עד שתחשך. ע״כ. וטעמא דמקדימין שהרי דחתה שחיטה את השבת. כדאיתא בסוף פ״ו דמנחות בגמרא דף ע״ב ע״ב. והיינו טעמא שהוצרך הר״ב לפרש גבי שחיטה שא״א לעשות וכו׳ דאי לאו ההוא קרא לא דחינן לשבת כלל:

הרכבתו על כתפו. פירש הר״ב להביאו דרך ר״ה לעזרה וכ״כ רש״י ומשמע מלשונם דירושלים רה״ר היא. דאל״כ ה״ל למימר. להביאו דרך רה״ר לירושלים. ועוד דלא הוו צריכי לטעמא דחי נושא את עצמו. ובמשנה ט׳ פרק בתרא דעירובין פי׳ הר״ב דירושלים כרמלית היא. וראיתי בתוס׳ [דף ס״ו] בד״ה תוחב לו בצמרו שכתבו דבגמרא בשמעתין משמע דיש איסור רה״ר בירושלים. ופירשו דהכא לאחר שנפרצו בה פרצות וכה״ג משני בפ׳ בתרא דערובין אמילתא אחריתי. ע״כ. ומ״ש הר״ב שהחי נושא את עצמו. אתיא כבן בתירא דלעיל פ״ד משנה ג׳:

רבי אליעזר אומר דוחין שבת. פי׳ הר״ב דסבר מכשירי וכו׳ במסכת שבת רפי״ט ואפילו מלאכה גמורה ס״ל דשרי כדאיתא התם:

מה ראיה רשות למצוה. משמע דרבי אליעזר מודה דברשות העמידו דבריהם ובריש פ״כ דשבת ס״ל דנותנין לתלויה בשבת. ובתוס׳ תירצו דלא שרי אלא דוקא במשמרת דלא הוי מלאכה כולי האי. ע״כ. ואפשר נמי לומר דלדבריו דרבי יהושע קאמר וליה לא ס״ל. ואפי׳ הכי קאמר ר״י משום דסבירא ליה דכל שמחת יום טוב מצוה. ואע״ג דהלכה כרבי יהושע מ״מ לענין עירובי תחומין מקרי רשות. כמ״ש במשנה ז׳ פ״ג:

הזאה תוכיח שהיא מצוה. פי׳ הר״ב בטמא מת שחל שביעי שלו להיות בשבת ערב הפסח. שאם לא יזה לא יעשה פסחו. [*וכן לשון רש״י] ולדבריהם אם יזה ויטבול יעשה פסחו. והא דכתיב באנשים שהיו טמאים לנפש אדם ולא יכלו להקריב ביום ההוא. קודם טבילה הוי וא״ל משה שאם לא יטבלו שיהיו נדחים. כ״כ התוס׳ פ״ח דף צ׳ ע״ב. ותימא דמה שאלה היתה זאת להם. דודאי אי אפשר להם לאכול קודם הזיה וטבילה וא״כ יזו ויטבלו קודם לכן ולמה ישאלו. ודוחק לומר דמבעוד יום לא היו יכולים ואחר כך יהיו יכולים. ואין ספק אצלי שמפני כן הלך לו הראב״ד לפרש דההוא מעשה הכי הוי ששחטו וזרקו עליהם קודם טבילה והזיה. ושאלו אם יעלה להם והושבו שנדחו כדכתב בהשגותיו פרק ו׳ מהק״פ. וכתב עליו הכסף משנה וז״ל דבר תימה למה לא שאלו קודם מעשה. וכי בתר דעבדין מתמלכין. ועוד למה נדחו. הוה ליה למימר שיזו ויטבלו וישחטו פסח אחר. ועוד כתיב (במדבר ט׳:ז׳) למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה׳ ואם כדבריו כבר הקריבו את קרבן ה׳ ולא היתה השאלה אלא אם יעלה להם הקרבן שכבר הקריבו קודם

הזיה וטבילה. ודוחק לפרש דלבלתי הקריב היינו שיעלה וכו׳. ועוד מאי קאמרי אנחנו טמאים והיו יכולים ליטהר בטבילה והזיה עכ״ד. ולקמן בפרק ח׳ משנה ה׳ חזר בו הר״ב ופי׳ כדעת הרמב״ם דאם חל שביעי [שלו] בארבעה עשר ערב הפסח דאפילו הוזה וטבל נדחה משום גזירת הכתוב כדלקמן שם ובהא כ״ע מודו והכא בשביעי שחל להיות בשבת י״ג בניסן סבירא ליה לר״ע דאפ״ה אין מזין עליו והטעם כתוב בחבורו פ״ו שהעמידו דבריהם בכרת מפני שביום שהוא אסור בהזיה משום שבות אינו זמן הקרבן שחייבין עליו כרת לפיכך העמידו דבריהם במקומם אף על פי שהדבר גורם לעתיד לבא לעמוד במקום כרת ע״כ. ומיהו בגמרא השיב רבי עקיבא ואמר הזאת טמא מת תוכיח שחל ז׳ שלו להיות בשבת ובערב הפסח שהיא מצוה והיא משום שבות ואינו דוחה את השבת. משמע דמהזאת טמא מת בערב פסח השיבו. וצ״ל דבע״פ דקאמר לאו דוקא אלא לפי שהוצרך לפרש שהוכיח מהזאה דפסח ולאפוקי מהזאה דתרומה להכי קאמר ובע״פ כלומר שיזה משום פסח ולא משום תרומה אבל לאו דוקא בע״פ עצמו אלא לצורך ע״פ קאמר א״נ ערב הפסח דהכא. ערב של יום שמקריבין בו הפסח. והיינו יום י״ג שהוא ערב לי״ד שבו שוחטין הפסח. וכיוצא בזה בלשון הכתוב בפ׳ מסעי ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו׳ שפירושו ממחרת יום הקרבת הפסח:

במועדו. לשון הר״ב ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו וכן ל׳ רש״י. ואין ספק דלא גרסינן במשנה בין הערבים במועדו והכי כתיבי קראי ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו בארבעה עשר יום בחדש הזה בין הערבים תעשו אותו במועדו. ומצאתי בספרי דמבמועדו קמא יליף בגזירה שוה מתמיד דדחי שבת כדפירש הר״ב ר״פ ומבמועדו בתרא יליף דדוחה את הטומאה לכך נראה דלא גרסינן בין הערבים במשנה:

כל מלאכה וכו׳. וכן פרק י״ט דשבת ופרק י״א דמנחות ועיין במשנה ח׳ פ׳ בתרא דר״ה:

בחול ובטהרה. ז״ש הר״ב חגיגה לא דחיא שבת. לשון רש״י הוא. ואפשר דלהכי לא נקטי נמי וטומאה דלא ליתי למטעי דתרווייהו כי הדדי הוא דלא דחיא להכי לא נקטי אלא חדא וה״ה לאינך:

ובמועט. כתב הר״ב ואוכלין החגיגה תחלה כדי שיהיה הפסח גמר שביעתן מסיים רש״י ותחשב להן אכילה ועיין במשנה ח׳ פ׳ בתרא:

במרובה ובטומאה. לא ידענא אמאי שני סדריה דרישא:

ולילה אחד. הכי גרסינן בירושלמי. וכן בספרים לקמן מ״ז פ׳ חמישי דזבחים. וכבר כתבתי בזה במ״ה פ״ב דברכות:

שחטו שלא לשמו חייב. ואם תאמר למאי דמסקינן ברפי״ד דשבת דחובל אינו חייב אלא בצריך לדם דאי לאו הכי מקלקל הוא והכא נמי הרי מקלקל הוא. ובגמ׳ פריך לה במשנה דלקמן אשחטו שלא לאוכליו מאי תיקן ומשני אם עלו לא ירדו ופריך שחטו ונמצא טריפה בסתר פטור. הא בגלוי חייב מה תיקן. תיקן להוציא מידי נבילה. ותימא דלא פריך לה ברישא :

אם אמרת באימורי צבור שיש להן קצבה. בגמרא פריך לה והרי תינוקות דמשנה ד׳ פי״ט דשבת דיש להן קצבה ופוטר רבי יהושע. ומשני דהכא כגון שקדם ושחטינהו לאימורי צבור ברישא. והתם נמי אי קדם ומל של שבת בע״ש . מודה ר״י דחייב. וכבר כתבתי בריש מסכת שבת בס״ד:

חייב. עיין במשנה דלעיל. מה שכתבתי

ז **שפוד של רימון**. כתב הר״ב של מתכת לא. דחם מקצתו חם כולו. מסיים רש״י שהפנימי מתחמם על ידי קצתו החיצון:

תוחבו מתוך פיו. אור״י מש״ה תוחבו דרך פיו. לפי שנותן הגס שבשפוד למטה כדי שלא יפול הפסח ואז הוה בית השחיטה למטה וקדייב דמא דרך שם. תוספות. [*ועיין לקמן בסמוך]:

[*אלא תולין חוצה לו. פירש הר״ב תוחבין בשפוד למעלה מפיו של טלה. וכן לשון רש״י. ובברייתא בסוגיא תני רבי טרפון קוראהו גדי מקולס ופרש״י [מקולס לשון כובע] נחשת דמתרגמינן קולסא דנחשא. דס״ל תולין למעלה מראשו ונראין ככובע נחשת על ראש גבור. ע״כ. וצ״ל שהם מסובבים וכרוכים בענין שלא יפלו מעל הראש שהרי לדברי התוס׳ שכתבתי לעיל פי הטלה למטה. מיהו הר״ב ורש״י עצמם לא פירשו כן בפ״ב דביצה משנה ז׳ ע״ש]:

וצלה לנו את הפסח על האסכלה. מסיים בגמרא מנוקבת ופירש״י עשויה כבריחים כעין שלנו ויש חלל גדול בין בריח לבריח ונותן השפוד לרחבו וכל הטלה נצלה באויר שבין שני בריחים שאין בשרו נוגע בברזל ע״כ. ומיהו השפוד דכתב ר״ל של רמון:

יטול את מקומו. פירש הר״ב דשומן נבלע כו׳. ואם תאמר נגע בחרסו של תנור אמאי סגי ליה בקליפה הלא הרוטב שיש באותו כדי קליפה נבלע בפסח עד כדי שיטול את מקומו. ואיכא לאוקמי בשאין רוטב כי אם מעט ומעט רוטב אינו אוסר כ״כ כדלקמן גבי סיכה. תוס׳:

יקמוץ את מקומו. כתב הר״ב וישרוף אותו קומץ כו׳. כן כתב רש״י ואין צ״ל [גבי] קליפה ונטילה שאין בהן תערובות חולין והרמב״ם בחבורו פ״ח מהל׳ קרבן פסח לא הזכיר כלום בקליפה ונטילה. ובקמיצה כתב וישליכנו ועיין לקמן משנה י״ב:

ידיחנו. וינגב. רמב״ם פרק ח׳ מהלכות קרבן פסח:

יקלוף. וא״ת ומאי שנא מרוטב דלעיל דיטול מקומו ובגמ׳ שאני סיכה דמשהו בעלמא הוא דעבידי:

שאין פודים מעשר שני בירושלים. פירש הר״ב מוכרין וכו׳ דכתיב ונתת בכסף וגו׳ והלכת אל המקום. וכן כתב רש״י. דכי ירבה ממך הדרך [וגו׳] ונתת בכסף. כתיב לעיל מהך קרא. והקשו בתוספת דהא קרא בפדיון מיירי שמוציאתו מקדושתו ומחללו על דבר אחר אבל הכא אפילו לאוכלו בקדושתו כדפירש בקונטרס גופיה. והכי נמי משמע לישנא דמוכרין מדלא קתני מחללין. ויש ספריס שכתוב בהן שאין פודין. אבל רש״י כתב שאין מוכרין [וכמ״ש הר״ב שפירש פודין מוכרין] ונראה לר״י דבירושלים גזרו מדרבנן מכירה אטו פדייה דאסור מן התורה. ולרשב״א נראה דלא אסרו מכירה אלא משום בזיון מצוה כדתנן בריש מסכת מע״ש שאין מוכרין אותו וכו׳. עכ״ד. והתם פי׳ הר״ב טעמא דקי״ל מעשר שני ממון גבוה. והר״ש פי׳ שם דמתניתין דהכא נמי מהאי טעמא הוא. ולדבריו בירושלים דתנן לרבותא נקט וכ״ש חוץ לירושלים. והרמב״ם העתיק המשנה שאין פודין כו׳ בפ״ח מהק״פ ועיין משנה ב׳ פ״ב דשקלים. [*ובסדר המשנה שבירו׳ שאין מוכרין ואמרינן עלה כיני מתניתין אין פודין]:

חמשה דברים באין בטומאה. עיין במשנה ד׳ פ״ג דמנחות ופי׳ הר״ב דבקרבנות צבור כתיב אלה תעשו לה׳ במועדיכם. ובברייתא מנין לעומר ושתי לחם האמורים בת״כ ואינן אמורים בפרשת פנחס ת״ל בשלהי ההיא פרשתא דשור או כשב וידבר משה את מועדי ה׳ הכתוב קבעו מועד אחד לכולן. ובגמרא עביד צריכותא דתמיד ופסח דפי׳ הר״ב רפ״ו צריכי דתמיד תדיר וכליל. ופסח ענוש כרת. וקרבנות צבור ה״א דוקא הבאין לכפר ואי אשמעינן עומר ושתי הלחם ה״א משום דבאין להתיר אלימי. ונראה דלחם הפנים א״צ קרא כלל דכתיב ביום השבת ביום השבת חד לגופי׳ וחד לטומאה א״נ דאתיא במה הצד מבינייהו ומ״ש הר״ב דמנינא למעוטי חגיגת רגלים כו׳ כדרך שאינה דוחה את השבת כדנפקא לן בגמרא פ״ו דף ע׳ ע״ב דאמר קרא (ויקרא כ״ג:מ״א) וחגותם אותו חג לה׳ שבעת ימים בשנה שבעה שמנה הוו דבחג הסוכות כתיב אלא מכאן לחגיגה שאינה דוחה את השבת:

ושעירי ר״ח. פי׳ הר״ב דצריכא למתני משום דלא כתיב ביה מועד. ואע״ג דבפ׳ פנחס כתיב נמי ר״ח ה״א דאלה תעשו לה׳ במועדיכם דכתיב בסוף פ׳ פנחס לא קאי אר״ח אלא אשאר י״ט דכתיבי בתריה דאקרו רגל דה״נ לא קאי אשבת ותמיד דמצריכין להו קראי כדלעיל כ״כ התוס׳. ובגמרא קמ״ל דר״ח אקרי מועד כדאביי דאמר אביי קרא עלי מועד לשבור בחורי (איכה א׳:ט״ו) ופרש״י תמוז דשלוח מרגלים מלויי מליוה וכלו מ׳ דידהו בט״ב בפ׳ בתרא דתענית והוקבע להם בו בכייה לדורות ויום עבור החודש קרוי מועד ע״כ. וכתבו התוספות תימא ולתני שעירי ר״ח ולא לתני אידך:

ובמוקדשין אינו כן. [*פי׳ הר״ב שאפילו נטמא וכו׳ וכל זה נשנה במשנה ולא פי׳ כלום אבל רש״י מסיים שהדם מתיר אמורים למזבח ולכן נ״ל שיש כאן השמטת ידי סופר] עיין במשנה ד׳ פ״ג דמנחות:

נטמא הקהל. פי׳ הר״ב בטומאת מת שאין פסח נדחה כו׳ ול׳ תמוה הוא דהרי נדחה ג״כ בטומאת זיבה וכיוצא בזה כדאיתא במשנה ה׳ פרק דלקמן ובמשנה ד׳ פ״ט ושם ג״כ כתב כלשון הזה ולשון הרמב״ם כי טומאת מת בלבד היא שתדחה בצבור:

שהיו הכהנים טמאים. דהיינו צבור טמאים דמה לי אם האוכלין טמאים. מה לי אם המקריבים טמאים שא״א בלא כהנים. וכתבו התוס׳ אע״פ שיכולין ליזהר שלא יגעו בבשר כיון דאשתראי טומאת אימורים אשתראי נמי טומאת בשר. והביאו ראיה לדבריהם:

[*יעשה בטומאה. ולשון הר״ב יעשו בטומאה. וכן ל׳ רש״י ולגירסא שלנו קריאת המלה היו״ד בציר״י והעי״ן קמוצה ובסדר המשנה שבירושלמי הגי׳ יעשו]:

ואחר כך נודע שהוא טמא. פירש הר״ב הפסח או הדם וכן לשון רש״י. ואפי׳ לרבי יהושע דמשנה ד׳ פ״ג דמנחות דס״ל דביחיד אין הציץ מרצה על הטומאה שנגע בדבר הנאכל כגון בשר. ה״מ לכתחלה אבל בדיעבד מרצה כדפירש״י דף ע״ח וכ״פ הרמב״ם בפ״א מהלכות פסה״מ ובפ״ד מהק״פ אע״פ שבפ״ד מה׳ ביאת מקדש סתם וכתב שאינו מרצה על טומאת הנאכלין. ולא חילק בין לכתחלה ודיעבד. והא דמרצה לא שיהא בשר טמא נאכל דאין ציץ מטהר ודוחה לא תעשה דוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל אלא דמרצה להתיר דם לזריקה. כפירש״י בפ״ק דף י״ו. ומ״ש הר״ב או הדם עיין במשנה ד׳ פרק בתרא דעדיות:

הציץ מרצה. עיין ספ״ח דזבחים:

הנזיר. פירש הר״ב דאם נטמא במת קודם הבאת קרבנותיו סותר. והדר פירש בדבור ואין הציץ וכו׳ שאם נטמא בשעת הבאת קרבנותיו סותר הכל. וכל זה מלשון רש״י. ונ״ל להגיה שצ״ל ואם טמא בשעת. דהא תנן בספ״ו דנזיר משנזרק עליו א׳ מן הדמים יביא שאר קרבנותיו כו׳ כרבנן דהלכה כמותם. ואפילו כי תימא דנטמא גרס ור״ל בשעת הבאת קרבנותיו וקודם שנזרק שום אחד מן הדמים. אכתי צריך לפרש דדוקא כשהביא קרבנותיו ביום מלאת שאילו הביא אחר יום מלאת תנן במשנה ד׳ פ״ג דנזיר דאינו סותר אלא שלשים אפי׳ לרבנן דמחמרי. ובל׳ סותר הכל שכתבו רש״י והר״ב משמע כל ימי

נזרו אפי׳ נזיר בק׳ יום. ועוד דוחק דמסתמא אינו מביא קרבנותיו אלא אחר יום מלאת שכן הדין לכתחלה. כדתנן ברפ״ג דנזיר. הלכך נראה ומסתברא יותר להגיה שצריך להיות טמא:

טומאת התהום. פי׳ הר״ב שלא הכיר בה אדם. ועיין בפירושו למשנה ב׳ פ״ט דנזיר:

הציץ מרצה. פירש הר״ב נזיר שנודע לו מטומאת התהום לאחר שהביא קרבנותיו משמע אפי׳ קודם הגילוח אינו סותר במשנה ב׳ פרק בתרא דנזיר כתב דנודע קודם הגילוח סותר ושם אפרש בסייעתא דשמיא:

או רובו. בגמ׳ רמי לה אדתנן סוף פ״ג מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קדש דחוזר על כזית ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה. ופליגי אמוראי. והרמב״ם כתב לאוקמתא דמוקי לה באכסנאי שמפני שאין לו בית עשאוהו כציקנין. כן כ׳ בסוף הלכות פסה״מ. ומפני כן לא הוצרך לכותבו בפ״ד מהק״פ ולא השמיטו כמו שחשב בכסף משנה:

הבירה. כתב הר״ב כל המקדש כולו קרוי בירה וכפירש״י. וזוהי דברי ריש לקיש בריש יומא ובפ׳ טבול יום בזבחים דף ק״ד וכ״פ בריש תמיד ובסוף פ״ק דמדות. ובריש פ״ג דפרה כתב גם כן דברי רבי יוחנן:

מעצי המערכה. וכתבו התוס׳ נראה הטעם משום דלב ב״ד מתנה עליהם לפי שהזקיקוהו לשורפו לפני הבירה כדי לביישו לא הטריחוהו להביא עצים משלו ויכול ליהנות משל הקדש וכן בציקנין התנו כמו כן דמתוך ציקנותן היו נמנעים מלשרפו ואתו לידי עבירה ע״כ. וז״ש הר״ב שלא לבייש מי שאין לו אמר רב יוסף בגמ׳ אהא דת״ר שאם בא לשרפו לפני הבירה מעצי עצמו אין שומעין לו וכתב הר״ב לומר דמעצי המערכה בדוקא מיתניא:

הפסח שיצא. פירש הר״ב חוץ לחומה. כדין קדשים קלים שמחיצתן חומת ירושלים כדתנן במ״ח פ׳ בתרא דזבחים. ומפרשו הר״ב לקמן במי״ב. והרמב״ם שפירש שיצא מן הבית שנאכל בו צ״ע דזה שנפסל ביוצא מן הבית הוא בליל ט״ו בזמן אכילתו כמ״ש בפ״ט מהל׳ קרבן פסח אבל אנן קיימין בי״ד דלא נפסל ביוצא כי אם כשאר קדשים קלים. וכ״כ בהל׳ הנזכרת פ״ד הפס׳ שיצא מירושלי׳ או שנטמא בי״ד וכו׳:

ישרף מיד. עיין מ״ש סוף פ״ג בס״ד:

בי״ו. פירש הר״ב דשריפת קדשים עשה. וי״ט עשה ולא תעשה. משום דכתיב ביום טוב שבתון דהוא עשה דמשמע שבות. וכתיב לא תעשה מלאכה. ופירושו דהכא רב אשי אמרה בגמרא. ובפרק ב׳ דשבת פי׳ הר״ב כדתני דבי חזקיה:

חל ט״ז להיות בשבת. דלא תימא דלא לדחו לשריפתם כולי האי. קמ״ל וטפי ניחא לפירוש הר״ב ברפ״ב דשבת דטעמא מקרא דוהנותר וגו׳ עד בקר שני וכו׳. אבל לפירושו דהכא. אדרבה מכ״ש שבת דאיכא עשה ול״ת ומיתת ב״ד. ולשון הרמב״ם פי״ט מהלכות פסולי המוקדשין ואין שריפת וכו׳ דוחה את י״ט ואין צריך לומר את השבת:

בגדי הרך. פירש הר״ב בן שמונה ימים. וכן ל׳ רש״י. והיינו דבציר מהכי לא סגי דכתיב (ויקרא כ״ב:כ״ז) שור או כשב וגו׳ ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן:

וראשי כנפים והסחוסים. לשון הר״ב ראשי כנפים הסחוס שקורין טנרו״ם בלע״ז שבראש כף הכתף ושאר סחוסים כגון תנוך האוזן וכו׳. וכן לשון רש״י ולפירושם ראשי כנפים עצמם נקראים סחוסים. ועוד בריש פרק ו׳ דבכורות מפרש לסחוס אזן תנוך אזן שקורין טנרו״ם. וכפירש״י בתנוך דקרא פרשה תצוה וצריך לומר ששם טנרו״ם שקורין בלע״ז שלו לראשי כנפים הכריחו לפרש כן. וס״ל דראשי כנפים היינו ראשי הכתפים. והרמב״ם מפרש הסחוסים מיני עצמות רכים כאותן שבראש הכתף אבל מפרש ראשי כנפים הם אותם הגידים הקשים שהם סביבות הפרקים באדם ובבהמה ובעוף. ונקשרים אותן הפרקים באותן הגידין:

המותיר בטהור. לשון רש״י אפילו בטהור ע״כ. כלומר ואצ״ל בפסח הבא בטומאה וכן השובר בטמא פירש הרמב״ם פ״י בהק״פ בפסח שבא בטומאה:

אבר שיצא. כבר כתבתי במשנה ט׳ דבי״ד מחיצתו חומת ירושלים ובליל ט״ו מחיצתו הבית שנאכל בו וז״ש הרמב״ם בכאן והפסח בחבורתו כי השם צוה (שמות י״ב:מ״ו) בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית וזה בליל ט״ו בלבד. כמ״ש לעיל בס״ד:

וחותך. שהעצם שהיה עליו כזית בשר ושברו שלא במקום הבשר חייב. אף על פי שהמקום ששבר פנוי מבשרו כדפסק הרמב״ם בפ״י מהק״פ. ומ״ש הר״ב ומשליך כל העצם שיצא מקצתו וכ״כ רש״י וז״ל הרמב״ם ומשליך העצם כולו שלם ומה שעליו מן הבשר מה שיצא ממנו חוץ ע״כ. והא ודאי דבשר שיצא טעון שריפה כבמ״ט. מיהו העצם רשאי להשליך. וז״ש הרמב״ם בחבורו פ״ט מהק״פ וקולף את הבשר כו׳ וכל שבחוץ ישרף כו׳ האבר שיצא כו׳ ומשליכו לחוץ. הרי שאע״פ שהבשר שיצא כתב דשורפו אפ״ה כתב באבר שמשליכו. ומיהו ודאי דדוקא באין בו מוח עסקינן. דאי ביש בו מוח. הא מפורש במשנה י׳ דטעון שריפה. ונראה דמש״ה פירשו למשנתינו בעצם שאין בו מוח. לאשמעינן דהך איסור שבירה לאו משום מוח הוא

כדמוקים רבינא בגמרא דף פ״ה אליבא דר״ל דס״ל דאין משום שבירה במקום שאין בו בשר. ומתני׳ דמצריכה לפרק במקום הפרק משום מוח שבו. אלא מתני׳ משום שהיה עליו בשר אסרה לשבור. וכדכתבתי וכר״י. והילכך כתבו דמשליכים העצם לומר דבאין בו מח עסקינן ואפי׳ הכי אין לשבור:

מן האגף ולפנים כלפנים. הא האגף עצמו נעשה כמן האגף ולחוץ דכלחוץ כך פסק הרמב״ם בפרק ט׳ מהק״פ:

האגף. דוגמתו יגיפו הדלתות בעזרא (נחמיה ז׳:ג׳) כ״כ הר״ב פ״ז דנדרים:

החלונות. פי׳ הר״ב שבחומות ירושלים. וה״ה לק״ק בעזרה. ולאכילת הפסח בבית. וכ״פ הרמב״ם לכל השנוי במשנתינו שכתב ואלו הגדרים שנתן כלפנים וכו׳ כוללים העזרה והמדינה וחבורת פסח:

שתי חבורות. פירש הר״ב דבבית אחד יאכל שאין אחד אוכל בב׳ בתים בגמ׳ דיש אם למסורת יאכל כתיב משמע אדם אחד [*ועיין מ״ש במשנה ב׳ פ״ק דסוכה]:

בבית אחד אלו הופכים כו׳. פי׳ הר״ב ואפילו נראה כשתי חבורות וכו׳ שני בני אדם אוכלים [פסח אחד] בשני בתים. וכן פי׳ גבי מיחם ואע״פ שמפסיק וכו׳ לא איכפת לן וכפירש״י. וקשה דלאשמעינן רבותא טפי ולתני שתי חבורות אוכלין בשני בתים וי״ל דבכה״ג ניחא ליה למנקט עלה דינא דשמש דקמ״ל דלא חיישינן שמא לא יקפוץ את פיו וכן דינא דכלה. ומיהו להרמב״ם בפ״ט מהק״פ נראה פירוש אחר במשנתינו ואתי שפיר דתנן בבית אחד. וה״ק שתי חבורות שהיו אוכלים בבית אחד אלו הופכים כו׳ כלומר צריכין להפוך דוקא ואינן רשאין לישב אלו כנגד אלו שאז נראין כחבורה אחת ורחמנא אמר (שמות י״ב:מ״ו) מן הבשר חוצה. ומפי השמועה למדו שצריך ליתן לה חוצה למקום אכילתו והשתא בשני בתים אצ״ל דאיכא חוצה. אלא בבית אחד קמ״ל דבעינן חוצה ודסגי בהפיכת פנים דמקרי חוצה. וכפירוש האחרון שכתב כ״מ בדברי הרמב״ם שם. ורש״י לא גרס הך ברייתא דחוצה תן חוצה דף פ״ה ריש ע״ב ומש״ה לא פירש כן. וגם מה שפירש רש״י בריש אותה ברייתא דמחבורה לחבורה. חבורות של שני פסחים ליתא להרמב״ם אלא פסח אחד ובו שתי חבורות. דהא מתניתין דהכא איתא עלה בגמרא דבפסח אחד ובה שתי חבורות מיירי וכתבה הרמב״ם על דרך אותה ברייתא כמ״ש. והיה נראה דלהרמב״ם דוהמיחם באמצע דתנן נמי חיובא הוא כדי שיהא הפסק והיכר חציצה. וכן מצאתי בתוספות פרק בתרא ד׳ קי״ט ע״ב אלא שאין נראה כן מלשונו שם שכתב היו המים שמוזגים בו יינם באמצע כו׳. הלכך נראה לפרש לדידיה דסגי בהפיכת פנים וא״צ דוקא שיהא המיחם באמצע. ולא קתני לה אלא לאשמעינן דרשאי להיית המיחם באמצע וכשהשמש עומד למזוג קופץ וכו׳ ולא חיישינן שמא לא יקפוץ:

[*למזוג. עיין בפרק אחרון מ״ש במשנה ב׳]:

והכלה. לשון הר״ב שהיא בושה. גמרא. ופירש״י שהיא בושה לאכול לעיני האנשים ע״י שמסתכלין בה עד כאן. פירוש בתכשיטים שעליה או בפריעת שערה דהא לית הילכתא כוותיה דמאן דאמר מותר להסתכל בפני כלה בפ״ב דכתובות דף י״ז וכדמסיק הטור בשם הרא״ש בא״ה סימן ס״ה:

הופכת את פניה. פירש הר״ב רשאה להפוך וכן כתב הרמב״ם התירו וצ״ל כפירוש קמא דתוספות דאיצטריך לאשמעינן דלא חשבינן כשני מקומות אע״פ שאכלה מקצת סעודה בלא הפיכת פנים. וכתבו עוד א״נ קמ״ל דחייבת להפוך פניה כדאמר בגמרא כלה תנן. ע״כ. כלומר משום צניעות:

ח **לעשות בבית אביה**. פירוש לעשות שמחת החג:

תאכל במקום שהיא רוצה. מוקים בגמרא שבררה בשעת שחיטה לאיזה מקום היא רוצה דאם לא כן אין ברירה לומר שהובירר הדבר דשחיטה וזריקה דהאי פסח שפיר אזדריק עלה דההיא אתתא. ועיין במשנה דלקמן. ועיין בפרק ה׳ דנדרים. וא״ת אי בררה בשעת שחיטה פשיטא מאי למימרא. וי״ל דקמ״ל דאי לא בררה אינה אוכלת כלל אף על גב דס״ד דבתר בעלה גרירה טפי כך כתבו התוספות:

אפטרופסין. אבי ילדים בלשון יון פטירא פידיאה. ערוך:

יאכל במקום שהוא רוצה. הכא לא שייך לומר שבירר בשעת שחיטה דפשיטא ומאי קמ״ל הלכך אמרינן בגמרא אף על גב דלא בירר ויליף מדכתיב שה לבית מכל מקום וא״צ מדעתו של בני ביתו:

לא יאכל משל רבו. פירש רש״י דמסתמא שלא היה דעת רבו להמנות חלק החירות על פסחו. ע״כ. ומ״ש הר״ב אבל משל עצמו יאכל כיון דדינא הוי דכופין כו׳ וכפירש״י בגמרא. ומחלפה שיטתיה ברפ״ק דחגיגה דאדרבה למאי דכופין לשחרר לא יאכל אף משל עצמו כדי שרבו ימהר לשחררו יותר כדי שיוכל העבד לקיים המצוה. והוא פירושו של הרמב״ם במשנתינו:

יאכל מן הראשון. כתב הר״ב במלך ומלכה ומשום שלום מלכות. כ״כ הרמב״ם בפ״ג מהק״פ וכתב עליו כ״מ וז״ל דבגמ׳ דדעתן קלה. ומפרש רבינו דהיינו לומר שאם נאמר למלך שלא יאכל כלל יכעוס על עבדו ויהרגנו או שמא יכעוס על החכמים שאמרו דלא יאכל כלל משום דאין ברירה. שיעלה על דעתו של מלך דיש ברירה מן הדין אלא שלהקניטו אמרו כן. ודברי רבינו בפי׳ המשנה אינם מובנים לי. עכ״ל. וז״ל הרמב״ם בפירוש המשנה וזה לחסרון דעת העבדים ומיעוט התעסקם במצות. ע״כ. ונראה בעיני שהוא מפרש שדעתן קלה ירצה שדעת עבדיהם קלה עליהן. ואע״פ שלא הוזכרו

במאמר אלא אמר מלך ומלכה דדעתן קלה עליהן. מכל מקום הענין מובן ור״ל עבדיהם ומתקני סעודתם. והיינו שלום מלכות שאמר בחבורו דהואיל ועבדיהן קלי הדעת ואינם מתעסקין במצות. וע״י כן נעשה מכשול זה. יבואו לידי מחלוקת עם עבדיהם ויהרגום. ונ״ל דמהך דהכא איכא למידק דהא דאמרינן דאין ברירה בדאורייתא כמ״ש בזה בפ״ה דנדרים בס״ד שזה עצמו מחומרת החכמים להחמיר בשל תורה אבל מדאורייתא יש ברירה דאלת״ה אלא דמדאורייתא אין ברירה א״כ היאך נאכיל למלך ומלכה קדש העומד לשריפה משום שלום ביתם. אבל יותר נ״ל דלעולם למ״ד אין ברירה בדאורייתא היינו מדאורייתא. ואפילו הכי מתירין לאכול הראשון משום שלום מלכות כדאמרינן בעלמא כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש. וה״נ דכוותיה דאמרינן כל שיהיה ספק לאדם בפסחו נתלה בדעת החכמים. והחכמים קבעו לראשון אלא שלא רצו חכמים לתלות בדעתם לכל אדם לפי שאין בו צורך כמו גבי קדושין דבכל עת וזמן והרבה עקרי דינים מיתקנים בכך. אבל פסח דפעם אחת בשנה הניחו לכל אדם על דעת עצמו. ולא רצו לומר כל הנמנה על פסחו על דעת רבנן נמנה. ובמלך ומלכה מפני שלום מלכות אמרו כן. ויש לי כדמות ראיה על זה דבברייתא דתני מעשה במלך ומלכה וכו׳ ושחטו שני פסחים ושאלו למלך אמ׳ להו שאלו למלכ׳ [שאלו למלכה] א״ל שאלו לר״ג ושוב פעם אח׳ נמצאת הלטאה וכו׳ ושאלו וכו׳ כדלעיל נמצא מלך תלוי במלכה ונמצאת מלכה תלויה בר״ג נמצאת כל הסעודה תלויה בר״ג. ע״כ. ואין נראה שלא בא אלא לומר רבותיה דר״ג שהמלך והמלכה לא יוכלו להורות בדין איסור והיתר דפסח ולא בדין טומאה וטהרה דהלטאה אלא מפי ר״ג. דמאי רבותיה ודאי דחכם עדיף ממלך ומלכה בדיני התורה. אלא שבא לומר ג״כ טעם אמעשה דשל פסח דהתיר להם לאכול מהראשון דהיינו טעמא דכל סעודת מלך ומלכה תלויה בדעת ר״ג וחכם דור ודור ומכל מקום אי לאו דדעתן קלה לא היו אומרים לתלות סעודתן בדעת רבן גמליאל. ומשום כך אנן לא נאכל לא מן הראשון ולא מן השני. ואית דאמרי שכתב הר״ב משום דאין מקפידין כו׳. כ״כ רש״י. ולשון התוספות שיש להם רוב מעדנים ולא קפדי אם גדי אם טלה אם שמן אם כחוש. ומ״ש הר״ב דקי״ל דאין נמנים וכו׳ דאין ברירה היינו בדאורייתא. וכמ״ש במ״ד פ״ז דדמאי:

וטלה שלי. כתב הר״ב שהרועה א״ל אם גדי כו׳ וכן להפך אמר לו ג״כ והוא פשוט. ומ״ש הר״ב על מנת שאין לרבך רשות בו זה לסברתו כמו שכתבתי במשנה ג׳ פרק קמא דקדושין. אבל לפי דברי הרמב״ם שכתבתי במשנה ח׳ פרק בתרא דנדרים צריך שיאמר ג״כ ומה שתרצה בו תעשה ואי נמי כשיאמר על מנת שתצא בו ידי פסח בלחוד סגי לפי סברתי בדברי הרמב״ם ובפ׳ ג׳ מהלכות קרבן פסח העתיק הרמב״ם על מנת שלא יהא לרבך בו כלום. וכתב עליו הכסף משנה שכן הוא בגמרא. ואף על פי שרבינו כתב בפ׳ ג׳ מהלכות זכייה דלא מהני האי לישנא לשלא יקנה רבו. כתב לישנא דגמרא וסמך על מ״ש בהלכה הנזכרת ע״כ. וכיוצא בזה נמצא זה הלשון בגמרא והוסיף עליו הרמב״ם ומה שתרצה כו׳ בפרק ט׳ מהלכות נזירות והזכרתיו במשנה ו׳ פרק ז׳ דעירובין:

על מי שיעלה מכם ראשון. פי׳ הר״ב שיזדרז להיות ראשון ומסיים רש״י ויהיה הוא ראש לאחיו שיזכו על ידו:

רבי שמעון אומר עד שיזרק. כתב הר״ב ומודה ר״ש דאין נמנין [אלא] עד שישחט דאמר קרא (שמות י״ב:ד׳) במכסת נפשות והדר תכוסו ומחלוקת לימשך דרבנן סברי מהיות משה מחיותיה דשה. ור״ש סבר מהויותיה דשה קודם גמר עבודותיו:

רשאין בני חבורה כו׳. כתב הר״ב ואית ליה להאי תנא פסח נאכל בשתי חבורות כן לשון רש״י. ומיהו הר״ב לא הוצרך לפרש דהא כבר סתם לן תנא הכי בס״פ דלעיל. ורש״י שפירש כן משום דלעיל אמרינן הכי בגמרא אההיא מתניתין והלכך פירש ליה הכא נמי אהך מתניתין:

שוחטין עליו בשביעי. פירש הר״ב והוא שטבל בשעת השחיטה דדילמא פשע ולא טביל. גמרא. ומ״ש טמא מת שחל שביעי שלו בי״ד נדחה וכו׳ כבר כתבתי במשנה ב׳ פרק ו׳ דזוהי שטת הרמב״ם וקרא כוותיה דייקא ולא יכלו לעשו׳ הפס׳ ביום ההוא הא לערב וכו׳. ואלו לשטת הראב״ד וסייעתו שכתבתי לעיל דבטבילה תליא. הלא כך היו יכולין ביום ההוא כמו למחר אם יטבלו ביום ההוא. ואם לא יטבלו גם למחר לא יהיו יכולין לעשות. כן כתב בכ״מ. ועוד הארכתי בשמו לעיל:

ראה שלש שוחטין עליו. כתב הר״ב והוא שנתן קרבנותיו לבית דין. וליכא למיחש דלמא פשעי דחזקה שאין בית דין של כהנים עומדים משם עד שיכלו כל מעות שבשופרות. גמרא:

והזבה וכו׳ בשמיני. היינו נמי כשמסרה קרבנותיה לב״ד ובפירוש הרמב״ם חסר וכצ״ל וטובל בשביעי וכשראה שלש ראיות סופר שבעה ימים בלא ראיה וטובל בח׳ [צ״ל בז׳] ומביא קרבן בח׳:

האונן. פירש הר״ב כל זמן שלא נקבר כו׳ ולאחר שנקבר כל יום המיתה. ה״פ כל זמן שלא נקבר כו׳ ואפי׳ לאחר שנקבר קרוי אונן והיינו כל יום המיתה קודם קבורה ולאחר קבורה. דאילו יום קבורה שאינו יום המיתה אינו אונן אלא מדבריהם ובלילה שלאחריו אין אנינות כלל אפי׳ מדבריהם כדאיתא בהק״פ פ״ו [*וכן כתב הר״ב במשנה ה׳ פ״ג דהוריות]. ועיין לקמן בסמוך:

והמפקח את הגל. עת להשליך אבנים (קהלת ג׳:ה׳) מתרגמינן עידן בחיר לפקחא דגור אבנין:

שמא יביאוהו לידי פסול. פי׳ הר״ב שמא יטמא אונן למתו מתוך טרדו וכפירש״י וקשיא דהתינח כל זמן שלא נקבר. אבל לאחר שנקבר מאי איכא למימר. ורש״י פירש ברישא האונן שמתו מוטל לפניו. כדאמרינן בשחיטת קדשים פרק טבול יום איזהו אונן כ״ז שלא נקבר. ואם כן איכא למימר דניחא לדידיה דהא לא מקרי אונן אלא כל שלא נקבר. אלא שלא נראה כן בגמרא שהזכיר דאיתא התם רבי אומר כל זמן שלא נקבר הא קברו אשתרי ליה [ומי] איכא דלית ליה אחריתה כיום מר [אלמא מרירות יום שלם הוא] ומסקינן דלחומרא קאמר דרבנן סברי יום קבורה מתאונן עליו כל אותו היום בלא לילה ורבי אומר כל זמן שלא נקבר תפוס לילו ואע״ג דיום קבורה עצמו מדרבנן חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר ממה שעשתה תורה לדבריה דיום מיתה מדאורייתא לא תפס לילו מדאורייתא. ועוד קשיא לרש״י למה ליה למנקט לישנא דר׳ דלא אריא לפי המסקנא אלא ביום קבורה שהוא מדרבנן ומתניתין ודאי במדאורייתא קאי דלא העמידו דבריהם במקום כרת. ועוד דאין הלכה כרבי מחבירו. אלא מחוורתא כפירוש הר״ב דמתניתין אף לאחר קבורה והדרא קושיין לדוכתא דלא שייך שמא יטמא. והרמב״ם פירש דאין שוחטין על האונן לכתחילה שמא לא יאכל דבר לגודל אבלותו ואנחנו שחטנו עליו וחשבנו על אכילתו ויותר הבשר וישרף עד כאן:

שהוא טמא מתחילתו. תימה לרבינו יצחק מפקח הגל נמי נימא חי הוה כשהתחיל לפקח. ויש לומר דכיון דמצאו מת אית לן למימר שמתחלתו היה מת. שכל הטומאות כשעת מציאתן. תוספות. ומה שכתב הר״ב והוא שיהיה עגול וכו׳ אבל ארוך וכו׳. כלומר אבל ארוך אף ע״פ שהוא בעגול. כל שהוא ארוך עד שאפשר שלא האהיל על כל הגל מפני ארכו ארוך קרי ליה. וזה שכתב הרמב״ם וגל עגול הוא שיהיה כמו עגול העומד:

אין שוחטין את הפסח ביחיד. פירש הר״ב דכתיב לא תוכל לזבוח את הפסח וכו׳ כלומר ביחיד. מבאחד שעריך דריש ליה באחד ביחיד [*וכלקמן]:

ור׳ יוסי מתיר. דהא כתיב (שמות יב) איש לפי אכלו. ובאחד דריש ליה. לזבוח את פסחו בבמת יחיד שאינו חייב אלא בשעת איסור במות. דכתיב (דברים ט״ז) באחד שעריך. בשעה שכל ישראל נכנסין בשער אחד. גמרא:

ואין עושין חבורות נשים ועבדים וקטנים. פירש הר״ב נשים עם עבדים. וכן עבדים עם קטנים. והכי איתא בגמרא. ומשמע ודאי דלחברן עם אנשים שרי. וקשיא מאי שנא מזימון דפרק שביעי דברכות. דתנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. והבית יוסף סימן קצ״ט כתב בשם הר״ן פרק שני דמגילה דלא אסרו אלא כשהזימון נעשה על ידיהן דהשתא איכא הכירא דשינוי במטבע דברכת המזון. וכיון שניכר צירופן עם האנשים איכא למיחש לפריצותא אבל היכא דאיכא תלתא בר מנשים מצטרפין אף הנשים עמהם. משום דהשתא אין צירופן ניכר עמהן כלל. עד כאן לשונו. והשתא הכא נמי אין צירופן ניכר כלל. ונראה לי שמשנתינו ראיה גמורה לדברי הר״ן זלה״ה. ומה שכתב הר״ב אבל נשים ועבדים כל חדא באפי נפשה עושין. אבל חבורה שכולה קטנים אין עושין כמה שכתב הרמב״ם בפרק שני מהלכות ק״פ ויהיב טעמא שאינן בני דעת. וכתב הכסף משנה דמאיש אי אפשר למעוטי. דא״כ אפילו עם בני חבורה לא היו נמנין. ובהדיא תניא סוף פרק לולב הגזול דשוחטין על הקטן שיכול לאכול כזית הילכך איצטריך לפרש שאינן בני דעת. ואפשר דטעמא משום שאינו בן דעת אין הקדשו הקדש. ואפשר לומר דהכי קאמר דוקא כשאינם בני דעת. כלומר דוקא כשלא הגיעו לעונת הנדרים. אבל אם הם בני דעת שהגיעו לעונת הנדרים שהקדישן הקדש שפיר דמי. עד כאן לשונו. אבל אין לומר שאינן בני דעת ויבואו לידי נותר דאם כן אם עברו ושחטו היה כשר. ואין נראה כן מלשון הרמב״ם שאחר כך כתב. וכן אין עושין כו׳ חולים או זקנים כו׳. ואם עברו ושחטו על חבורה זו כשר. משמע הא דכולה קטנים אינו כשר:

אונן טובל. כתב הר״ב מתוך שנאסר כו׳ והסיח דעתו ושמא נטמא והוא לא ידע. כן כתב הרמב״ם סוף פרק י״ב מהלכות אבות הטומאה:

והמלקט לו עצמות. ל׳ הר״ב וכן מי שלקטו לו וכו׳ בגמרא דאי מלקט עצמו הא בעי הזיית שלישי ושביעי:

טובל. דכל גר צריך טבילה כדאשכחן במתן תורה (שמות י״ט:י׳) וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם כדאיתא ברפ״ב דכריתות:

כפורש מן הקבר. פירש הר״ב וצריך הזאה ג׳ וז׳ וכו׳ [*עיין מ״ש במשנה ה׳ פרק י״א דפרה] גזירה וכו׳ ויאמר אשתקד לא טהרתי מכל טומאה וכתב רש״י ואף ע״ג דמשום זיבה בעי שמנה משום כפרה כיון דאי אפשר דלייתי כפרה דהא לא קיבל טומאה בגיותו אי אמרת נגזר לא מייתי לעולם פסח וכולי האי לא גזרו ע״כ. וכתב הרמב״ם בפרק ו׳ מהק״פ והלא גזירה זו מדבריהם והפסח בכרת והיאך העמידו דבריהם במקום כרת ביום הקרבה [לאפוקי ממ״ש במשנה ב׳ פ״ו] שהוא יום י״ד. מפני שאין הגר מתחייב במצות עד שימול ויטבול ואינו טובל עד שירפא כמו שבארנו בענין [הגרות] [*והוא בפי״ד מהא״ב] לפיכך העמידו דבריהם במקום זה שהרי זה המל יש לו שלא יטבול עד שיבריא ולא יבא לידי חיוב כלל עכ״ל. ומ״ש הר״ב אבל ערל ישראל פירש״י שאם יש לו עכשיו טומאה הוא נזהר בה שאף בערלתו מקבל טומאה כשאר בני אדם ליכא למיגזר ביה משום שנה הבאה ע״כ. ומ״ש הר״ב דברי הכל טובל ואוכל כו׳ הכי איתא בגמרא ובברייתא. וכתבו התוספות תימה לריב״א דלא מצינו בשום מקום טבילה בישראל שמל אפילו מדרבנן עכ״ל. והרמב״ם בחבורו פ״ו כתב ישראל ערל כו׳ שוחטין עליו אחר שמל ולא הזכיר וטבל. ולי נראה ליישב לשון הברייתא והגמרא

דאע״ג דלענין מילה אין צריך טבילה כלל מ״מ לטהרת הרגל צריך טבילה כדתנן במ״ב פרק ב׳ דביצה. והוי אמינא דזה שמל וטבל. לגזור אטו ערל נכרי דמל נמי וטבל:

ט **שגג וכו׳ יעשה את השני.** נראה דיליף לה מאיש איש דכתיב בפסח שני כדיליף מיניה בברייתא לזבין ומצורעים ובועלי נדות [*ושוב ראיתי בירושלמי טמא לנפש אין לי אלא טמא לנפש אנוסים או שוגגין מנין. ת״ל איש איש ריבה. עד כדון כרבי עקיבא [כלומר דדריש כפל לשון שבא לרבות]. דרבי ישמעאל [כלומר דסבירא ליה דברה תורה כלשון בני אדם] תני דבי רבי ישמעאל לא טמא לנפש כהרי דרך רחוקה. ולא דרך רחוקה כהרי טמא נפש. הצד השוה שבהן שלא עשה את הראשון יעשה את השני אף אני מרבה אנוסין או שוגגין שלא עשו את הראשון יעשו את השני]:

אם כן למה נאמר טמא. כתב רש״י בגמרא פריך הא איצטריך דאי בעי למיעבד בראשון לא מצי עביד. אלא [קאי א]דרך רחוקה דאנוס הוי דלא מצי עביד ואי בעי למיעבד על ידי שלוחו מצי עביד מיחס הוא דחס רחמנא עליו ואי עביד תבא עליו ברכה והילכך הואיל ושאר אונסים אדחו לשני אונס דדרך רחוקה למה לי דאדכרא רחמנא טפי מאונס אחרינא:

אלו פטורין מהכרת. כתב הר״ב דעיקר כרת בפסח ראשון. ומיהו בפסח שני נמי כתיב ביה (במדבר ט׳:י״ג) חטאו ישא. לרבי דיליף ממגדף שהוא מברך ה׳ דכתיב גביה (ויקרא כ״ד:ט״ו) ונשא חטאו והוא בכרת כדתנן בריש מסכת כריתות. ודקדוק מלת מהכרת כתבתי במשנה ב׳ פרק קמא דחלה:

[*מן המודיעים ולחוץ. כתב הר״ב מהלך ט״ו מילין והוא שיעור כו׳ מהנץ החמה עד בין הערבים שהוא שעת הקרבת הקרבן. דבין הערבים כתיב ביה כתמיד. ותמיד אעפ״י שנשחט משש ומחצה זמנו מן התורה מתחלת שבע ואילך. שמתחלת החמה להתעקם כלפי מערב קצת ומשחרי כותלי דהכי אמרינן ביומא. [ריש] פרק ג׳ צלותיה דאברהם [תפלת הערב שלו] מכי משחרי כותלי דהיינו מחצות היום ולהלן. ופרכינן עלה מהא דתנן תמיד נשחט בשש ומחצה. ומשני שאני כותלי בית המקדש דלא מיכווני רחבים מתחתיהן ולא משחרי בעיקום פורתא עד חצי שבע ומיהו זמן שחיטה מתחלת שבע ואילך ונמשך עד שתשקע החמה. ומשתשקע החמה לא. דדם נפסל בשקיעת החמה. באיזהו מקומן. כך לשון רש״י. ועיין פ״ג משנה ב׳:

לפיכך נקוד על ה׳ וכו׳. כתב הר״ב אני שמעתי לדרוש רחוק ה׳ וכו׳. ובירושלמי ה״א שברחוקה נקוד איש רחוק ואין דרך רחוקה]:

מה בין פסח ראשון לשני. שייר דראשון נשחט בג׳ כתות כדתנן משנה ה׳ פ״ה ואין הב׳ נשחט בשלש כתות כדתניא בתוספתא ושייר נמי ביקור ד׳ ימים דליתיה בשני כדאיתא בגמ׳ [דף צ״ו]. תוספות. [*ועיין לקמן במשנה ה׳ בד״ה מקחו וכו׳]:

והשני מצה וחמץ עמו. כתב הר״ב מצוות שבגופו כגון צלי ועל מצות ומרורים אף על גב דעל מצות ומרורים מקרא מלא הוא בפסח שני הכי קאמר דכללא דככל חקת וגו׳ מרבה צלי דדומיא דפרטא דעל מצות ומרורים:

ודוחין את השבת. פי׳ רש״י דשני כתיב ביה במועדו למ״ד קרבן ה׳ לא הקריב במועדו בשני ע״כ. ופלוגתא דתנאי בגמרא דף צ״ג ע״ב. וכתבו התוספות במסכת יומא פרק ה׳ דף נ״א דלמ״ד דהך במועדו אראשון קאי יליף ליה מכלל חקת הפסח. ועוד האריכו לפרש ע״ש. ובגמרא. שבת אין טומאה לא מאי טעמא. מפני טומאה דחיתיו יחזור ויעשה בטומאה ע״כ. ותניא נמי הכי בספרי:

לא יאכלו ממנו זבין. כתב הר״ב דגבי טמא לנפש כו׳ ואין צבור נדחין. [ומסיים רש״י אבל גבי זיבה אף צבור נדחין]. ואם תאמר אמאי תנן זבין כו׳ לאשמועינן טמאי מגע טומאות והיה נראה לי לומר דמשום רבותא דאם אכלו פטורים מכרת נקטינהו להנך דטומאה יוצא מגופן ואפילו הכי פטורין. אלא שהרמב״ם כתב בפ״ז מהק״פ דטמאי מגע טומאות הרי אלו אוכלין כמו טמאי מת והכ״מ הביא ראיה לדבריו:

אף על ביאת מקדש. לשון הר״ב כשפסח נדחה מפני הטומאה. כבר כתב ג״כ זה הלשון במשנה ו׳ פרק ז׳. ולשון הברייתא בפסח שבא בטומאה. ומ״ש הר״ב ותנא קמא כו׳ איצטריכו לחלקם ממחנותיהם כדפירש במשנה ח׳ פרק קמא דכלים:

מקחו מבעשור כו׳. דכתיב (שמות י״ב:ג׳) בעשור לחדש הזה ויקחו. זה מקחו מבעשור ואין פסח דורות מקחו מבעשור. [*ואף על גב דמהך קרא דמקחו מבעשור שמעינן לביקור ממום ארבעה ימים לענין תמיד כמ״ש הר״ב במשנה ה׳ פרק ב׳ דערכין. ולעיל במשנה ג׳ כתבתי דפסח דורות צריך [נמי] ביקור ארבעה ימים. ובגמרא יליף לה דף צ״ו מדכתיב (שם יג) ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה שיהו כל עבודות החדש זה כזה. כבר כתב רש״י שם דמיהו לענין מקחו מבעשור אמעיטו שאין צריך שיפריש מבעשור. אלא יקח שנים שלשה טלאים מבעשור ויבקרום] ובשעת שחיטה [יפריש] אחד מהן. והאי הזה דגבי ביקור. דריש ליה למלתא אחריתא היינו למעוטי פסח שני. ועיין עוד מה שכתבתי במסכת ערכין שם] וכתיב (שמות י״ב:י״א) ואכלתם אותו בחפזון. אותו נאכל בחפזון ואין אחר נאכל בחפזון. בגמ׳. וטעון הזאה וכו׳ א״צ לימוד דמשום ולא יתן המשחית שעבר בליל׳ ההוא נצטוו להזאה כמפורש בכתוב:

בלילה אחד. פירש רש״י בגמרא וה״ה פסח דורות נמי לילה אחד עד כאן וכדמייתינן בזה הכלל במשנה דסוף פרק ב׳ דמגילה כמ״ש הר״ב שם. ונהי נמי

דחכמים גזרו ואמרו עד חצות. אין לפרש דתנא דידן בא לחלק בין של מצרים לשל דורות בדבר שמדבריהם. חדא דשל מצרים נמי היה ראוי לגזירה זו. ועוד כמה פסחי דורות נעשו קודם גזירת חכמים כי כן הסברא נותנת. ואף על גב דבסוף מכילתין תנן עד חצות ומדאורייתא כמו שמפרש שם הר״ב. אפילו הכי ליכא לפרושי למתניתין דהכא דאתיא כי ההוא תנא ומחלק בהכי בין של מצרים לשל דורות. דלאותו תנא אף פסח מצרים אינו נאכל אלא עד חצות. דהא הנהו קראי דקא יליף מינייהו בפסח מצרים כתיבי. אלא מתניתין דהכא כרבי עקיבא דבגמרא דסוף מכילתין. דסבירא ליה מן התורה נאכל כל הלילה. אלא שחכמים עשו סייג. וכוותיה מתניתין דסוף פרק שני דמגילה. וכתבו התוספות ואם תאמר א״כ אמאי תנייה כלל במתניתין כיון דשוים בזה. וי״ל דתנייה אגב דבעי למיתני וחמוצו כל היום ופסח דורות נוהג כל שבעה:

אחד. עיין מ״ש במשנה ד׳ פרק ששי [ומשנה ה׳ פרק ב׳ דברכות]:

[*ופסח דורות נוהג כל שבעה. וא״ת שלשה כתות שנשחט פסח דורות היאך אתה מוצא בשל מצרים וראיתי ירושלמי בפרק תמיד נשחט [משנה ה׳] אדתנן התם הפסח נשחט בשלש כתות ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ יסא ניתן כח בקולו של משה והיה קולו מהלך בכל ארץ מצרים מהלך מ׳ יום ומה היה אומר ממקום פלוני עד מקום פלוני כת אחת. וממקום פלוני עד מקום פלוני כת אחת. ואל תתמה ומה אם אבק שאין דרכו להלך אתמר (שמות ט׳:י״א) והיה לאבק בכל מצרים. קול שדרכו להלך לא כל שכן. ע״כ. ואע״ג דלא קאמר אלא שתי כתות קיצר במובן דמהיכי תיתי כלל לומר שהיה קולו של משה מהלך כו׳. אלא ממה ששנינו דפסח [נשחט] בשלש כתות א״כ הכי נמי שלש כתות עשה משה הרי דלא כהתוספות. אלא אף בפסח מצרים היה שלש כתות]:

שתמורת הפסח קריבה. פירש הר״ב שלמים אחר הפסח. וכן לשון רש״י. ולכאורה רוצה לומר דקריבה דוקא אחר הפסח , ולא ידעתי למה דהא שלמים קרבים במועד ואפילו בחג עצמו אם הם שלמי חגיגה. כדתנן בפרק שני דחגיגה. ואפילו אם נפרש אחר ארבעה עשר בניסן דהיינו אחר זמן קרבן פסח. מ״מ קשיא. למה לא יוכל להקריבו בארבעה עשר עצמו כשאר שלמי חגיגת ארבעה עשר דתנן במשנה ג׳ מפרק ששי. ובברייתא. תמורת פסח אחר הפסח קריבה שלמים. והכי פירושו שאם המיר אחר שחיטת הפסח. ואם לכך נתכוונו רש״י והר״ב וכאילו אמרו תמורת הפסח אחר הפסח קריבה שלמים. אכתי לא ניחא דלא היו צריכים לפרש כן בדר׳ יהושע. שהרי הוא אמר אין לי לפרש:

ירעה. פירש הר״ב דדחייה בידים. וכתבו התוספות דאפילו למאן דאמר ריש פרק ו׳ דיומא דאין בעלי חיים נדחים ועיין שם היינו דוקא כגון דלא דחייה בידים כגון נטמאו בעלים או שמשכו ידיהם עד כאן ודלא כרש״י שכתב בגמרא דף צ״ח דמשנתינו סברה בעלי חיים נדחים. וניחא השתא דהר״ב והרמב״ם לא כתבו דמשנתינו דלא כהלכתא. דהא תנא קמא הוא דס״ל הכי ביומא. ובהדיא פסק שם הרמב״ם כוותיה. ודלא כפירוש השני שכתב בכ״מ בפרק ד׳ מהק״פ בדברי הרמב״ם שם דסבירא ליה דמשנה זו דלא כהלכה וא״צ שתרעה אלא תקרב שלמים משום דאין בעלי חיים נדחים. ועוד אוכיח בס״ד במשנה דלקמן דלהרמב״ם ירעה אפילו למ״ד אין ב״ח נדחים:

שיסתאב. פי׳ הר״ב שיפול בו מום. עיין בפירושו למשנה ט׳ פרק בתרא דמנחות:

ויקח בדמיו שלמים. פירש הר״ב דמותר הפסח קרב שלמים. בסוף פרק ב׳ דשקלים. כלומר וכל שכן תמורתו:

וכן תמורתו. כתב הר״ב ה״ה דמצי ר״י למיתני בפסח עצמו וכו׳. ובגמרא הא קמ״ל דאיכא תמורת הפסח דלא קרבה ופירש״י ולא אמרינן מתחלתה שלמים היא. ואפילו המיר קודם שחיטה לא קבעתה זמן השחיטה בשם פסח ואין בה דיחוי. אלא אף היא נקבעת בפסח ונדחית:

המפריש נקבה לפסחו או זכר בן שתי שנים. ואינם ראויים לפסח דכתיב (שמות י״ב:ה׳). שה תמים זכר בן שנה:

ירעה עד שיסתאב. במשנה ג׳ פ״ג דתמורה מפרש הר״ב אמאי לא תמכר בלא מום דזהו מומו. הואיל ולא חזיא למלתיה. והתוספות כתבו דהכא מודה ר״ש דהתם הואיל והיא ראויה לשלמים. והפסח אחר פסח קרב שלמים הלכך לא הוי מום ע״כ ואפי׳ הכי אינו קרב שלמים אלא ירעה וכו׳ כדפירש רש״י דקבעתו ההפרשה והרי הוא כקבוע שנדחה שאין הוא עצמו קרב אלא דמיו:

ויפלו דמיו לנדבה. פירש הר״ב לתיבה וכו׳ וכן כתב הרמב״ם. ומה בין עולת נדבה לעולת עצמו תנינן פ״ג דתמורה משנה ד׳. וא״ת ומאי שנא מאשם דתנן בתמורה פ״ג הפריש נקבה וכו׳ דיביא מדמיו אשם. וי״ל דמתני׳ דהכא סברה כמ״ד ב״ח נדחים כדאיתא בגמרא אמתני׳ דהכא ש״מ ב״ח נדחין. דאין לפרש הכא כמ״ש התוספות לעיל בדחייה בידים דהכא כיון דדרך הקדש דחי לה לא מקרי כ״כ דחוי בידים הלכך מ״ד אין ב״ח נדחים לא מודה בכה״ג. וכמ״ש התוס׳ לעיל לענין אחר. ותמיהני על הר״ב והרמב״ם שהי׳ להם לכתוב דמתניתין דלא כהלכתא כמ״ש לעיל. ובחבורו פ״ד מהק״פ כתב ירעה וכו׳ ויביא בדמיו פסח ואם לא נפל בו מום עד שהקריב פסחו יביא בדמיו שלמים והיינו כמתניתין דתמורה גבי אשם. ומזה ראיה גמורה למ״ש לעיל. דהרמב״ם ס״ל ירעה אף למ״ד אין ב״ח נדחים. דהא הכא דכתבתי ע״פ התוס׳ דמ״ד דסבר אין נדחין ס״ל ה״נ דאין נדחין ואפ״ה כתב הרמב״ם ירעה אלא ודאי דאיהו ס״ל דירעה דהכא לאו דחייה היא. אלא יפלו לנדבה הוא דהוי דחייה. וכ״ש דס״ל בירעה דלעיל דלאו דחייה היא. ומיהו גירסת

רש״י וכן התוספות ויביא בדמיה שלמים ועיין במשנה דלקמן. ולרש״י הא דקאמר בעלי חיים נדחים. היינו מדלא קרב עצמו שלמים אלא ירעה. וכדפי׳ רש״י בגמרא. ולהרמב״ם משום הא לא איריא דנחת עליה קדושת הגוף דליבעי מום כדפי׳ בפ״ג דתמורה משנה ג׳ אלא מדתנן יפלו דמיו לנדבה:

לא יביאנו בנו אחריו לשם פסח. פירש הר״ב דאין כאן מנוין וצריך שלא יהיה בלא בעלים. עיין במשנה י׳ וי״א והכא מיירי שלא נתמנה בנו עמו כדאיתא בגמרא:

[*וימכרו ויביא כו׳. פירש הר״ב וכיצד הוא עושה כו׳ מביא ג׳ סלעים מביתו כו׳ ואומר כל מקום שהיא העולה כו׳ וכפירוש רש״י ויהיב טעמא למילתיה דאל״ה הרי הוא מחליף. שמביא שלמים בדמי האשם או בדמי העולה. והרי קדושת הבהמה חלתה על מעות דמיה ואין משנין מקדושה לקדושה ע״כ. וקשיא לפי זה מאי ימכרו דתנן ובפ״ח דזבחים דף ע״א ע״ב פירש״י וימכרו נמצאו דמי עולה. עולה. דמי שלמים. שלמים. ואינו יודע אילו עולה ואילו שלמים. הלכך יטול מעות כנגד דמי היפה ויאמר כל מקום שהם מעות עולה כו׳. ומ״מ מסיק דנ״ל דל״ג וימכרו כו׳ מכח הסיפא והעתקתי דבריו שם משנה ב׳ בד״ה ירעו כו׳. ועוד עיין שם בד״ה וימכרו כו׳ מ״ש בזה בשם הרמב״ם ז״ל]:

ויביא בדמי היפה שבהן ממין זה. ולא אמרינן דיפלו דמיו לנדבה כדלעיל דמתני׳ דהכא כמ״ד אין בעלי חיים נדחים והיינו נמי דפירש הר״ב שיביא בדמיו פסח. ואילו לעיל תנן יפלו לנדבה. ולפי זה ה״נ כוליה פירקא דהתערובות פ״ח דזבחים דתנן בהו יביא בדמי היפה שבהן ממין זה וכו׳. ולגירסת רש״י ותוספות דלעיל לא קשה כלל. ויש לי ראיה לדבריהם דבפ״ח דזבחים דף ע״ג ע״ב אמתניתין דזבחים שנתערבו מין בשאינו מינו דיביא מדמי היפה שבהן ממין זה וכו׳ אמר רבא השתא דאמור רבנן לא נקריב אי אקריב לא ארצי. ומסיק דכמאן דאמר בעלי חיים נדחים אמר לשמעתיה. משמע דהנך דינין כמ״ד ב״ח נדחים נמי אתיין ואפילו הכי יקריב מאותו מין ולא אמרינן יפול לנדבה. א״כ משמע ודאי דלעיל נמי לא גרסינן יפלו לנדבה אלא יביא שלמים. וצריך לדחוק להרמב״ם לומר דרבא דינא בעלמא קאמר ולא מהדר אמתני׳:

ויפסיד המותר. דברי הרמב״ם בפירושו אינם מובנים לי:

נתערב פסח בבכורות. פירש הר״ב דמתן דמם שוה. ומסיים רש״י ואין טעונין תנופה חזה ושוק ולא סמיכה. ולא נסכים:

רבי שמעון אומר אם חבורת כהנים יאכלו. כתב הר״ב ורבנן אמרי ירעו כו׳ ויביא בדמי כו׳ והתערובות אוכל כולם בתורת בכור בעל מום וכדפירש הר״ב במשנה ב׳ פ״ח דזבחים ע״ש:

[*הוא אוכל משלו והם אינם אוכלים עמו. אתאן כרבי יוסי בפרק דלעיל משנה ז׳ דס״ל דשוחטין פסח על היחיד והלכה כמותו וא״נ אפילו כרבי יודא דאמר אין שוחטין פסח על היחיד וכגון שהמנה עליו אחרים וכדהתם במשנה ד׳ ועיין מ״ש לקמן במשנה י״א]:

ופטורין מפסח שני. פירש הר״ב דממ״נ בראשון נמנו וכן לשון רש״י רוצה לומר בזה שנשחט ראשון. וא״נ באחד מן הנשחטים כאחד אלא שאין ידוע איזהו כדי שיהיו רשאים לאכול ממנו:

לא אמר להן כו׳ אין אחראין כו׳. כתב הרמב״ם אף ע״פ שהיה בלבם שישחוט כל אחד מהן על חבירו או שהיו שם רמיזות ודברים שאומדין הדעת בהן שכל אחד שימצא ישחוט על חבירו. וכתב בכסף משנה דנ״ל דמיתורא דמתניתין למד כן. דאל״כ מאי קמל״ן. פשיטא. ע״כ. ולי נראה לו עוד ראיה דבברייתא אמרו מכאן אמרו חכמים יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטפשים. שנאמר (משלי יב) אויל מחריש חכם יחשב ואי איתא דבכה״ג דברים שבלב הוו דברים שתיקותיה מאי תהניא ליה:

שנתערבו פסחיהן. ברור הוא כי זה התערובות לא נפל אלא קודם שישחט הפסח. הרמב״ם:

אחד מאלו בא לו אצל אלו. כתב הר״ב דאמרינן בברייתא בגמ׳ דאסור למשוך כל בני החבורה מן הפסח ולהניחו בלא בעלים. ויליף מדכתיב (שמות י״ב:ד׳) ואם ימעט הבית מהיות משה. משמע אם רצו מתמעטין ונמשכין. ובלבד שיהא אחד מבני חבורה קיים דאם ימעט משמע שיש שיור. ועיין לקמן:

של חמשה חמשה ושל עשרה עשרה. פירש הר״ב שאם החליפו לא יהא כאן פסח שאין אחד מבעליו הראשונים עליו. לאפוקי אם חבורה אחת שבהן של ארבעה אפשר שיתחלף פסח שלהן לחבורה חדשה שנתחדשה מהארבעה שבאו מן ארבע חבורות של חמשה ונמצא שאין עליו שום אחד מבעליו הראשונים. והא אמרן בלבד שיהא אחד מבני חבורה קיים. ועיין לקמן:

זה ממנה עמו אחד מן השוק. פירש הר״ב שאם בא להתנות כשהן יחידים כו׳ הרי מניח את פסחו בלא בעלים אבל כשממנה עמו אחד מן השוק קודם לכן הרי יש כאן בעלים. ואע״ג דליכא אחד מבני חבורה הראשונים. ולעיל אמרינן דדוקא של ה׳ ה׳ אבל של ה׳ וד׳ לא. משום דאין אחד מבני חבורה ולא אמרינן שימנו עמהן א׳ מן השוק קודם שיתנו. ויהיו גם כן של חמשה. מפרשינן בגמרא דמתניתין דלעיל כר״י דס״ל דבעינן דוקא אחד של בני

חבורה יהא קיים עליו. ולהכי לא מהני לעיל. שימנו עליו אחד מן השוק. והא דמהני הכא משום דר״י לטעמיה דס״ל בפרק דלעיל משנה ז׳ דאין שוחטין את הפסח על היחיד הלכך מעיקרא לאמנויי אחריני בהדיה קאי. וכאחד מבני חבורה דמי. ולא קשיא דמתניתין דהכא דלא כהלכתא דפסקינן לעיל כר׳ יוסי דלא כר׳ יהודה. דלר׳ יוסי נמי דינא הכי דמפורש בברייתא דאיהו ס״ל דאין צריך שיהא אחד מבני חבורה דוקא אלא שלא יהא בלא בעלים כלל. ולא עוד אלא דבמתני׳ דלעיל אפי׳ של ה׳ וד׳ איכא נמי תקנתא למנות אחד מן השוק. ומ״מ הרמב״ם בפ״ג מהק״פ העתיק מתני׳ דלעיל כלשונה משום דהך פלוגתא דבלא בעלים לא תניא בפלוגתא דפרק דלעיל כלל. והויא מחלוקת בברייתא וסתם במשנה דהלכה כסתם. ומ״ש הר״ב והא ליכא למימר שימנה וכו׳ קודם שימשוך. וכ״כ רש״י בכאן. וקאי נמי אמתניתין דלעיל ונטרו לה עד הכא. משום דהכא הוה אמינא דלא מטרחינן ליה שימנה אחד מן השוק:

אם שלי כו׳. וכמו כן יאמר השני לחבירו. הרמב״ם:

• **סמוך למנחה**. פירש הר״ב בתחלת שעה עשירית. ומנחה דהכא מנחה קטנה היא דלא כמשנה ב׳ דפ״ק דשבת דהכא טעמא משום הדור מצוה וסגי בהכי. וטעם לשם מנחה כתבתי ברפ״ד דברכות:

עד שתחשך. דאז זמן אכילת מצה כדתניא בתוספתא הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתיב (שמות י״ב:ח׳) ואכלו את הבשר בלילה הזה. ומצה ומרור אתקשו לפסח. תוספות:

ואפילו עני כו׳. דס״ד דהסיבת עני לא חשיבא הסיבה דאין לו על מה להסב ואין זה דרך חירות. וי״מ דאדלעיל קאי עד שתחשך ואפילו עני שבישראל. פירוש עני שלא אכל כמה ימים לא יאכל עד שתחשך. תוספות:

ואפילו מן התמחוי. גמרא פשיטא. לא נצרכה אלא אפילו לר״ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הכא משום פרסומי ניסא מודה:

מזגו. ושתו ביין מסכתי (משלי ט) תרגומו ואשתו בחמרא דמזגית:

בש״א כו׳. עיין ברפ״ח דברכות וכן בטעמייהו דב״ה:

הביאו לפניו מטבל בחזרת. כן גירסת ספרים מדוייקים. וכן גי׳ התוס׳ והר״ן ועל כרחינו גי׳ הר״ב נמי הכי הוא. דאיגרס בהדיא הביאו לפניו הירקות א״כ מאי בחזרת דקתני וברישא קתני מטבל בחזרת ולא פי׳ בהביאו לפניו מהו. ובסיפא מפרש הביאו לפניו מצה כו׳ ולא פי׳ שאוכל או מטבל שמה שחסר זה. גילה זה:

מטבל בחזרת. כתב הר״ב לפי שאכילתן ע״י טבול היתה קרי לאכילה טבול. והל״ל מטבל החזרת וכתבו התוספות דבקרא נמי משתעי הכי (ירמיהו ד׳:ל׳) כי תקרעי בפוך עיניך. שמנחת הפוך בעינים. ומ״ש הר״ב דטבול זה לאו בחרוסת. מדקתני לקמן הביאו כו׳ אבל חזרת שנאו לעיל כמ״ש דמכלל דתנן מטבל בחזרת ש״מ שהביאו ואלו היתה בכלל ההבאה החרוסת כמו כן הל״ל מטבל חזרת בחרוסת ומה שהקשו בתוס׳ דאין מסיפא ראיה דהא קתני הכא חזרת. ותנייה נמי בסיפא. לא קשיא ולא מידי משום דחזרת דרישא לא פסיקא ליה. דהא טיבול ראשון הוי בשאר ירקות. ועדיף טפי בשאר ירקות. דרב אחא ברי׳ דרבא מהדר אשאר ירקות לאפוקי נפשיה מפלוגתא דאמוראי אימתי מברך על אכילת מרור או בטבול ראשון או בטבול שני. הלכך הדר תנייה בסיפא לומר דבהבאה שניה א״א אלא בחזרת ודומיו. דתנן במשנה ו׳ פ״ב. ולא בכל ירקות דעלמא. ומ״ש תוס׳ דלת״ק דס״ל דחרוסת בא לבטל הארס שבחזרת יהא צריך ג״כ בטבול ראשון כשהוא בחזרת. תי׳ הרא״ש בשם הר״ר יונה ז״ל משום דטבול ראשון אינו לחיוב אלא להכירא בעלמא. ורגילין כל השנה שאוכלין חזרת בלא חרוסת ואינם חוששים לארס. גם עתה נמי לא חשו חכמים אם יאכלוהו בלא חרוסת כמו שעושין בשאר ימות השנה אבל טבול שני שהוא של מצוה הזהירו חכמים שלא יהא בו חשש סכנה ע״כ:

לפרפרת הפת. הגי׳ בספר מדויק לפרפר וכן נראה לשון הר״ב ונראה דמפרש פרפר מלשון שלו הייתי ויפרפרני [איוב יו] ופרש״י ל׳ פירורים וכת״י ודעדקינני ומיהו אפי׳ אי גרסינן פרפרת ניחא ולא קשיא אפירושו דמשנה ב׳ פ״ו דברכות כדכתב הר״ן בשם הרמב״ן דמצה גופה קרי הכי לפי שהיא עשויה רקיקים וה״ק עד שמגיע לפרפרת דהיינו פת שהיא מצה עכ״ל. והערוך גורס ג״כ. פרפרת הפת. ומפרש עת אכילת מצה:

וחרוסת. פירש הר״ב שעושין מתאנים וכו׳ ודכין הכל במדוכה. וע״ש זה נקרח חרוסת מלשון חרס בגמרא דף קי״ו בברייתא חרס זכר לטיט ופירש רש״י חרס שכותשין בו הדק זכר לטיט. ומ״ש הר״ב ומשימין בה תפוחים משמע דאף לת״ק משימין בה תפוחים על כל פנים מדלא כללינהו בהדי תאנים ולוזים וכו׳ וזו לא ידעתי מנין לו. גם הרמב״ם לא הזכיר כן בפירושו:

ושני תבשילין. רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר. אחד זכר לפסח. ואחד זכר לחגיגה:

רבי אליעזר בר צדוק אומר מצוה. כתב הר״ב זכר לתפוח שהיו יולדות שם בניהם בלא עצב. מסיים רש״י ולא יכירו בהן מצרים דכתיב (ש״ה ח) תחת התפוח עוררתיך:

מצוה. כתב הרמב״ם לדעתו שחייב אדם לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת חרוסת ואינה הלכה ע״כ. אבל בחבורו פסק כמותו בפ״ז מהלכות קרבן פסח משום דפליגי אמוראי אליביה וכדכתב המגיד ומ״מ בפ״ח לא כתב שם ברכה שמברכין עליו וטעמא כדכתב הטור סימן תע״ה שאין מברכין על החרוסת אע״פ שהוא מצוה לפי שהוא טפל למרור:

וכאן הבן שואל. פי׳ הר״ב במזיגת כוס שני יהיה הבן שואל מה נשתנה עכשיו שמוזגין כוס שני קודם אכילה. רש״י:

הלילה הזה מרור. הא דלא אמר כולו מרור משום [דאכלינן] שאר ירקי בטבול ראשון. תוספות. ולפי שבמשנתינו נשנה גם בטבול ראשון חזרת הוצרכו לפרש כן:

הלילה הזה כולו צלי. מוקי לה בפ׳ אלו דברים (פסחים ע:) כבן תימא דאמר חגיגה הבאה עם הפסח הרי היא כפסח ואינה נאכלת אלא צלי. תוספות:

שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת. מסיק בגמ׳ דהכי קתני שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת דאטו כולי יומי לא סגי דלא מטבלא חדא זימנא:

כל שלא אמר שלשה דברים אלו כו׳. דכתיב (שמות יב) ואמרתם זבח פסח הוא. פי׳ באמירה שצ״ל פסח זה שאנו אוכלים ואתקוש מצה ומרור לפסח. וצ״ל נמי מצה זו ומרור זה:

לא יצא י״ח. כלומר לא יצא י״ח כראוי אבל לא יצא י״ח כלל לא קאמר ודכותה בסוכה [פרק ב׳ משנה ז׳] א״כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך לאו דוקא דהא לא הוי טעמא אלא משום דלמא אתי לאמשוכי בתר שולחנו וכל היכא דלא אמשיך לא סגי דלא יצא אלא ודאי כדאמרינן. הר״ן. ועיין מ״ש בפרק ב׳ דסוכה:

מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים. לשון הרמב״ם בסוף הלכות חמץ ומצה. על שם שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקב״ה וגאלם מיד שנאמר (שם) ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכן גירסת הרא״ש במשנה. וברי״ף גורס כגירסתנו אבל גורס נמי שנאמר ויאפו וגו׳ וכתב הר״ן שנא׳ ויאפו את הבצק וגו׳ ולא יכלו להתמהמה שאילו יכלו להתמהמה היו מחמיצין אותו דפסח מצרים לא נהג אלא לילה ויום [כדכתב הר״ב במ״ה פרק דלעיל] ולמחר היו מותרין במלאכה ובחמץ ולפיכך אילו יכלו להתמהמה החמיצו עיסותיהם לצורך מחר שלא הוזהרו בבל יראה אלא מתוך שלא היה להם פנאי אפאוהו מצה וזכר לאותה גאולה נצטוו באכילת מצה עכ״ל. דקרא דלא יראה בפרשת והיה כי יביאך ה׳ אל ארץ כתיב (שם יג) ואע״ג דכל יום ט״ו היו אסורים לאכול חמץ כדאמר לילה ויום. מ״מ במלאכה היו מותרין שלא נצטוו במצרים על שביתת יום טוב והיו יכולין לאפותו לצורך מחרתו של אחר יום היציאה. וז״ש הר״ן ולמחר היו מותרין במלאכה ובחמץ. אינו מובן לי. דאי לראות חמץ אף בלילה לא נאסרו וכן במלאכה. ואי לאכול גם ביום נאסרו:

להודות להלל כו׳. כתבו התוספות י״א ז׳ הודאות ולא יותר כנגד שבעה רקיעים עכ״ל ואי משום הא יש לי לקיים גירסת הספר דתשעה הוו רקיעים דז׳ רקיעים לז׳ כוכבי לכת ושמיני למזלות ותשיעי המקיף ומסבבם בכח בוראו יתברך בכל יום ממזרח למערב הפך תנועתם שממערב למזרח והוא נקרא רקיע היומי. כמ״ש הרמב״ם כל זה בפרק ג׳ מהלכות יסודי התורה והוא הנקרא ערבות ובעשירי הוא אומר למי שעשה וכו׳ שהוא רוכב ערבות ית׳ זכרו לנצח נצחים. [*ובסדר המשנה דירושלמי לא נשנו אלא שבעה הני חמשה דהכא עד לרומם ועוד שנים לנצח ולגדל]:

ונאמר לפניו הללויה. טעמא כתבתי לעיל במשנה ז׳ פרק ה׳:

[*בית שמאי אומרים כו׳ ובית הלל אומרים כו׳. נ״ל דכ״ע סברי רוב הלל אחר מזונו וכדתניא [דף ק״ט ע״א] רבי אליעזר אומר חוטפין [אוכלין מהר] מצות בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא יישנו ותניא ר׳ עקיבא בע״פ היה אומר הגיע עת לעמוד מבית המדרש בשביל תינוקות שלא יישנו וקסברי בית שמאי דיש למהר ולא לומר קודם המזון רק מזמור א׳ וב״ה סברי כיון דבמזמור הראשון לא נזכר קריעת ים סוף צריך שיאמר גם השני שיש בו הזכרת קריעת ים סוף כיון שאומר אח״כ ברכת הגאולה כי לא נושעו ישראל מיד מצרים עד שנקרע להם הים ונטבעו המצרים ושם נאמר ויושע וגו׳. ולא שייכא פלוגתא זו לשנותה אצל קולי ב״ש וחומרי ב״ה במס׳ עדיות דקולייהו דב״ש לפני המזון חומרא היא לאחר המזון שאדם כבד בטבעו וצריך שיחטוף [נ״ל שצ״ל שיטרוף] שינה שלו]:

ולא היה חותם. דר׳ טרפון לא הוסיף להאריך בדברי בקשה ולא היה אומר אלא הודאה. תוספות:

ברכת השיר. כתב הר״ב אית דאמרי נשמת כל חי וכתבו התוס׳ דקוראו ברכת השיר לפי שבשבתות אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה. ולאית דאמרי יהללוך. פי׳ הרשב״ם דברכת השיר כלומר ברכת השבח דגומרין בו בא״י מלך מהולל בתשבחות:

[*בין הכוסות הללו. בין [ב׳] ראשונים לשנים אחרונים אם רצה לשתות ישתה. [רשב״ם]]:

בין שלישי לרביעי לא ישתה. פי׳ הר״ב שלא ישתכר כו׳. וא״ת כבר משוכר כו׳ יין שבתוך המזון אינו משכר. בירושלמי הביאו הרי״ף וכתב ב״י סי׳ תע״ג דאפשר לומר דאף בין ראשון לשני לא ישתה כדי שלא ישתכר וימנע מעשות הסדר וקריאת ההגדה. והא דנקט דבין ג׳ לד׳ ולא ביאר בין ראשון לשני משום דמלתא דלא שכיחא היא להיות אדם שותה כ״כ קודם אכילה והר״ר יהונתן כתב דיין שלפני המזון אינו משכר ע״כ. וכך כ׳ הרשב״ם מדלא ממעט תנא אלא בין ג׳ לד׳:

ואין מפטירין אחר הפסח. וכתב הר״ב וכך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. שצריך שיאכל כו׳. משום דעבידי זכר לפסח בזמן שבית המקדש קיים. רשב״ם. [ולא מיבעי (לתנא דמתניתין לאשמעינן אין מפטירין) אחר מצה כיון דלא נפיש טעמייהו (בקל יכול עבוריה טעם מצה) אבל פסח דנפיש טעמיה ולא מצו עבוריה (הוי אמינא) לית לן בה. קמ״ל. גמרא]:

ישנו מקצתן יאכלו. פירוש אותן שישנו יאכלו לכשיקיצו. ר״ן:

נתנמנמו. פירש הר״ב שלא נשקעו בשינה הכי איתא בגמרא כגון דקרי ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מדכר. ופירש הרשב״ם לאהדורי סברא מילתא דצריכא סברא כגון ששואלין אותו היכן הנחת כלי זה וכי מדכרו ליה הנחתו במקום פלוני מידכר ואומר הן או לאו. ובפ״ב דמגילה דף י״ח כתב רש״י אהדורי סברא דבר הבא מבינת הלב [*ומ״ש הר״ב והלכה כר״י הכי מוכח בגמרא]:

הפסח אחר חצות מטמא את הידים. פירש הר״ב דהא נותר הוא. ובגמרא דמתניתין ר״א בן עזריה היא דסבירא ליה דמן התורה אינו נאכל אלא עד חצות כדיליף להו מקראי דאל״ה אלא מגזירת חכמים דאינו נאכל אלא עד חצות כמ״ש במשנה ה׳ פרק דלעיל לא הוי נותר כמ״ש בריש ברכות בשם תוספתא דפרק שני דמגילה. ומתניתין דלעיל רבי עקיבא כמ״ש שם והכי נמי מתניתין דסוף פרק שני דמגילה. וטעמו דנאמר חפזון עד שעת חפזון שחפזו לצאת והיינו עמוד השחר כדכתיב (שמות י״ב:כ״ב) לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ור״א סבר עד שעת חפזון מצרים בשעת מכת בכורות שעל ידיה נחפזו למהר לשלחם מן הארץ וכו׳ ומתניתין דסוף פרק איזהו מקומן נמי כרבי אליעזר בן עזריה כמ״ש שם בס״ד והכי נמי מתניתין דריש ברכות מדלא תנן נמי אכילת פסחים בהדי דמני שמצותן עד שיעלה עמוד השחר:

הפגול. מפרש בגמרא משום חשדי כהונה שלא יפגלוהו ברצון להפסיד את הבעלים גזרו עליו טומאה. [*ועיין מ״ש בספ״ג דידים]:

בירך ברכת הפסח פטר את של זבח וכו׳. טעמא מפרש בגמרא דכולי עלמא סבירי להו דמתנה אחת דפסח כדתנן בסוף איזהו מקומן (זבחים נו:) בשפיכה היא דהיינו שעומד על היסוד או בקרוב ושופך בנחת כדי שיפלו על היסוד ומתנות דשאר קרבנות בזריקה מרחוק דגבי כל הקרבנות כתיב זריקה ובפסח ובמעשר ובבכור כתיב (דברים י״ב:כ״ז) ודם זבחיך ישפך ובהא פליגי דר״י סבר זריקה בכלל שפיכה ואם נתן הנזרקים בשפיכה יצא. [*דמה לי זריקה מרחוק מה לי שפיכה מקרוב. תוספות] ואין שפיכה בכלל זריקה ואם נתן הפסח בזריקה לא יצא [*דודאי דברחוק לא עדיפא כמו בקרוב] ונמצא דחגיגה דבזריקה בכלל פסח שבשפיכה ולפיכך ברכת הפסח פוטרת את של זבח. ושל זבח אינה פוטרת של פסח. שאין מתן דמו דפסח בכלל דזבח. ורבי עקיבא סבר דבין ששפך הנזרקים. או זרק הנשפכים לא יצא. ולפיכך לא זו פוטרת וכו׳:

סליק מסכת פסחים.

פרק א

א **אור לארבעה עשר.** כתב הר״ב ליל וכו׳ ולישנא מעליא נקט. מסיים הרמב״ם שלא תהיה פתיחת הספר בשם ההעדר. והרז״ה והר״ן כתבו עוד על שם פתח דברך יאיר (תהילים קי״ט:ק״ל):

בודקין את החמץ. כתב הר״ב ואע״ג דבביטול בעלמא סגי דילפי׳ מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה. כדפירש״י דף ד׳ ע״ב. ומ״ש שמא ימצא וכו׳ וימלך על בטולו ויחשב כו׳. כלומר דכמו שבביטול בעלמא דהיינו בלב שיחשוב בלבו כאילו הוא עפר סגי בכך. אע״פ שלא הוציא בשפתיו כלום ה״נ במחשבה בעלמא חוזר מביטולו וזוכה בה דמחשבה מבטלת מחשבה:

כל מקום שאין מכניסין בו חמץ. מפרש בגמ׳ לאתויי הא דת״ר חורי הבית העליונים והתחתונים וגג היציע וגג המגדל [משום דמשופעין] ורפת בקר ומתבן ולולין ואוצרות יין ואוצרות שמן א״צ בדיקה. ואהא מהדר ומקשה ולמה אמרו כו׳ דהא אוצרות יין ואוצרות שמן אין צריך בדיקה. ומשני במרתף כו׳:

שתי שורות על פני [כל] המרתף. ז״ש הר״ב עד שמי קורה פירש״י עד התקרה והוא כמו שמי השמים. ומ״ש וחוזר ובודק וכו׳ וע״פ ארכו ורחבו כו׳ וכן ל׳ רש״י וכלומר דהיינו ע״פ ארכו ורחבו דארכו הוא שאמר שבודק שורה חיצונה מן הארץ כו׳. ורחבו הוא שאמר וחוזר ובודק החביות העליונות. וכתב רש״י שאף היא נקראת שורה אם באת למנות מלמעלה למטה. [*ומ״ש הר״ב ועשויה כמין גא״ם יונית כו׳ מסיים רש״י ועשויה כמין כ״ף שלנו פתוחה

[ועי׳ בפ״ג דמדות מ״ט] שורה אחת כמין גאם היינו שורה בזקיפה ושורה עליונה בשכיבה כאדם הבודק כותל הבית מבחוץ והגג הרואה את הקורה דהיינו כל גג השורות עכ״ל. ולפי׳ קורא החיצונה אורך והעליונות רוחב שאותה של שכיבה ראויה להקרא רוחב ושל זקיפה ראויה להקרא אורך. עוד יש לפרש שעל פני ארכו ורחבו חוזר על כל הב׳ שורות (ששתיהן) הן על החיצונה הן על העליונה ששתיהן בודק לאורך ולרוחב של כל המרתף. אבל לפרש שעל פני ארכו ורחבו קאי על העליונה דסמיך ליה לחוד אין נראה דהא אף בחיצונה בודק על פני כל המרתף ולמה יפרש כך רק בעליונות]:

שתי שורות החיצונות שהן העליונות פירש הר״ב שורה העליונה הרואה פני הפתח ומסיים רש״י והאי פתח לאו כנגדו ממש קאמר אלא הכותל שהפתח בו קרי הכי. ומ״ש הר״ב ושלמטה הימנה הכי מפרש רב בגמ׳. ודייק מדתנן ברישא חיצונות ש״מ דתרוייהו חיצונות בעינן. ודתנן בתר הכי עליונות למעוטי תתאי דתתאייתי. כלומר שלישית ושתחתיה. ואע״ג דבספרי גמ׳ גרסינן והלכתא כוותיה דשמואל דמפרש עליונה ושלפנים הימנה אל תתמה על החפץ להר״ב לפרש אליבא דרב. דגירסא זו דידן לא נמצאת להפוסקים. שכן הרמב״ם והרא״ש והטור פוסקים נמי כרב ומשום דהלכתא כרב באיסורי וכן מצאתי בכ״מ ועי׳ לקמן פ״ד מ״ג:

ב **חולדה**. אע״פ שבל׳ הכתוב נקרא שם המין בל׳ זכר. כדכתיב (ויקרא י״א:כ״ט) החלד והצב. ה״נ במ״ב פי״א דחולין תנן רחלות וכתיב (בראשית ל״ב:ט״ו) רחלים מאתים. וקאמר ר׳ יוחנן בגמ׳ [קלז.] דלשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן ועי׳ ריש מסכת תרומות [*ועי׳ בפרק אחרון דעירובין משנה י״ג]:

ג **רבי יהודה אומר וכו׳ ובשעת הביעור**. כתב הר״ב דטעמיה דלאחר הביעור לא יבדוק דלמא אתי למיכל מיניה וגבי שמן במשנה ד׳ פ״ב דשבת לא גזר דלמא יסתפק מנר הדולק דמשום חומרא דשבת מבדיל בדיל. גמרא:

בתוך המועד. פירש הר״ב בשעה ששית שהוא מועד הביעור [עי׳ במשנה דלקמן] לאחר המועד עד שתחשך כך פירש רש״י וכתב הר״ן ואיכא למידק ומשתחשך ואילך למה לא יבדוק. ואפשר דהיינו טעמא משום דאפי׳ רבנן מודו דכל היכא דענוש כרת אפי׳ מחזר עליו לשורפו חיישינן דלמא אתי למיכל מיניה. ולא סמכינן אהאי טעמא אלא עד שתחשך דליכא כרת עכ״ל. והא דלא רצה רש״י לפרש כאית דמפרשי כתבו התוספות דלטעמיה אזיל שהוא מפרש כפירוש קמא במתניתין א׳ שכתב הר״ב דטעמא דבדיקה שלא יעבור על בל יראה ולאחר פסח ליכא בל יראה. והר״ן כתב דאפי׳ הכי ניחא לאית דמפרשי דסברי דכי היכי דקנסוהו רבנן משום דעבר על בל יראה לאסרו בהנאה עשו חזוק לדבריהם כשל תורה. להצריכו אף בדיקה ע״כ. אבל הכריח פירוש דאית מפרשי מכח קושיית התוספות דלר׳ יהודה קרי שעת הביעור. ולמה שינה לשונו למקרי ליה מועד. ואני אומר דרש״י מפרש מועד שעת הביעור משום דהכי איתא בפ׳ הגוזל עצים (בבא קמא ד׳ צ״ח ע״ב) אמר רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצווין עליו לבערו. לאחר הפסח מחלוקת ר״ש ורבנן וכו׳. והתם מועד היינו משעה ששית שמועדו לבערו. ולהכי לא קאמר התם לאחר המועד אלא לאחר הפסח. משום דלאחר המועד היינו אחר הביעור עד שתחשך. ואילו התם כל עוד ימי הפסח מצווים עליו לשרפו ולבערו. הלכך הכא דתנן מועד ולאחר המועד ודאי פירושו כמועד דהתם דהיינו שעת הביעור. ולענין קושיית התוס׳ יש לומר משום דחייב אדם לומר בלשון רבו כדתנן פ״ק דעדיות ור׳ קבל הלשון מר׳ יהודה ששנה לתלמידיו בלשון ביעור וקבל מהחכמים ששנאו בל׳ מועד וקבען במשנתו כלשון איש ואיש:

ומה שמשייר. בלילה לצרכו שיאכל בלילה גם בבקר. הר״ן:

כדי שלא יהא צריך בדיקה. דהא דתנן לעיל דאין חוששין היינו מספק. אבל הכא איכא למיחש שמא תטול חולדה בפנינו ויהא צריך בדיקה. גמרא ד״ט ע״ב:

ד **ושורפים בתחלת ו׳**. כתב הר״ב ואע״ג דכל שעה ששית מדאורייתא שריא שנאמר (שמות י״ב:ט״ו) אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. ומפי השמועה למדו שהראשון זהו י״ד. ראייה לדבר זה מה שכתב בתורה (דברים ט״ז:ג׳) לא תאכל עליו חמץ. כלומר על קרבן הפסח. כך למדו מפי השמועה בפירוש דבר זה. לא תאכל חמץ משעה שראויה לשחיטת הפסח שהוא בין הערבים והוא חצי יום. הרמב״ם בפרק א׳ וב׳ מהל׳ חמץ:

תולין כל ה׳. פירש הר״ב גזירה משום יום המעונן. עי׳ מ״ג פרק ה׳ מסנהדרין:

ה **של תודה פסולות**. פי׳ הר״ב כל מי שהיה עליו קרבן תודה מביאה בי״ג וכו׳ דלשהוויי עד אחר הפסח עובר בעשה דובאת שמה והבאתם שמה (דברים י״ב:ה׳-ו׳) כמ״ש הר״ב בריש מסכת ר״ה:

על גג האיצטבא. הכי גרסי׳. ועי׳ פ״ד דסוכה מ״ד [*ובמשנה ח׳ פ״ג דתענית]:

ו **השמן**. פי׳ הר״ב של תרומה מדקתני מלהדליק בנר. דאילו שמן של קודש כשנפסל נשרף בקדש בבית הדשן ואין לכהנים היתר בהם אבל שמן תרומה כהנים מדליקין בו דכתי׳ (במדבר י״ח:י״ט) ואני נתתי לך משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת טהורה ואחת טמאה ואמר רחמנא שלך

תהא להסיק תחת תבשילך. רש״י:

בנר שנטמא בטמא מת. אבל כשנטמא בשרץ דנעשה ראשון אע״ג דעושין לשמן שהם משקין להיות תחילה דלעולם משקין נעשין תחילה כדפי׳ הר״ב בי״ח דבר דריש מס׳ שבת ונמצא שהוסיף אדרבי חנינא שנעשה שלישי ראשון מאי אמרת דהאי דנעשין תחילה מדרבנן היא. הא הך דאוכל מטמא אוכל נמי מדרבנן היא. ועי׳ במשנה ב׳ פרק ה׳ דסוטה. אלא היינו טעמא דדייק לומר שנטמא בטמא מת. משום דאיהו סבירא ליה דמן התורה משקין מטמאין אוכלין ואשמעינן השתא דכשנטמאו בנר שנטמא בטמא מת. הוסיפו על טומאתן שנעשה ראשון ומטמאין אוכלין מדאורייתא גמרא. והביאו הרמב״ם בפירושו. ועי׳ בסמוך לקמן. והא דמפרש הר״ב דר״ע הוסיף להחזיר הג׳ ראשון לישנא דגמרא נקט ובכלל זה דלר״ח לא נעשה [שני] *) אלא מדרבנן ע״י אוכל ולר״ע נעשה ראשון מדאורייתא ע״י כלי ומה שכתב הר״ב דכל הכלים דינם שוים לכלי מתכת וכן כתב הרמב״ם עי׳ בריש מסכת אהלות:

ז **מדבריהם למדנו.** מ״ש הר״ב שנטמא במשקין שנטמאו בכלי שנטמא בשרץ דהא אוקמינן לעיל שנטמא בולד ולד וכ״כ רש״י והקשה דסוף סוף כיון דאין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן [כדפי׳ הר״ב לעיל] מה קא מהני ליה האי בשר לבשר שלישי אי לשויה שני מדרבנן מעיקרא נמי שני מדרבנן הוה דאילו משקים שנגע בהן תחלה היו מדרבנן דהא נגע בראשון. ואפי׳ ע״י שני הן נעשין תחלה [כמ״ש לעיל]. אלא על כרחך להאי שינוייא סבירא ליה אוכל מטמא אוכל בקדשים מדאורייתא. ואשמעינן ר״ח דשני דרבנן עבדינן ליה שני דאורייתא ולרבי מאיר ש״מ שני דרבנן טהור מעליא דאורייתא מותר לעשותו שני דאורייתא. והוא הדין לתרומה טהורה שנשרפת עם הטמאה ולר״י אשמעינן דשני דרבנן והוא שלישי דאורייתא עבדינן שני דאורייתא. הלכך אינה היא המדה. ולמ״ד אין אוכל מטמא אוכל א״צ לאוקמא בנטמא במשקים וכו׳ ומדבריהם מדר״א ורבי יהושע ע״כ. והשתא הר״ב שפי׳ לעיל אליבא דמאן דס״ל דאין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא הדרא קושית רש״י לדוכתא. וכן קשיא להרמב״ם דמפרש לעיל והכא כפירוש הר״ב וצ״ל דס״ל כמ״ש התוספות בדף ט״ו בד״ה ולד טומאה כו׳ דאומר ר״י דאכתי לא נגזרה גזירה דכל הפוסל התרומה מטמא משקין להיות תחלה ע״כ. ולפי זה הך סוגיא שהבאתי לעיל דדייק בגמ׳ אדר״ע ממשקים שנעשו לעולם תחלה אתיא אליבא דמ״ד אוכל מטמא אוכל בקדשים מדאורייתא דלא צריך לאוקמי למתניתין דנטמא במשקין וכו׳ דמדבריהם אדר׳ אליעזר ור״י קאי וה״נ ס״ל דלאחר גזירה אמרו לדבריהם שהרי היו לאחר ב״ש וב״ה שגזרו לגזירה זו. וקשיא להרמב״ם שהביאם בפירושו ומפרש אליבא דמ״ד אין אוכל מטמא אוכל. דאליביה קודם שנגזרה מיירי [*דאי לאחר כך לא צריך לאוקמי למתניתין דנטמא במשקים וכו׳ דמדבריהם אדר״א ור״י קאי] ומיהו אשכחנא בתוס׳ דף י״ד ע״א בד״ה עם בשר וכו׳. הקשו בסוגיא דהתם דהוי מצי לדקדק נמי בדרבי חנינא מהא דמשקים נעשים לעולם תחלה כמו דדייק לר״ע. ותירצו משום דרבי חנינא קאמר מימיהם של כהנים משמע שמעולם כך הוא אף קודם י״ח דבר דגזרו על המשקים להיות תחלה. ע״כ. הרי שלא חלקו בין הסוגיות כמו שחלקנו אלא כולה סוגי׳ כמאן דאמר אין אוכל מטמא אוכל. וצ״ל דלא גרסי בדברי רבי עקיבא מימיהם של כהנים ור״ע לאחר גזירה מיירי ולהכי מדקדק תלמודא בדבריו:

ששורפין תרומה טהורה כו׳. כתב הר״ב דרבי מאיר סבר טומאת משקים לטמא אחרים לאו דאורייתא וכו׳ [*עי׳ בפירוש הר״ב במ״י פ״ד דטהרות] וכתבו התוספות בדבור המתחיל התם פסול וכו׳ ואם תאמר א״כ ר״ח נמי מוסיף אדרבי עקיבא דמדרבי עקיבא דאמר דפסול מדאורייתא מותר לעשות ראשון לא שמעינן שיהא שלישי דרבנן מותר לעשות שני. ובירושלמי פריך לה וקאמר למ״ד בולד טומאה דרבנן לא בא רבי עקיבא אלא לפחות תפתר בטבול יום דבית הפרס שהוא מדבריהם ע״כ. והשתא אתי שפיר לישנא דמדבריהם. דמדבריו מיבעי ליה [כדפריך בגמ׳ למאן דמוקי מדרבי אליעזר ורבי יהושע] דהא רבי עקיבא לא קאמר אלא בשלישי דאורייתא. אלא ודאי רבי עקיבא נמי בשלישי דרבנן מיירי:

התלויה. פי׳ הר״ב דכתיב משמרת תרומותי כו׳. עי׳ משנה ח׳ פרק שמיני דתרומות:

פרק ב

א **כל שעה שמותר לאכול מאכיל.** לדיוקא איצטריך דתידוק הא משעה שאינו מותר לאכול אינו מותר להאכיל. רש״י:

מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות. כתב הר״ב צריכי כו׳ אבל חיה כגון וכו׳ וחולדה וכן לשון רש״י. ונראה דרוצה לומר בחולדה חולדת הסניים שהיא חיה. כתנא קמא דמשנה ה׳ פ״ח דכלאים אלא שאין זה מדרך רש״י לסתום אלא לפרש הלכך נראה יותר לומר דכלל שרץ בהדי חיה הואיל ולאו בהמה היא. ובתוס׳ הקשו היכי שרי הכא להאכיל כו׳ הא תנן פרק קמא משנה ג׳ ומה שמשייר יניחנו בצנעא ומפרש [*רש״י] דשמא תטול חולדה וכו׳. ותירצו דיש לחלק בין חיה לחולדה המגדלים בבתים [דהחיה] לא מצנעא כולי האי כמו חולדה הטומנת בחורים ובסדקים ע״כ. משמע דלחולדה אינו רשאי להאכיל. והיינו דבהמה חיה ועוף תנן ואילו לשרץ לא תנן. אבל הרא״ש כתב דהפירוש הנכון ומאכיל כו׳ והוא עומד עליהם עד שיאכלום ולא יעלים עיניו מהם עד שיאכלו ויבער המשוייר ומתניתין היתר הנאה אתי לאשמעינן. ולעולם צריך ליזהר שלא יצניע וה״פ דאי תני בהמה דאי משיירא קא חזי ליה דאף אם מחמת טרדא יעלים עיניו יחזור ויבער המשוייר דהא קא חזי ליה ע״כ. ומ״ש הר״ב ועבר עליה בל יראה. כתבו התוס׳ פירוש אם לא בטלו

וה״ה דהמ״ל דלמא אכיל מיניה:

עבר זמנו. פירש הר״ב משהגיע שעה ו׳ פירוש משמתחלת כו׳ ומ״ש אין חוששין לקידושיו כתב רש״י בפרק קמא ד״ז ע״א ואע״ג דאתי איסור הנאת חמץ דרבנן דשש ומפקע קדושי תורה ושרי א״א לעלמא הא מתרצינן בכמה דוכתין כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש. והפקר ב״ד הפקר והם הפקירו ממונו:

אסור בהנאתו. פירש הר״ב כאילו הי׳ מאיסורי הנאה של תורה כלומר כאילו היה בשעה שאסור בהנאה מן התורה דחמץ בפסח אסור בהנאה מן התורה. שנאמר (שמות י״ג:ג׳) לא יאכל חמץ דקרינן בצירי ולא בחולם. משמע לא יהא בו היתר אכילה וסתם הנאות לידי אכילה הם באות שלוקח בדמים דבר מאכל. ואיכא טעמא אחרינא. ובהך כ״ע מודו:

וחכמים אומרים. בסוף מסכת תמורה פסק הר״ב כמותם:

או מטיל לים. פירוש שאינו ים המלח דבים המלח אין ספינה עוברת וא״צ פירור אלא מיירי בשאר ימים וה״ה בכל נהרות והכי קתני מפרר וזורה לרוח מפרר ומטיל לים כרבה בגמרא. ועי׳ במשנה ג׳ פרק ג׳ דע״ז:

ב **מותר בהנאה**. כתב הר״ב משום דאיכא דנהגי איסורא בפת של נכרי פירוש בשל פלטר דאילו בשל בה״ב לא הותר בשום מקום. והר״ב במ״ו פ״ב דעבודת כוכבים מפרש לאותה משנה כפי המקומות דנהגי היתר ע׳ בי״ד סי׳ קי״ב בב״י:

ג **נכרי שהלוה את ישראל וכו׳**. פי׳ הר״ב ואמר ליה הישראל אם לא הבאתי לך [מעות] עד יום פלוני קנה מעכשיו וכגון שהרהינו אצלו. דאע״ג דהרהינו אצלו. קי״ל נכרי מישראל אינו קונה משכון וצריך שיאמר מעכשיו. ואע״ג דאמר ליה מעכשיו אם לא הרהינו אצלו לא גרע מחמצו של נכרי ברשות ישראל והאחריות על ישראל דקי״ל דחייב לבערו. כדאיתא בטור [או״ח] סי׳ ת״מ. ומלת הרהינו מפורשת בפ״ח דעדיות מ״ב. וז״ש הר״ב עד יום פלוני הוה ליה לפרש אי סבר דקביעות זמן דוקא קודם הפסח הוא. ואחר הפסח דתנן אזמן ההיתר קאי ולא אזמן פרעון. וזה כדעת הרמב״ם וסיעתו בפ״ד מהלכות חמץ. או דסובר דאפי׳ לא הגיע הזמן שקבע עד אחר הפסח והיינו דתנן אחר הפסח. וקאי אזמן הפרעון וכדעת הראב״ד והטור בסי׳ תמ״א ומדסתם ולא פי׳ נראה סברתו דקביעות זמן אחר הפסח קאמר דאי לא ס״ל הכי הוה ליה לפרש דלא ליתי למיטעי ולהקל. ועי׳ במ״ג פ״ג:

וישראל שהלוה כו׳. כתב הרא״ש דמיירי נמי שהרהינו אצלו וא״ל מעכשיו. דאל״ה לא קני ישראל דס״ל דישראל מנכרי לא קני משכון ומיירי שאין אחריות המשכון עליו דאם אחריות המשכון עליו [א?בלא משכון עובר] כדלעיל:

רשב״ג וכו׳. כתב הרמב״ם לא בא לחלוק אבל ביאר דין המפולת איך הוא ע״כ. ואע״ג דתנן בלישנא דפליג אשכחן טובא כה״ג וכתבתים במ״ו פ״ג דבכורים. וגם מכאן ראיה למ״ש במשנה ז׳ פ״ח דעירובין בענין כ״מ ששנה רשב״ג במשנתינו וכו׳ דלא קי״ל כההוא כללא. דאי כללא הוא למה לו להרמב״ם לכתוב שאינו חולק. הא אפילו יחלוק הלכה כמותו:

כל שאין הכלב כו׳. כתב הר״ב וכמה חפישת הכלב כו׳. פירושו כמה יהא מכוסה ולא נחוש בו לחפישת הכלב. כ״מ פ״ג דחמץ:

ד **[*בשוגג**. פי׳ הר״ב ששגג בתרומה אפילו הזיד בחמץ וכפירש״י ועי׳ בפירוש הר״ב במ״ב פ״ג דכתובות וכן עיין בדבור דלקמן]:

במזיד. פי׳ הר״ב אפי׳ שגג בחמץ. וכ״כ רש״י. דהשתא אינו לוקה. וליכא למימר כל הלוקה אינו משלם ומיהו בלאו הכי מזיד דתרומה נמי צריך לאוקמא בענין דאינו לוקה דהיינו בלא התראה ועדים דאל״ה בלא״ה פטור מתשלומין משום דאינו לוקה ומשלם וכ״פ הר״ב והר״מ ברפ״ז דתרומות. וא״כ בחנם כתבו אפילו שגג כו׳. ולהרמב״ם יש לי תמיהה גדולה מזאת שכתב בפירוש המשנה דטעמא כי כל אוכל חמץ בפסח לוקה ואין אדם לוקה ומשלם משמע דאל״ה משלם. והא ליתא דכיון דלפי דמים משלם ודאי דפטור . והא משום האי טעמא פסק בפ״י מהל׳ תרומות דאפי׳ בשוגג פטור דלא כמשנתינו. ועוד דלדבריו דמזיד דמשנתינו בענין דלוקה א״כ בלא״ה פטור משום מלקות דוכל זר לא יאכל קדש שכן פי׳ הוא בעצמו ברפ״ז ממס׳ תרומות. ועי׳ בפי׳ הר״ב והרמב״ם מ״ב פ״ג דכתובות:

ומדמי עצים. כתב הר״ב אם תרומה טמאה היא וכן ל׳ רש״י. משום דתרומה טהורה אסורה להסקה דלא ניתנה אלא לאכילה ושתייה ולסיכה כדתנן במשנה ב׳ פ״ח דשביעית. משא״כ טמאה דנתנה להסקה כדתנן בסוף תרומות. הלכך נקטי תרומה טמאה. דאלו בטהורה לא שייך לומר כלל דמי עצים:

ה **בכוסמין וכו׳**. עי׳ פירושם בריש מסכת כלאים:

והכהנים בחלה ובתרומה. פירש הר״ב דמהו דתימא מצה השוה כו׳ קא משמע לן. מצות מצות ריבה. גמרא. וכתב רש״י בפירוש המשנה אבל ישראל בתרומה לא. כדיליף לקמן לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות (דברים יז) מי שאינו מוזהר על חמצו אלא משום חמץ אתה יוצא בו ידי חובת מצה יצא זה שאסור מחמת איסור אחר ע״כ. ועי׳ סוף משנה דלקמן:

ולא במעשר שני. לשון רש״י חוץ לירושלים ע״כ. דאלו בירושלים הרי שם מקומו לאוכלו בלא פדיון [*ואע״ג דמלתא דפשיטא הוא הוצרך רש״י לפרש] משום דאיכא תנא דפליג וסבירא ליה דאפי׳ בירושלים אינו יוצא במצת מעשר שני ויליף ליה מדכתיב (שם) לחם עוני מה שנאכל באנינות. יצא זה שאינו נאכל אלא בשמחה. דכתיב במעשר שני (שם כו) לא אכלתי באוני ממנו. ותנא דידן מצות מצות ריבה . ולחם עוני פרט לעיסה שנילושה ביין וכו׳:

חלות תודה ורקיקי נזיר. עי׳ מה שכתבתי במ״ו פ״ק דחלה:

ו **ידי חובתו**. כתב הרמב״ם דאכילת מרור מצות עשה בזמן שהכבש נאכל כדכתיב (במדבר ט) על מצות ומרורים יאכלוהו ע״כ. ומיהו מדבריהם אף בזמן הזה חייבים באכילת מרור. וכדכתב סוף פ״ז מהלכות חמץ:

[*ובתמכה. פי׳ הר״ב סיב הגדל כו׳. ודבר תימה הוא. דבגמ׳ אמר רבה בר בר חנא תמכתא שמיה ועל חרחבינא אמר ריש לקיש אצווא דדיקלא וכן העתיק הרי״ף. ואי איתא דתמכא הוא מענין הדקל כדפי׳ הר״ב הוה לרבה בר בר חנא נמי לפתרו על שם מה שהוא בדקל. ואנו רגילים לפתרו לתמכא שהוא מה שקורין בל״א קרי״ן. וכן הוא מפורסם בדברי האחרונים זלה״ה:

(כבושין) [שלוקין] וכו׳. עי׳ במשנה ט׳ פרק ששי דנזיר:

ובדמאי. וכו׳ אבל בטבל לא ואע״ג דמעשר ירק דרבנן הויא ליה מצוה הבאה בעבירה לשון רש״י:

ז **האשה לא תשרה וכו׳ אבל שפה וכו׳**. וכתב הר״ב אע״ג שהמים טופחים וכו׳. וכן כתב רש״י. ופי׳ הרא״ש דרוצה לומר הזיעה אבל א״ל דר״ל מים ממש והיינו אחר שנשתטפה בחמין או בצונן דהא נראה ודאי אסור ע״כ. וע״פ זה נראה לי לתרץ מאי דקשיא לכאורה דלמאי תנא כלל לא תשרה וכו׳ לא הוי ליה למתני אלא האשה שפה מורסן בבשרה יבש במרחץ דאיסורא דלא תשרה מרישא שמעת לה. אלא דהכי קאמר דכל שריי׳ דמים אפי׳ לצורך האדם אסור. ואם כן ממילא ודאי דהא דשפה היינו בלא מים וקא משמע לן דזיעת אדם אינה מחמצת:

[*בבשרה. והר״ב העתיק על בשרה וכן הגירסא בסדר המשנה שבירושלמי]:

לא ילעוס וכו׳. מפני שהן מחמיצות. שהרוק מחמיץ. טור [א״ח] סי׳ תס״ו:

ח **לתוך החרוסת או לתוך החרדל**. ז״ש הר״ב גבי חרוסת שיש בו מים. קאי נמי לחרדל וכ״כ הרא״ש והר״ן. וטעמא דמי פירות אינן מחמיצין כדכתב הר״ב ריש פרק דלקמן:

אין מבשלין וכו׳. תימה למה שנאן כאן אי משום דתנא ירקות שלוקות ומבושלות אם כן מיד הוה ליה לשנות בסמוך אחריה. תוספות:

לא במשקין. אע״ג דכתיב במים. ל׳ רש״י. ומ״ש הר״ב דכתיב ובשל מבושל. ורישא דקרא לא תאכלו וגו׳. ומ״ש מכל מקום גמ׳. וכתב על זה הרמב״ם לפי ששנה האיסור בלשון מקור קבלנו שבא לרמוז לאסור בשולו במי פירות ע״כ. כי המקור המשמש לכל זמן [*ככה יאמר הרמב״ם שמשמש עם מעט ועם הרבה כמו שהעתקתי לשונו בפ״ב דב״מ משנה ט׳. ועוד פי״ב דחולין מ״ג ומצאתי לי עוד און בפי׳ החומש להרמב״ן פרשת וארא בפסוק וידבר ה׳ אל משה לאמר דמסיק לאמר הוא אמירה גמורה לא אמירה מסופקת ולא ברמז דבר וכו׳ כי המקור לברור הענין פעם מוקדם פעם מאוחר כמו אומרים אמור למנאצי (ירמיהו כ״ג:י״ז) ע״כ ולכך] ירמוז שהמלה הזאת משמשת לכל פעל מפעולותיה באיזה אופן שיהיה הבישול והיינו דאמרי׳ מכל מקום ולא אמרינן בלשון רבוי כדאמר לעיל מצות מצות ריבה אלא שהמלה עצמה תרמוז [*על הרבוי]:

אבל סכין ומטבילין. סכין בשעת צלייתו ומטבילין בשעת אכילתו. רש״י:

פרק ג

א **אלו עוברין בפסח**. פירש הר״ב אלו מתבערין מן העולם. דאע״ג דאין עוברין עליהן על בל יראה וכו׳. דהכי תנן וכו׳. ולעיל במ״ב פ״ק דחלה פי׳ דעוברים עליהן בבל יראה. התם כפי׳ הרמב״ם נקיט לשמעתיה וכפירש״י בכאן. ודבריו דהכא מדברי הר״ן הן. וטעמיה דהא לאיסור אכילה בעינן לקרא לרבוייהו כדלקמן א״כ בל יראה מנא לן. ומכל מקום קשיא דעוברין שהוא מהקל מפרש ליה מתבערים שהוא מההתפעל וללא צורך. שהרי היה יכול לומר אלו עוברים מן העולם. וכ״כ בתוספות בשם ריב״א אלו עוברין מן העולם. ואין להקשות התינח לטעמא דכתב הר״ב ברפ״ק דבדיקת חמץ משום דלא בדילי אינשי כו׳ שפיר דהני אע״ג דאין בהם בל יראה מתבערין מן העולם דהא נמי לא בדילי כו׳ וכ״כ הר״ן בכאן דהצריכו לבער הכל אפי׳ נוקשה דילמא אתי למיכל מיניה. משמע דמשום ה״ט דוקא הצריכו לבערן. אבל לטעמא קמא שכתב הר״ב לעיל דבדיקה הוא כדי שלא יעבור על בל יראה כו׳ הני דלית בהו בל יראה אמאי הצריכו חכמים לבערם מן העולם. וכ״כ הרא״ש דלאותו טעם מותר להשהותם. ואלו עוברים דתנן היינו כפירוש רבינו תם

דמפרש עוברין מעל השלחן דלאו בני מיכל נינהו. והר״ב מסתם סתם משמע דלכולהו טעמי מתבערים מן העולם. לא קשיא ולא מידי דאין הכי נמי דהכי סבירא ליה וכמו שכתב התוס׳ ברפ״ק בשם הרשב״א דאפי׳ לאותו טעם דמשום בל יראה כו׳ החמירו בכל חמץ אפי׳ נוקשה ודייק מדתנן שיאור ישרף והרי נוקשה הוא ואמאי ישרף ישהא אותו עד אחר פסח ויהא מותר אפילו לרבי יהודה וכו׳:

וחימץ האדומי. כתב הר״ב שנותנים שעורים ביין כו׳ וכן פירש״י. וחומץ סתם היינו דיין. וכתב הרי״ף מגמרא דבני מערבא דכולהו ע״י מוי דמי פירות אינן מחמיצים כדכתב הר״ב לקמן:

וזיתום המצרי. פי׳ הר״ב תלתא שערי כו׳ ובגמרא תרו להו וז״ש הרמב״ם ולשין אותו במים:

וזומן של צבעים. פי׳ הרמב״ם צבעי הלכא. בגמרא. ובפרק ב׳ דחולין [כח.] פירש״י צבע עור אדום:

זה הכלל כל שהוא מין דגן כו׳. תנא קמא לית ליה האי כללא דהא איכא תכשיטי נשים שהן חמץ נוקשה דהיינו מין דגן ואין עובר בפסח אלא ר״א הוא דקאמר ליה. תוספות בד״ה למה מנו כו׳:

הרי אלו באזהרה כו׳. כתב הר״ב ואינו ענוש כרת על התערובות אבל לוקה אם אכל כזית כו׳ וא״ת ומאי שנא משאר איסורי כרת כמו חלב ודם דתנן בהו במ״ג פ״ג דכריתות דיש בהן עונש כרת האוכלן כזית בכדי אכילת פרס. ואפשר דשאני התם שאכל האיסור בלא תערובות. אבל הכא שהוא ע״י תערובות פטור מכרת וכן כתב הכסף משנה בפ״א מהלכות חמץ והביא ראיה לחלק בכך ממשמע שכתב הרמב״ם בפט״ו מהמ״א שאם נתערב כזית חלב בכשלש ביצים גריסין האוכלן לוקה ע״כ משמע דכרת אינו חייב אבל דחה זה הפירוש משום דבגמ׳ דהכא איתא בהדיא הנח לכותח הבבלי כו׳ דאי משטר שטר ליה פירוש מטבל בתוכו כדרכו לית ביה כזית בכדי אכילת פרס דמשמע בהדיא דאי הוה ביה כזית בכדי אכילת פרס הוו מחייבי. ומפרש דהכא דכתב רחמנא כל מחמצת לריבויא ואי אפשר לומר דאתא לחייב באין בו כזית בכדי אכילת פרס דכיון דלית ביה שיעורא אין לחייבו אלא כי אתא קרא לא אתא [אלא] ליש בו לומר דאע״ג דבשאר איסורין כרת נמי חייב. בפסח פטור מכרת וטעמא מדכתב גבי אוכל חמץ ונכרתה וגבי מחמצת שהוא תערובות חמץ לא כתב ונכרתה ואי אפשר לומר דמחמצת מיירי באין בו דא״א לחייבו כלל כמ״ש הילכך ע״כ לומר דאתא לפוטרו מכרת אע״פ שיש בו וגזירת התורה היא להקל בו בכך מבשאר איסורין ע״כ וכתב עוד תירוץ אחר ואינו עולה כפי דברי הר״ב לכך לא כתבתיו והשתא אתי שפיר מה שכתב הר״ב אבל אם לא אכל וכו׳ אינו לוקה מן התורה מיהו איסורא איכא כו׳ אוסר בתערובתו כו׳ דמשמע דמן התורה אינו לוקה אבל איסורא מן התורה מיהא איכא וכדכתב במשנה ב׳ פרק שמיני דיומא דקיימא לן דחצי שיעור אסור מן התורה. ואע״ג דבתערובת מיירי הכא אלא ודאי דלא שנא לן בין אוכל האיסור בעין ושוהה בכדי אכילת פרס לאוכל ע״י תערובות:

ב **[*ואם לא בטל במיעוטו**. והר״ב העתיק פחות מכאן בטל במיעוט. וכן הוא בסדר המשנה שבירושלמי]:

בצק החרש. כתב הר״ב שמכין עליו ביד ואינו משמיע קול. כתב הרמב״ם בפירושו וביאר בחבורו פרק ה׳ שהבצק המשמיע קול בזמן שאדם מכה עליו כבר החמיץ ולפיכך הבצק שאינו משמיע קול ויש כיוצא בו וכו׳. והראב״ד כתב בהפך שכל זמן שהעיסה מצה קולה צלול כשאדם מקיש עליה אבל כשהיא מחמצת אע״פ שאין בה סדקים ולא הכסיפו פניה [כדלקמן במ״ה] קולה משתקע כחרש והחרשות גם הוא סימן לחמוץ והוא אם יש כיוצא בו וכו׳ ע״כ ולכולי עלמא משנתינו שהגביה ידו ולא נתעסק בבצק וכן כתבו [הפוסקים] בהדיא דכל זמן שעוסק בו אינו בא לידי חמוץ כדתנן במ״ד:

אם יש שם כיוצא בו. כתב הר״ב ואם אין שם וכו׳ כדי שיהלך אדם מיל ושיעור זה כזמן שני חומשי שעה. וכ״כ הרמב״ם וביאר שזה משעות ההשוייה ור״ל שלא נחשב כפי שעות הזמניות שהזכיר במ״ב פ״א דברכות כי אלו השעות שבכאן הם השווים בשיעוריהן כל אחד חלק מכ״ד מהיום ולילה בשוה. אבל זה השיעור שכתבו שהוא כזמן שני חומשי שעה קשה לי להבין שאם כן שיעור מהלך ליום שהוא י״ב שעות שהם ששים חומשי שעה לא יגיעו רק לשלשים מילין שהם שבעה פרסאות וחצי. וכבר כתבתי *) בריש מסכת ברכות שחז״ל שיערו עשרה פרסאות ליום ועמוד למנין תגיע חומש וחצי חומש למיל. והב״י בשם תרומת הדשן סי׳ קכ״ג. כתב שיעור מיל רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה לפי חשבון מהלך [אדם] בינוני עשרה פרסאות ביום שהוא י״ב שעות ע״כ. וזה גם כן מבואר שכשתחלק הי׳ שעות לרביעות יהיו מ׳. הרי רביעית למיל והשתי שעות תחלקם למי חלקים נמצא שהשעה אחת מתחלקת לעשרים חלקים. ויצא לנו כי לכל מיל רביעית [וחלק] עשרים משעה [*והנכון שהרמב״ם מחשב הי״ב שעות רק מהנץ החמה עד שקיעתה ולפיכך צריכין לנכות מהיו״ד פרסאות עשרת מילין שה׳ מהן מעלות השחר עד הנץ החמה וה׳ מהן משקיעתה עד צאת הכוכבים פשו להו תלתין מילין לאלו הי״ב שעות. וכן נראה נכון ממשנתינו דמסכת מגילה פ״ב משנה ד׳ דעיקר היום מהנץ החמה. ועי׳ במ״ש הר״ב לקמן בפ״ט מ״ב ובספר מעדני מלך פ״ק דברכות סי׳ י׳ הארכתי בזה בס״ד]:

ג **כיצד מפרישין חלה בטומאה**. כתב הר״ב שאין יכול לאפותה מאחר שאינה ראויה לאכילה. ולהסיקה תחת תבשילו נמי א״א כדכתב טעמא גבי להאכילה לכלבים דקדשים אין מתבערים ביו״ט כדפי׳ ברפ״ב דשבת לענין שמן שריפה. ואע״ג דלהדלקת הנר ביו״ט צורך אכילה הוא ומותרת. כל

שכן היסק לצורך בישול ואפ״ה אין שורפין שמן טמא והיינו טעמא משום דגזירת הכתוב הוא דאין קדשים טמאים מתבערים ביו״ט דרחמנא אחשבה להבערתו דכתיב (ויקרא ז׳:י״ז) באש ישרף הילכך מלאכה היא כ״כ רש״י בפ״ג דביצה. והקשו התוספות שם דהא יש לחלק בין שריפת קדשים דאין בהן צורך הדיוט לשריפת תרומה והסיקה תחת תבשילו שיש בו צורך הדיוט נמי. וכתבו דתרומה אין שורפים גזירה אטו קדשים ע״כ. ומ״ש רש״י שם וכאן ולשרפה או להאכילה וכו׳ וכ״כ הר״ב עצמו בפ״ג דביצה מ״ה. ומיהו בענין אכילה לכלבים תמהתי דלא אשתמיט תנא בשום דוכתא למתני דרשאי להאכיל לבהמה אלא כרשיני תרומה משום דאינן ראויין לאדם. ואי טמאה נמי מותרת לבהמה הואיל ואינו ראויה לאדם הוה ליה לאשמעינן. ותו תנן במ״ה פרק בתרא דתמורה דתרומה טמאה בשריפה ומדליקין בפת ושמן של תרומה. ופי׳ הר״ב לאשמועינן דמותר בהנאה. ולכאורה הוי רבותא טפי למיתני דמותר להאכילה לבהמתו. ובתוספות רפ״ג דביצה דף כ״ז הביאו ראיה לפירש״י מדאמרינן בגמ׳ פסחים גבי תרומת חמץ ומריצה לפני כלבו ודחי הראיה דהתם משום [ביעור] חמץ קודם איסורו אמרו לבערו בכך. אבל תרומה טמאה שהתורה אמרה שתשרף. מצותה בשריפה ולא להאכילה לכלבים:

רבי אליעזר אומר לא תקרא לה שם. פי׳ הר״ב [*דאכתי כל חדא וחדא חזיא ליה כו׳ כן פירש״י בפירוש המשנה ומ״ש לקמן דטעמיה דרבי אליעזר] דס״ל הואיל אי בעי מתשיל כו׳. [*כן הוא בסוגיא ולקמן אפרש דחד טעמא סגי ואיזהו העיקר ובאי בעי מתשיל כו׳ טעמא] דהא לא מחסרא אלא דיבורא בעלמא. אבל לעיל בנכרי שהלוה לישראל על חמצו לא חשבינן כחמץ של ישראל. אע״ג דאיכא למימר הואיל בידו לפדותו. משום דהתם מחסר ממונא לא אמרינן ביה הואיל. כן כתב הר״ן לעיל. ובהכי מתיישב קושית התוספות בדבור המתחיל הואיל וכו׳ מסוף פי״א דמנחות וגם הם ישבו כך בדבור הב׳ ושם אכתוב בס״ד. והקשה רש״י יקרא לה שם ואח״כ תאפה מטעם הואיל. ואר״י כיון שיכול לעשות בלא הואיל אין לנו לעשות ע״י הואיל. וא״ת א״כ אמאי שרי [ר״א] לאפות [*משום הואיל דכל חדא וחדא חזיא ליה כדלקמן] בלא הואיל יכול לעשות ע״י הטלה לצונן [דבסברא זו [*דאינה] מחמצת בתוך המים ודאי לא פליגי] ואור״י דהכי עדיף טפי מהטלה לצונן דאיכא למיחש שלא תזהר יפה בהטלתה לצונן ויבוא לידי חימוץ. תוספות [*וז״ש הר״ב הוי הקדש טעות ואינה הקדש אגב ריהטא לא דק דהא בהדיא שמעינן לר״א דס״ל דהקדש טעות הוי הקדש כמ״ש הר״ב עצמו בריש פ״ו דערכין. ועוד דאין ענין הקדש בטעות לדמתני׳ דמיירי בחלה דחלה אינה הקדש אלא מכי אמרינן הואיל. הוה כאלו אתשיל עליו והדרא לטבלה ושלו היא וכן פי׳ רש״י בסוגיא. והשתא דאמרן דר׳ אליעזר ס״ל הקדש בטעות שמיה הקדש. א״כ אין שייך הואיל ואי בעי מתשיל בהקדש דהא ריש פ״ו דערכין כתב הר״ב דר״א דס״ל דהקדש בטעות שמיה הקדש. סובר דמשום הכי אין נשאלין על ההקדש. ונתחדש לי בזה תירוץ על קושיית התוספות בדף מ״ו ע״ב בד״ה הואיל אי בעי כו׳ השני שהקשו דא״כ לר״א הקדש אמאי אינו חייב עליו בבל יראה הא אי בעי מתשל וכו׳ ותרצו מה שתרצו. ולדידי מעיקרא ל״ק דר״א דסבירא ליה להואיל כו׳ ס״ל דאין נשאלין על ההקדש. ומש״ה נמי נ״ל דרש״י בדף מ״ח דדחה לגירסא זו דהואיל אי בעי מתשיל משום דא״כ הוה ליה לר״א לפלוג על ואתה רואה של הקדש. דהא אי בעי פריק ליה והוי דידיה. ואיכא למידק על רש״י אמאי לא מקשה מהך גופיה דאי בעי מתשיל. אלא רש״י ידע להא דלר״א אין נשאלין על ההקדש. ומשום הכי אתי עלה מכח אי בעי פריק ליה. אלא דדחיק לי מה שפירש״י בתחילת הסוגיא דף מ״ו עמוד ב׳ שכתב אדרבי אליעזר סבירא ליה הואיל ואי בעי מתשיל דעל כל נדר והקדש ותרומה הקדוש באמירת פה יכול לשאול לחכם ולעקור דבורו הילכך ממונו הוא ע״כ ובלי ספק דמזה הלשון יצא לו להר״ב במ״ש בדר״א דהקדש בטעות אינו הקדש ברם טעות הוא בידו דהר״ב זלה״ה. דהכא דאכתי לא סתר לה רש״י ללישנא דא מפרש לה דאכולי מילי דהוקדש בפה נשאלין עליו וכסוף השיטה דמסיק דאין לגרוס כן אלא גרסינן הואיל סתם וה״פ הואיל וכל חדא וחדא חזי׳ ליה דמכל חדא וחדא מפריש פורתא ואזדא לה הך לישנא לגמרי. וגם מה שפירש עליו דעל כל נדר והקדש וכו׳. וכמסקנא זו דמפרש הואיל וכל חדא כו׳ הנה דקדק רש״י להקשות מהואיל אי פריק. ולא מקשה מהואיל אי מתשל משום דלרבי אליעזר אין נשאלין בהקדש כדכתבתי. הנה מתוך מה שכתבתי הנך רואה שהר״ב ארכיב אתרי רכשי דמתחילה פי׳ דאכתי כל חדא כו׳. והוא לשון רש״י שבפי׳ המשנה והוא כפי מסקנתו ודל״ג הואיל ואי בעי מתשיל. ואחר כך כתב הר״ב להך דאי בעי מתשיל. ולזה הטעם אין צריך לטעמא דאכתי כל חדא וחדא כו׳. אלא גם בזה לא דק הר״ב כמ״ש *) ולענין איזה משתי הטעמים עדיף. נראה בעיני דכיון דקושית רש״י על הגירסא דהואיל ואי בעי מתשיל דא״כ הקדש נמי הא אי בעי פריק מתרצים התוספות בתחילת הסוגיא בדבור הואיל שני. דל״ק דכי פריק א״כ היה קונה אותו ואטו נחשב חמץ של נכרי כשלו הואיל ואי בעי קני ליה. ועוד כיון שנתחמץ שום אדם לא יפדנו ע״כ. ולפיכך הגירסא שרירא וקיימת ולמה נזוז מינה. וגם על פירוש רש״י דאכתי כל חדא כו׳. הקשו בתוס׳ בדיבור הואיל כו׳ קמא. ב׳ קושיות. ואע״פ שתירצום מכל מקום נחזי אנן לפי גירסתינו שנתקיימה אמאי לא אמרה הסוגיא הואיל ואכתי כל חדא כו׳. אלא דלא סברה להני תירוצים ואיך שיהיה הנה הר״ב טעה בתרתי במאי דפירש שני פירושים בטעמו דר׳ אליעזר ואינם עולים בקנה אחד. וגם במה שכתב דר׳ אליעזר ס״ל דהקדש בטעות אינו הקדש]:

רבי יהודה בן בתירא אומר תטיל לצונן. סבירא ליה כרבי יהושע דלא אמרינן הואיל. וסבירא ליה נמי דטובת הנאה ממון. והלכך הויא הך חלה כדידיה

שהרי יש לו בה טובת הנאה לתתה לכל כהן שירצה. וכ״פ הר״ן. והיינו דבגמ׳ לא קאמר לימא בטובת הנאה קמפלגי אלא בדר״א ור׳ יהושע. ומסיק דל״פ אלא סברי דאינה ממון. אבל בן בתירא ודאי פליג בהכי. ועי׳ מ״ש במשנה ג׳ פי״א דנדרים:

[*לא זהו חמץ שמוזהרים עליו. פי׳ הר״ב דלאו דידיה הוא וכו׳ אבל אתה רואה של אחרים. בפרק קמא דף ה׳ עמוד ב׳ ופירש רש״י נכרי]:

אלא מפרשתה. פי׳ הר״ב דלא אמרי׳ הואיל. ומסיים רש״י הילכך על חימוצה אינה עובר. אבל על אפייתה עובר. דאיכא חדא דלא חזיא ליה:

ה **שיאור ישרף והאוכלו פטור**. פי׳ רש״י בגמ׳ בין ממלקות בין מכרת ובריש פרקין כתבתי הטעם שצריך ביעור:

זה וזה האוכלו חייב כרת. כתב הר״ב דקרני חגבים נמי הוא סידוק. ובגמרא אמר רבא משום דאין לך סדק וסדק מלמעלה שאין לו כמה סדקים מלמטה:

כאדם שעמדו שערותיו. שפניו מכסיפין. רש״י:

ז **מן עובדי כוכבים**. וכן הגירסא בפירוש רש״י. ולפ״ז אפשר דגרסינן לסטים כגרסת הספר ולסטים ישראלים קאמר אבל בס״א *) גרסינן מן הגייס וכגירסת הר״ב ול״ג ולסטים. וכן הרמב״ם העתיק בפ״ג מהלכות חמץ מיד הגייס ולא כתב ללסטים:

ולשבות שביתת הרשות. פירש הר״ב לדבר הרשות כו׳ אבל לקנות כו׳. כ״כ רש״י והקשו בתוס׳ מהא דאמר בריש פ״ח דעירובין דאין מערבין אלא לדבר מצוה [וכתבו הר״ב שם] ונראה לר״י דה״פ לשבות שביתת הרשות שהולך לשמוח בפסח בבית אוהבו או קרובו עכ״ל. ותנן במשנה ב׳ פרק בתרא דביצה ואלו הן משום רשות וכו׳ והוו מילי דמצוה ועי׳ בפרק ו׳ משנה ב׳ לקמן:

ח **צופים**. פירש הר״ב שם מקום שמשם רואין וכו׳ וכפירש״י. והסברא נותנת שכל צדדי ירושלים במקום שרואין אותה היה נקרא צופים. אלא שהיה לכל אחד שם לויי להבדילו מזולתו. והמשנה לא חש להזכיר שם לויי שלהם רק שם הסוג. ומשם הזה אתה למד שרוצה לומר בכל מקום שרואין באיזה צד שתהיה. והשתא ל״ק מה שהקשו בתוס׳ דהוה ליה למתני וכמדתן לכל רוח כדתנן ברפ״ט [ובפ״ז דשקלים משנה ד׳] דהתם דתנן מן המודיעים או ממגדל עדר לאו שמא גרים לומר שכן לכל רוח. הלכך איצטריך למתני בהדיא ועי׳ משנה ה׳ פ״ג דחגיגה. והתוס׳ שהביאו דתניא איזהו צופים הרואה ואין מפסיק אינה מוכחת שאין מקום הנקרא כן. אלא באה לפרש מה שאמרתי דצופים דמתניתין שם כולל הוא לכל הצדדין. וז״ל בעל כפתור ופרח בפ״ו מה שהזכירו חכמים ז״ל צופים מסתברא שהוא ממקום שיכול אדם לראות ירושלים שהרי מאשר ירושלים הרים סביב לה אינה נראית מרחוק מאיזה צד שתבא אליה יותר מחצי שעה. והמקום אשר תראהו משם נקרא צופים:

חוזר ושורפו וכו׳. פירש הר״ב דכתיב בקדש באש תשרף כו׳ כ״פ רש״י. ואע״ג דקרא גבי חטאת כתיב בפרשת צו ולענין הובא דמה בפנים ילפינן מיניה בפרק כל שעה (פסחים דף כ״ד) שכל שריפת הפסולין בקדש. וכדכתב הכא במקום אכילתו וכו׳ ע״ש ברש״י. וכתבו התוס׳ דקשה לרבינו יצחק אי מדאורייתא מה לי עבר צופים ומה לי לא עבר צופים. וי״ל דמבקדש באש תשרף לא מרבינן אלא בשר קדשי קדשים ואימורי הקלים כדאיתא בפרק כל שעה אבל שאר קדשים שנאכלים לזרים לא מרבינן וחכמים גזרו אטו קדשי קדשים ע״כ ולמסקנא דגמ׳ בפ״ז דף פ״ב ע״ב דל״ש קדשים קלים ל״ש קדשי קדשים לאו מקרא מרבינן אלא גמרא גמירי לה לא קשיא ולא מידי דהכי גמירי לה:

לפני הבירה. מעצי המערכה עי׳ בפ״ז מ״ח:

[*רבי מאיר אומר זה וזה בכביצה וכו׳. עי׳ במשנה ב׳ פ״ז דברכות]:

פרק ד

א **עד חצות**. פירוש עד חצות תולין במנהגא אבל מחצות ולמעלה איכא איסורא. ולדברי הר״ב דיהיב טעמא כפי׳ רש״י משום ביעור וכו׳ ותקון [מצה של] מצוה. נראה דאף בזמן הזה קאמרינן. והקשה המגיד בפ״ח מהי״ט דאם כן ערבי חג הסוכות נמי הרי יש לו לטרוח בסוכתו אלא הטעם כדאיתא בירושל׳ דמחצות שחיטת הפסח ואינו בדין שתהא עסוק במלאכה וקרבנך קרב. ותמיד שאני דרחמנא אמר (דברים י״ט א) ואספת דגנך והאידנא אע״ג דבטל הטעם לא בטלה הגזירה עכ״ד. ולי נראה ליישב דשאני צרכי מצה מעשיית סוכה דסוכה רגילין להקדים לעשותה וזריזין מקדימין ממוצאי יום הכפורים. ולפיכך אין בה טרדה בערב יו״ט שכבר הכינה אבל מצה הרי אמרו בירושלמי [ר׳ יוסה] אוסר מצה ישנה ונהוג כולי עלמא שלא לאפותה קודם ו׳ שעות כזמן שחיטה כדאיתא בטור סי׳ תנ״ח ומשום כך איכא טרדה בע״פ. ועי׳ במשנה ה׳ מ״ש שם בס״ד. [*ועי׳ מ״ש במשנה ג׳ פרק ה׳ דחולין]:

שלא לעשות. כתב הר״ב כדי שלא יהא טרוד כו׳ ותקון מצה של מצוה ומסיים רש״י דמצוה לטרוח מבע״י כדי להסב מהר כדאמר בפ׳ בתרא חוטפין

מצה בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו:

ואל ישנה אדם מפני המחלוקת. עי׳ במשנה דלקמן:

ב **ממקום שכלו למקום שלא כלו חייב לבער**. תימה לר״י והלא אסור לשנות מפני המחלוקת ועד כאן לא שרינן בהולך ממקום שלא לעשות כו׳ אלא משום דאמר כמה בטלני איכא בשוקא הא אי לאו האי טעמא הוה אסור לשנות. ומיהו י״ל אי מדאורייתא חייב לבער משום מחלוקת לא יעבור על דברי תורה. ועוד אור״י דלא שייך מחלוקת בפירות דאמרינן ממקום שכלו באו. תוספות:

חייב לבער. פי׳ הר״ב בכובש ג׳ מיני ירק כו׳ אוכל כו׳ הואיל כו׳. וטעמא פי׳ הר״ב במ״ה פ״ט דשביעית ע״ש:

צא והבא לך אף אתה. ל׳ הר״ב מאותו המין שכלה כמו שהביא זה האיש ולא תמצא. כלומר דהא דשרי ת״ק משום שהמין הכלה בלוע מטעם מין שלא כלה כדמפרש בשביעית. וקא״ל ר״י דאין להתיר משום כך שהרי אם יאמרו לאדם אחר שיביא גם הוא מזה המין שהביא זה האיש לא יוכל למצוא כי המין בעצמו כבר חלף הלך לו וכלה ומין זה הבלוע ממין שאינו כלה כמו שהביא זה האיש ג״כ לא ימצא דמילתא דלא שכיחא הוא שימצא כבוש כיוצא בזה והואיל וא״א למצוא אין להתיר שלא לבער. ולשון רש״י צא והבא לך אף אתה מאותו המין מן השדה והרי לא תמצא ואסור ע״כ. והר״ב נמשך אחר לשון הגמרא. שבאוקימתות האחרות גם לשון אף דחקתו לפרש דאאחרים קאי:

ג **מקום שנהגו שלא למכור**. פירש הר״ב. דהחמירו דלמא אתי למכור גסה ומקשה בגמרא פרק קמא דעבודת כוכבים למימרא דאיסורא ליכא מנהגא הוא דאיכא. והא תנן אין מעמידין בהמה בפונדקאות [של עכו״ם] מפני שחשודים על הרביעה בריש פרק ב׳ דע״ז. ומסיק דעובד כוכבים חס על בהמתו שלא תיעקר ועל בהמת ישראל הוא דלא חס אבל זו שקנאה חס עליה:

אין מוכרין להם בהמה גסה. פירש הר״ב דגזור שמא ישאיל וכו׳. ויעשה העובד כוכבים מלאכה בשבת. וכן לשונו בפרק קמא דעבודת כוכבים משנה ו׳ ומה שכתב א״נ פעמים שמוכרה לו [ע״ש] עם חשיכה וצועק לה הישראל כו׳ ונמצא מחמר וכו׳. וא״ת והרי כתב הר״ב בריש פ׳ בתרא דשבת דחיובא דמחמר כשטעונה מיהת כל שהוא. וא״כ תיפוק ליה מטעם הקדום דאדם מצווה על שביתת בהמתו. ותירצו בתוספות פרק קמא דעבודת כוכבים דמשום שביתת בהמתו לחוד לא הוה אסרינן מכירה דלית בה איסור כי אם לפי שעה בשעת מכירה דסמוך לחשיכה ודוקא שאלה ושכירה אסרינן משום שביתת בהמתו משום דעושה כל השבת אבל משום שעת המכירה דלפי שעה לא אסרינן אי לאו טעמא דמחמר דחמיר טפי. ע״כ. וכלומר שהוא לאו דבגופיה. ולי היה נראה דהכא מיירי שאחר הקנייה שכבר קנה העובד כוכבים יחמר הישראל לפי שירא פן יחזור העובד כוכבים ממקחו ויבא עמו לפחות לידי מחלוקת. אי נמי שלא יהא לו תרעומות מן העכו״ם מיד. ודכתב דמחמר אחר בהמתו לישנא דדינא דמחמר נקט דאיתמר בהאי לישנא בגמ׳ פרק בתרא דשבת משום דמסתמא בהמתו הוא דמחמר שהיא מכרת בקולו אבל ודאי דאיסור דמחמר איתא בשאר בהמה נמי דמאי שנא דאיסורא דגופיה הוא ובחד לישנא בגמרא איתא המחמר אחר בהמה בשבת כו׳ והשתא אתי שפיר דכיון שאחר הקנייה הוא. נמצא שאין זו בהמתו שיהא מצווה עליה בשביתתה אבל משום מחמר עביד איסורא אפילו כשאינה בהמתו כדאמרן. ויש לדקדק קצת מלשון הרמב״ם שכתב בפירושו שמא ימכרנה ע״ש ולא תיטב בעיניו ויחמר אותה בעליה וכו׳ ואי איתא דקודם הקנייה מיירי. לא היה צריך לכתוב אלא שמחמרה כדי שיקנה אותה אלא ודאי שכבר קנאה ומשום שלא ייטב בעיניו ורוצה לחזור ממקחו או להתרעם עליו הילכך מחמרה וכו׳ והואיל והמקח נגמר ונעשה ואין יכול לחזור בדין אין כאן איסור שביתת בהמתו. ומשום מחמר איכא כדאמרן. אלא שנראה קצת דדוקא בבהמתו אסר רחמנא דהא איסור דמחמר נמי מהך קרא דאיסור דשביתה הוא דנפיק לן וכתיב ביה ובהמתך. ושוב מצאתי בהר״ן דפרק קמא דעבודת כוכבים דמפליג נמי בין מחמר לשביתת בהמה כמו שכתבתי והפריז עוד דמיירי שיוכל לחזור בדין אם נמצא טעות במקחו שכן דרכן של בני אדם לקנות בהמה ואם יהיה טעות במקחו שיחזור ואפילו הכי לא הוי בהמתו הואיל והקנייה נעשית ונגמרה והביא ראיה לדבריו:

[*וסייחים. מפורש במ״ג פ״ה דבבא בתרא]:

ושבורים. פירש הר״ב מחלפי וכו׳ וכן פירש״י. ובמסכת עבודת כוכבים לא פירש הר״ב כן ושם אפרש בס״ד:

רבי יהודה מתיר בשבורה. פירש הר״ב דאינה בת מלאכה לעולם. והלכך מסתמא לשחיטה זבנה ולא משהי לה ולא חזי לה ישראל בי עובד כוכבים דתיפוק חורבה מינה לזבוני שלימה. רש״י:

בן בתירא מתיר בסוס. פירש הר״ב הואיל ולרכיבה עומד והחי נושא את עצמו. וכן פירש רש״י כאן ובמסכת עבודת כוכבים. ושם לא פירש כן הר״ב אלא בעומד לרכיבה לכולי עלמא שרי וכי פליגי במיוחד לעופות דבן בתירא סבר כל חי נושא את עצמו ורבנן סברי דוקא אדם. וכן כתבו התוספות דרש״י לא דק בפירושו זה דבפרק המצניע (שבת צד.) אמרינן דכולי עלמא סברי דאדם נושא את עצמו וכפירוש הר״ב שם משנה ה׳. מכל מקום נראה לי לישב פירוש רש״י על הדרך שכתבו התוס׳ בפרק המצניע שחכמים אוסרים בכל הסוסים משום סוס המיוחד לעופות דלא חלקו חכמים בסוסים ע״כ.

ולפיכך נקט רש״י סוס דרכיבה משום דרבנן דאסרי אפילו בסוס דרכיבה וניחא ליה לאשמעינן כח דרבנן דהלכה כמותם מלאשמעינן כח דרבי יהודה אע״ג דכח דהתירא הוא. וזה מחזיק לפסק הר״ב והרמב״ם בכאן ובמסכת ע״ז שכתבו דאין הלכה כבן בתירא ובגמ׳ דעבודת כוכבים אמר רבי יוחנן הלכה כבן בתירא אלא ודאי דלא הוה בגירסתם וכמו שכתבתי בכיוצא בזה בריש מכילתין. ותמה אני על הרב המגיד בפ״כ מהלכות שבת שכתב הרמב״ם ומותר למכור להם סוס שאין הסוס עומד אלא לרכיבת אדם לא למשוי והחי נושא את עצמו. וכתב ה״ה כבן בתירא ובגמ׳ וכו׳ אמר ר״י הלכה כבן בתירא ע״כ. ור״י גופיה קאמר בפ׳ המצניע דר״י בן בתירא סבירא ליה דאפי׳ עופות חי נושא את עצמו ומתיר אפי׳ במיוחד לעופות וכן פי׳ הרמב״ם במשנתינו דהכא ודעבודת כוכבים. והיינו כפי׳ התוספת דבמס׳ ע״ז ואם כן היאך אפשר לומר דפוסק כבן בתירא אלא כמ״ש בפי׳ המשנה דאין הלכה כבן בתירא. ול״ג בגמרא אמר ר״י הלכה כבן בתירא. ועוד בפרק המצניע אמרו ר׳ יהודה בן בתירא ור״נ אמרו דבר אחד ואיכא מ״ד דכל כה״ג שיטה היא ואין הל׳ כחד מינייהו. מיהו הר״ן חולק בזה בפ״ק דסוכה. מכל מקום הואיל ולא אפסק הלכתא פסק כת״ק:

ד **שלא לאכול**. לשון הר״ב שנראה כאוכל פסחים בחוצה לארץ וכן לשון הר״ן. ולא ידענא מאי קאמרי דהא מקום אכילת פסחים בכל העיר ולא בכל הארץ כדתנן בסוף פרק איזהו מקומן. ולשון רש״י כאוכל פסח בחוץ [*ומיהו בר״פ כיצד צולין (פסחים ע״ד.) דמייתי למתני׳ שם בסוגיא שם כתב ג״כ רש״י בחוצה לארץ ונ״ל שמאיזה תלמיד טועה הוגה כן ואין צ״ל אלא בחוץ]:

ה **רשב״ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו ת״ח**. פירש הר״ב ולא מחזי כיוהרא והא דבסוף פ״ב דברכות לענין חתן שלא יקרא ק״ש איפכא שמעינן להו דרשב״ג חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי מתרץ בגמרא דרבנן סברי הכא כיון דכ״ע עבדי מלאכה ואיהו לא עביד מחזי כיוהרא. אבל התם כיון דכ״ע קרי ואיהו נמי קרי לא מחזי כיוהרא ורשב״ג סבר התם דבעינן כוונה ואנן סהדי דלא מצי כווני דעתיה מחזי כיוהרא אבל הכא לא מחזי כיוהרא אמרי מלאכה הוא דלית ליה פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא. ואיכא שינויא אחרינא דמוחלפת השיטה. וכתב הב״י בסי׳ ע׳ גבי ק״ש דהרמב״ם פוסק דרשאי משום דס״ל כהאי שינויא דמוחלפת השיטה וא״כ קמה לה סברת ת״ק אליביה דרשב״ג וקי״ל כל מקום ששנה רשב״ג במשנתינו הלכה כמותו ומה״ט נמי פסק הרא״ש דאינו רשאי משום דסובר כאידך שינויא וסבר רשב״ג דאינו רשאי והלכה כמותו בכל מקום וכו׳ אלו דבריו ז״ל. ואני תמה עליהם דהרי הרמב״ם בפ״ה מהלכות תענית לא הביא דברי רשב״ג דמשנתינו דהכא ואילו כדבריו ז״ל ה״ל לפסוק דלא חיישינן ליוהרא ושכל אדם רשאי לעשות עצמו כתלמיד חכם. וכ״כ בהדיא בפירוש המשנה דאין הלכה כרשב״ג בכאן ובברכות אלא נ״ל דלא זו הדרך ולא זו הסברא של הרמב״ם אלא סבירא ליה נמי כאידך שינוייא דלא מוחלפת השיטה כלל דהכי ניחא טפי. אי נמי משום דרב שישא בר אידי דמשני ליה בתראה הוא כדכתב הב״י להרא״ש ובתרתי מתני׳ פסק כת״ק ולא כרשב״ג והאי כללא דקאמר כל מקום ששנה וכו׳ אמוראי פליגי ביה והרמב״ם סבירא ליה כמאן דפליג וכבר כתבתי בזה במ״ז פ״ח דערובין. והרא״ש פסק כרשב״ג משום דמסתבר ליה טעמיה דרשב״ג וכ״כ בשם הרי״ף בסוף פרק גט פשוט דהדין כללא דכל מקום ששנה רשב״ג כו׳ לאו דוקא הוא דלא אמרו הלכה כרשב״ג אלא עד דאיכא טעמא. וכ״כ הר״ן במשנה ד׳ פ״ו דכתובות דגאונים פסקו שם כרשב״ג שבמשנתינו לפי שאינו חולק ע״כ. ואי איתא דכללא הוא אפי׳ אתא לאפלוגי הלכה כמותו:

וחכמים אומרים ביהודה כו׳. פי׳ הר״ב חכמים סבירא להו דעשיית מלאכה כו׳ איסור גמור כו׳ עי׳ מ״ש הר״ב בסוף פ״ק דיבמות מאי דפריך בגמרא מלא תתגודדו:

ובית הלל מתירין. פירש הר״ב מידי דהוה אתענית וכו׳. ולכאורה סברא דבית שמאי עדיפא דילפי איסור מלאכה מאיסור מלאכה. ונראה לי דלחכמים דהכא דסברי איסורא איכא טעמא דאיסור כדאמר בירושלמי משום שחיטת הפסח כמ״ש בריש פירקין וקאמרי בית הלל דכיון דאיסור מלאכה משום שחיטת הפסח הוא הוי איסור מלאכה דידיה כאיסור אכילה דתענית שהרי הקרבן והתענית שוים הם דשניהם לכפרה באים. ובקרבן עצמו הלילה הולך אחר היום ולא היום אחר הלילה. אלא דהכא איסור דלילה שאחריו לאו משום לתא דידיה אלא משום עצמו. ולפיכך יליף מתענית דמצינו שאיסורו ביום בלבד ולא בלילה כלל. כן איסור מלאכה דמחמת קרבן הדומה לו כמ״ש לא נאסר הלילה שלפניו. וא״ת ומאי דוחקיה דרש״י והר״ב דפירשו לעיל דלא כהירושלמי והרי בכאן לחכמים על כרחיך צריך להוא טעמא. ויש לומר דבירושלמי עצמו פריך א״כ יהא כל היום אסור כמו יחיד שמביא קרבן דאסור בכל היום ומפרש התם משום דראוי להקריב משחרית אבל פסח אינו יכול להקריבו אלא עד חצות כדאיתא בריש פרק דלקמן כמ״ש התוספות בריש פרקין והאי שנויא ס״ל לדוחק דכיון דמשום שהוא יום קרבן אסרינן לא שייך לחלק היום בעצמו. וביהודה נמי שעושין מלאכה לסברת רש״י והר״ב לית להו טעמא דירושלמי באחר חצות אלא כפירושם:

הנץ. עיין מ״ש במ״ב פ״ק דברכות:

ו **גומרה בי״ד**. דהיינו עד חצות דוקא דאין לך לצורך המועד יותר מלספר ולכבס ולכך התירו חכמים ואפילו להתחיל ואפילו הכי לא התירו אלא עד חצות. הרא״ש:

וחכמים אומרים שלש אומניות עושין. כבר כתבתי לשון הרא״ש דאפילו להתחיל שרי וטעמו כמ״ש הראב״ד בהשגה סוף הלכות י״ט דמדאמרינן ג׳ אומניות עושין ש״מ דלהתיר באו ולאו לאסור באחרים שלא לגומרי דהוה ליה למימר וחכמים אומרים אין עושין אלא ג׳ אומניות:

ז **מושיבין שובכים**. לשון הר״ב שובכי יונים וכו׳. נראה דגריס במשנה כלישנא אחרינא שכתב רש״י וז״ל ל״א הכי כתב בסדר משנה מושיבין שובכין ותרנגולת כלומר שובכין ליונים ותרנגולת היו מושיבין להתחמם לגדל אפרוחים והכי מסתברא דשובך לא שייך אלא ביונים עכ״ל. והר״ב מפרש דישיבת שובכים ליונים נמי לגדל אפרוחי יונים ולגירסת הספרים אע״ג דרש״י מפרש לה נמי לענין ישיבת ביצים נראה יותר כדברי המגיד בסוף הלכות י״ט כדס״ד בדעת הרמב״ם דמושיבין שובכין מלשון שובך ורוצה לומר מקום שיעמדו התרנגולין והתרנגולת. וכן נראה מן הערוך. וקושיא דהשתא אותובי כו׳ ממ״ש ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה כ״ש שמחזירין אותה כשברחה ע״כ:

בארבעה עשר. בסיפא דמוליכים כלים מבית האומן מסקי המגיד והב״י דהיינו כל היום דלאו מלאכה הוא ולא אסרו במועד אלא שמא יאמרו תקנן במועד. והלכך בי״ד כל היום שרי. וכתבו שכן מצאו במקצת ספרי הרמב״ם ומדהרמב״ם התחיל בסיפא וביאר בה דכל היום קאמר והדר כתב לכל הני דרישא ש״מ דהני נמי לאו מלאכות הן אלא טרחא אבל הטור הקדים וכתב לכל הני סתמא והדר כתב לסיפא דמוליכין כו׳ וביאר בה דכל היום שרי משמע דס״ל דאינך לא משתרו אלא עד חצות:

מחזירין וכו׳ ואם מתה. פירש הר״ב והוא שישבה כו׳ דשוב כו׳ הלכך אם מתה מושיב כו׳ פתח בחזרה וסיים במתה והכי הוה ליה למימר הילכך אפי׳ אם מתה מושיב כו׳ דודאי דמשום דרבותא הוא תני ליה במתניתין ורבותא דתרנגולת אחרת שלא ישבה על אלו הביצים מעולם איכא טרחא יתירה להושיבה. שאינה יושבת על ביצים שהוחמו מאחרת אלא בקושי ומה״ט סבירא להו הרמב״ם והטור דהך דמתה בי״ד דוקא קאי ולא בחול המועד הואיל ואיכא טרחא יתירה והאי פירקא בי״ד עסיק כל מה דאפשר לאוקמי בי״ד מוקמי ואע״ג דהשתא איכא נמי לאקשויי השתא אותובי שובכין לכתחילה אמרת דשרי אם מתה מיבעיא דהא לא קשיא דבכמה דוכתי אמרינן זו ואין צריך לומר זו קתני אלא דהנך תלת בבי לאו מתני בחדא סוגיא דרישא ומציעתא מתני בזו וא״צ לומר זו ומציעתא וסיפא מתני בלא זו אף זו הוה קשיא ליה וכיון דאוקימנא מציעתא בחה״מ קמו להו רישא וסיפא דסיפא דמיירי בי״ד בזו וא״צ לומר זו ותו לא קשיא מידי כן כתב בית יוסף סי׳ תקל״ו ולפיכך נמי כמו שאפשר להגיה בדברי הר״ב מלת אפילו. כן אפשר להגיה מלת בי״ד. ויהיה הלשון הילכך בי״ד אם מתה וכו׳ ומתישב גם כן מה שהקשתי. ועוד שיהיו דבריו מסכימים לפסקו של הרמב״ם והטור ע״כ לא הגהתי והנחתי הלשון שקיל למעיין והבוחר יבחר:

ח **מרכיבין דקלים כל היום**. פי׳ הר״ב שהזכר עושה פירות והנקיבה אינה עושה פירות וכ״כ רש״י וכ״כ התוס׳ בפרק רבי ישמעאל במנחות דף ע״א וצריך לומר שנקרא זכר על שם שהוא נעוץ ורוכב באילן והאילן שהוא נעוץ בו ורכוב עליו נקרא נקבה לפי שהוא נקוב ומקבל הזכר וכל זה אינו מספיק להסכמת השמות כי יותר היה ראוי שיקרא העושה פירות נקבה והבלתי עושה זכר ומצאתי בערוך ערך נסן [ע״ש] שכתב שיש בדקלים זכר ונקבה ופירות הזכר אין בהם מחיקות כתמרים אלא טעם אכילה בלבד ובעודם קטנים. וכשיגדלו לזמן מועט יופסדו מלאכול אבל מהנים לדרך אחרת שבהגיע זמן הדקל הנקבה ומשלחת המכבדות שלה עם תמריה ועדיין התמרים הן כעדשים מביאין פרי הזכר ומסביכין בעוקץ ידה מהן ומזהמין אותן וכורכים לה אגד והמכבדות של תמרה מצליחות ומוציאין פירות נאים ובלבד שלא תאחר זמנן אפי׳ יום אחד שאם תשהא הרכבת דקל יום אחד יפסדו פירות הדקל. ואותן התמרים שאחרו בלא הרכבה לא יצליחו ובהגיע התור יום י״ד בניסן על זה אמרו מרכיבין דקלים כל היום מפני ההפסד:

וכורכין את שמע. כתב הר״ב שני פירושים. ותנאי נינהו כיצד היו כורכין את שמע אומרים שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד ולא היו מפסיקין דברי ר״מ. ר״י אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. נמצאת למד שפירוש הראשון דברי ר״י הן. ופירוש השני דברי רבי מאיר הן. וכן פירשם רש״י. ובפרק היה קורא מפרש הר״ר יונה לדבריו דזה שכתב בדר״מ שלא היו מפסיקין בין אחד לואהבת ר״ל שלא היו מפסיקין כלל בין אחד לואהבת שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וגם לא היו מאריכין בדל״ת. ור״י אמר מפסיקין היו בדל״ת. אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וקשה על זה שלא ה״ל לומר לשון מפסיקין אלא מאריכין היו. אלא הכי פירושו. אומרים שמע ישראל ולא היו מפסיקין. כלומר שלא היו קוראים אותה בנחת עם הטעמים שלה כמו שאנו נוהגים היום שעיקר מצות קריאת שמע הוא לקרות עם הטעמים שלה. ר׳ יהודה אומר מפסיקים היו. כלומר אומרים היו שמע ישראל בנחת אלא הכריכה היתה שהיו כורכים שמע עם ואהבת ולא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ע״כ. אבל מצאתי לפירש״י. בירושלמי. דהכי איתא התם אמר רב אחא וכו׳ שמע ישראל וגו׳. אלא שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה. ר׳ יוסי וכו׳ שמע ישראל וגו׳. אלא שלא היו מפסיקין בין אחד לברוך ע״כ ונראה דודאי דרש״י מפרש מהירושלמי הזה וגירסתו היתה בין אחד לואהבת וראיה לדברי דבפ״ו דמנחות דף ע״א מפרש ולא היו מפסיקים ליתן ריוח בין תיבה לתיבה ע״כ. הרי שכתב פי׳ הראשון דירושלמי ומכל מקום בירושלמי אין למחוק הגירסא דנ״ל דהרוקח גירסתו כך היתה שכתב ב״י בסימן פ״א בשמו להפסיק בין אחד לברוך ונ״ל שע״פ הירושלמי כתב כן:

וקוצרין וגודשין לפני העומר. בגמרא פריך והתנן פ״י דמנחות משנה ח׳ קוצרים בבית השלחין שבעמקים אבל לא גודשין אנשי יריחו קוצרין ברצון חכמים וגודשין שלא ברצון חכמים ולא מיחו בידם. ותו על ג׳ תנן והני ד׳ הוו אלא סמי מכאן קצירה:

וקוצרין לפני העומר. כאית תניי דתני מלפני העומר בירושלמי ריש מסכת חלה כמ״ש שם דלאידך תניי דתני התם מלפני הפסח. הכי נמי הוי ליה למתני הכא לפני הפסח:

מתירין גמזיות. לאית ספרים דגרסי מחזיר כמ״ש הר״ב הוא מלשון זירין דארזא בגמרא דסוף שבת אמתני׳ ולא את הזירין דאיכא דמפרש לה בגמרא זירי דארזי והן ענפי אילנות כו׳. [*ועי׳ מ״ש מ״ו פ״ג דמעילה]:

ונותנים פאה לירק. פירש הר״ב דקי״ל דכל דבר שאין מכניסו לקיום כו׳. ואמרינן בגמ׳ דאינהו נמי ס״ל להך כללא כדתנן סתמא במ״ד פרק קמא דפאה. והכא בעלי הלפת שמכניסין אותן לקיום ע״י האמהות עסקינן מר סבר מכניסו לקיום ע״י ד״א שמיה קיום. ומר סבר לא שמיה קיום:

ט **[*ששה דברים כו׳**. בגמ׳ שלנו זו אינה מן המשנה. אלא תנו רבנן ששה וכו׳. וכן כתב הרמב״ם זאת ההלכה היא תוספתא. אבל ראיתי לפרשה לפי שיש בה תועלת ע״כ]:

גירר עצמות אביו. כדכתיב בדברי הימים (ב׳ כח) וישכב אחז עם אבותיו ויקבר בעיר ירושלים כי לא הביאוהו לקברי מלכי ישראל ומדתנן גירר עצמות אביו והוה ליה למתני כשמת אביו גררו אלא שמע מינה שהיה זה אחר עיכול הבשר כי כן היה מנהגם לקבור מתחילה. ואחר זמן כשנתעכל הבשר מקלטים. העצמות וקוברין בארזים כדאיתא בסוף טי״ד. אבל לפי הטעם דגררו משום שיתגנה וכו׳ כדפי׳ הר״ב וכפירוש רש״י לא יתכן לומר דבלקיט עצמות גירר דמשמע שמתחילה בקברו הוציאו במטה נאה וכבודה. אלא נ״ל שלא היה כאן כי אם קבורה אחת. כי לא כן יעשה למלכים לקוברם בתחילה ואח״כ ללקט עצמותיהן. אלא קודם קבורתם מחנטין אותן ועל ידי החניטה שהיא הוצאת כל האיברים הפנימים וממלא במקומן בשמים ומשיחת הגוף מבית ומחוץ לא יתעפש ולא יסרח ויותכו העור והבשר מעט מעט עד שישארו העצמות לבד כדברי האברבנאל בפרשת ויחי. וכה תמצא בשאול (שמואל א ל״א:י״ב) ויקחו את גוית שאול ואת גוית בניו וגו׳ וישרפו אותם שם ויקחו עצמותיהם ויקברו וגו׳ קראו החנטה בשם שריפה. והרד״ק כתב שהוא על שם הבשמים ששורפין ע״כ. ולי נראה שהשריפה מוסב על הגויות לפי שבשמי החנטה שורפים אותם. והנה העיד הכתוב שלא קברו אחר השריפה כ״א העצמות ואין זה כ״א שהשריפה הזאת שריפת החניטה היא ולא נשארו כ״א עצמותיהם ואין עלי תשובה ממאמרם ז״ל בפרק קמא דע״ז דף י״א שאמרו שורפין על המלכים וכו׳ ומה שורפין מטותיהן וכלי תשמישן. ש״מ דשריפת מלכים היינו מטותיהן וכו׳. וגבי שריפה דשאול האמורה ת״י וקלו עליהן כמו דקלן על מלכיא. לא קשיא כלל. שזה שאמרו רז״ל מטותיהן כו׳ היינו לאשמעינן שאין בהן משום דרכי האמורי דמהא איירי התם דה״א כיון שאין תועלת מגיע משרפה זו שאין זה אלא מדרכי האמורי ואסור קמ״ל דשרי. ועוד דאילו לשאר אדם אסור. אבל בשרפת החנטה שיש בה תועלת גדול שלא יתעפש ולא יסרח ורימה לא תשלוט בו ולא יתרחקו ממנו בני אדם לא איצטריך לאשמעינן. והחכם יונתן בתרגומו ג״כ לא בא אלא לבאר ולהוסיף שלא מלבד ששרפו אותם ע״י חנטה וכיוצא בזה לתועלת האמור שזה מבואר בכתוב עצמו מדאמר אותם גם מדכתיב בתר הכי ויקחו עצמותיהן כמ״ש אלא ביאר שבכלל וישרפו היתה כל ענין שרפת המלכים כמו דקלן על מלכיא ואולי הוציא זה ממלת שם שהיא מיותר לכאורה אלא שאמר הכתוב ששרפו אותם ע״י החנטה וגם שרפו שם שרפה אחרת והיא מטותיהן וכלי תשמישן. ויצא לנו כי גירר עצמות שאמר קבורה זו היתה לו ולא אחרת. כי כן דרכן של מלכים וכבוד לא נעשה לו בשום קבורה כלל:

וגנז ספר רפואות. פירש הר״ב לפי שלא היה לבם נכנע כפירש״י. והקשה הרמב״ם דאם כן כשירעב האדם וילך אל הלחם ויאכל ממנו בלי ספק שיבריא מאותו חולי החזק חולי הרעב אם כן כבר נואש ולא ישען באלהיו נאמר להם הוי שוטים כאשר נודה לשם בעת האכילה שהמציא לי מה שישביע אותי ויסיר רעבתנותי ואחיה ואתקיים כן אודה לו שהמציא לי רפואה ירפא חוליי כשאתרפא ממנו ומפני כן פירש פירושו שכתב הר״ב בשמו. והוקשה לו גם כן על פירושו דמעיקרא למה נעשה זה הספר על הצורות [דכיון שהיה מפורסם בין ישראל עד שהוצרך לגונזו יתכן לומר שנתחבר מחכמי ישראל. ועוד דהוה ליה לשורפו] [*ובהקדמת הרמב״ן לפירוש החומש כתב ששלמה כתב ספר רפואות הזה] ואמר שלא עשאו המחבר כדי לעשות מעשה אלא על דרך החכמה בטבע המציאות וכדרך שאמרו ז״ל [שבת ע״ה א׳] לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות:

קיצץ דלתות היכל. כדכתיב במלכים (ב) יח (טז) בעת ההיא קצץ חזקיה את דלתות היכל ה׳ וגו׳ ויתנם למלך אשור ולא הודו לו שהיה לו לבטוח בהקב״ה:

סתם מי גיחון. בדברי הימים (ב׳ לב ל׳) כתיב והוא יחזקיה סתם את מוצא מימי גיחון העליון. ולעיל מיניה כתיב ויסתמו את כל המעינות וגו׳ למה יבואו מלכי אשור ומצאו מים רבים. וגיחון דהכא לאו היינו גיחון דפרשת בראשית הוא הסובב את כל הארץ כוש. אלא מעין היה בירושלים שנקרא כן.

כדכתיב בתחלת ספר מלכים והרכבתם את שלמה וגו׳ והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם. כפירש״י בפרק קמא דברכות דף י׳:

עיבר ניסן בניסן. כמו שנאמר בדברי הימים [ב ל ב] ויועץ המלך וגו׳ לעשות הפסח בחדש השני:

פרק ה

א תמיד נשחט. כתב הר״ב דזמן שחיטת תמיד מכי ינטו צללי ערב וכו׳ ואין צל נוטה אלא צל כל אדם תחתיו. רוצה לומר ואין לו נטייה לא למזרח ולא למערב אבל שיהיה תחתיו ממש זהו דבר שהחוש מכחישו בכל אלו הארצות ואף בארץ ישראל. לפי שאין צל כל אדם תחתיו אף באמצע היום. אלא להשוכנים בין עגול סרטן לעגול גדי. ואחת בשנה תבא השמש נוכח הראש לקצתם קצתם איש איש ביומו לפי מספר עגולי השמש שתעשה מראשית השנה עד אחרית השנה אבל לשוכנים חוצה לעגולים האמורים לעולם השמש דרומית או צפונית להם ועושה צל בהכרח הנוטה לצפון או לדרום אפי׳ בצהרים והנה ארץ ישראל ידענו כי היא כמו שמנה מעלות לצפון עגול סרטן. ולשון הרמב״ם משיאריך הצל ויראה לכל שהאריך:

בשמנה ומחצה. פירש הר״ב ומאחרין וכו׳ שאי אפשר להקריבם וכו׳ השלם כל הקרבנות כולן וז״ל רש״י ולא תשלימן על תמיד הערב דלאחר תמיד הערב לא תקריב קרבן ועי׳ משנה ד׳ פ״ד דר״ה:

בערב פסח נשחט בשבע ומחצה. פירש הר״ב שהפסח קרב אחר התמיד וכו׳ מפורש במ״ג ע״ש:

חל להיות בערב שבת כו׳. כתב הר״ב דאיכא נמי צליית הפסח כו׳ וצריך לצלותו מבעוד יום. וכן לשון רש״י בכאן. גם ביומא דף כ״ח אבל רוצה לומר קודם הלילה דהא תנן בסוף פרק קמא דשבת משלשלין את הפסח בתנור עם חשיכה ולשון הרמב״ם לפי שא״א לצלותו בליל שבת [*ומ״ש הר״ב ומותבינן ליה אדיניה עי׳ מ״ש בפ״ט משנה ב׳ בס״ד]:

ב ששחטו שלא לשמו וקבל והלך וכו׳. פי׳ הר״ב בארבע עבודות הללו המחשבה פוסלת. זה יתבאר בארוכה במקומו ריש זבחים. אבל מ״ש מחשבה ר״ל הדבור שחושב ואומר שלא לשמו וזהו שכתב לקמן בסמוך כגון דאמר הריני שוחט לשמו כו׳ וכ״כ התוס׳ סוף פ״ג דבבא מציעא ואעתיקם שם בס״ד:

או לשמו ושלא לשמו וכו׳. פי׳ הר״ב כגון ששחט לשמו וקבל הדם שלא לשמו. או שלא לשמו ולשמו. פירש הך סיפא אשמעינן כו׳. לדבריו סוגיא דמתניתין דתנא והדר מפרש דהא דתנא רישא הפסח ששחטו שלא לשמו או קיבל. או הלך. או זרק. מפרש לה דל״ש לן אם הקדים לשמו. או הקדים שלא לשמו א״נ רישא ששחט בסתם וקבל שלא לשמו וה״א כי מפרש לשמו לא עקר ליה שלא לשמו דבעבודה אחרת קמל״ן או לשמו ושלא לשמו. ובין כך ובין כך קשיא ליה דהשתא כשהקדים לשמו אמרת דאתא שלא לשמו דבתריה ופסליה כשהקדים שלא לשמו שנפסל ועומד הוא מיבעיא דמהיכי תיתי לן שיחזור ויוכשר. וניחא ליה דהך סיפא אשמעינן דמחשבין מעבודה לעבודה כגון דאמר הריני שוחט לשמו כו׳. הוצרך לפרש כן אע״ג דלישנא דהך סיפא איפכא הוא שלא לשמו ולשמו. מ״מ אף מעבודה לעבודה נמי לא אצטריך לאשמעינן כשהקדים שלא לשמו הלכך מפרש לה הכי ומבבא יתירא הוא דדייק דלהכי אתא כך נראין דבריו. אבל לא ידעתי מי הכניסו לכל הדוחקים הללו. דבהדיא אמרינן בגמרא דבבא דלשמו ושלא לשמו לא צריכא דהא היינו רישא דאו או קתני. וכתבו התוספות דאין לפרש הא בסתם והא במפרש דסברא הוא דבב׳ עבודות אינו מועיל מפרש יותר מבסתם ע״כ. ומוקים לה לבבא זו דלשמו ושלא לשמו למחשב בשתי עבודות כגון דאמר הריני שוחט לשמו וכו׳. ודקתני תו או שלא לשמו ולשמו פסול בדין הוא דלא איצטריך ליה ואיידי דתנא לשמו ושלא לשמו. תנא נמי שלא לשמו ולשמו. וכיון דהתלמוד ניחא ליה לפרש דתנא איידי לא הוי ליה לבחור דרך לעצמו וסובל בזה גם כן דוחק גדול דמאי דאשמעינן בסיפא לא הוה כלישנא דמתנייה בה. ועוד משום הכי דלא ניחא לפרש איידי בחר בפירושו הואיל ומדינא לא נפקא לן מידי. אכתי לא הוה ליה לבחור פירוש מלבו שהיה לו לפרש כאידך אוקמתא בגמרא דלשמו ושלא לשמו מיירי בעבודה אחת ואשמעינן דאף בגמר דבריו נתפס ותנא תו שלא לשמו ולשמו לאשמעינן דהא דבגמר דבריו נתפס היינו כר׳ יוסי דפרק ה׳ דתמורה משנה ג׳ דאף בגמר דבריו נתפס אמרינן ולתרוייהו איכוין. לאפוקי מבן ננס בפרק ז׳ דב״ב מ״ג דאמר תפוס לשון אחרון דווקא והוי כשר. וכן הלכה כרבי יוסי במסכת תמורה. והר״ב בעצמו מפרש כך לבבות הללו בפרק קמא דזבחים מ״ד ובריש מנחות. [*ועי׳ מ״ש במ״ח פ״ח דב״מ ומה שכתב הר״ב כגון דאמר כו׳ עי׳ בזה משנה י״ב פ״ג דב״מ]:

פסול. פי׳ הר״ב נפקא לן מקרא דכתיב ואמרתם וגו׳ ועיין בריש זבחים בפירושו:

ג ושלא למנויו. דת״ר במכסת מלמד שאין הפסח נשחט אלא למנוייו. גמ׳:

לטמאים ולטהורים. כן הנוסח בכל הספרים שראיתי [*וכן כתבו [התוספות] ריש דף ס׳] ובסוף פ׳ דלקמן נמצא בסדר המשנה בירושלמי לטהורים ולטמאים:

שחטו קודם לתמיד כשר. [*דלכתחלה פסח מאוחר לתמיד] משום דכתיב ביה בערב ובין הערבים כדכתב הר״ב שנאמר (דברים ט״ז:ו׳) תזבח את הפסח בערב ושחטו אותו וגו׳ בין הערבים. ואילו בתמיד לא כתיב אלא (במדבר כד) ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. בגמרא דף נ״ט והרמב״ם בפרק א׳ מהל׳ תמידין כתב טעם לפי שאי אפשר שיקריבו כל ישראל פסחיהן בשתי שעות. ועי׳ מה שכתבתי ריש פרק ב׳ דסוטה ופרק שני דיבמות:

ד **השוחט**. עי׳ בדרבי יהודה לקמן בסמוך:

על החמץ. מ״ש הר״ב שהיה ברשות אחד מבני חבורה דאמר קרא לא תשחט ולא ילין לא תשחט על חמץ הנך דעבר עליה משום לא ילין גמרא. ומ״ש הר״ב דאפילו החמץ חוץ לעזרה. מפרש בגמ׳ דאף ע״ג דכתיב על חמץ לא בעינן על בסמוך ועי׳ משנה ה׳ פי״א דמנחות מה שאכתוב שם בס״ד. ומ״ש הר״ב דאין הזבח נפסל. בירושלמי מפרש דזבח קרייה רחמנא. כ״מ פ״א מהלכות קרבן פסח:

רבי יהודה אומר אף התמיד. פירש הר״ב שהיה החמץ ברשות השוחט או המקריב ר״ל זורק הדם או מקטיר האמורין דזריקת דם פירש״י דאיתרבייא במכילתא מדם זבחי ומקטיר ילפינן בגמרא מדסמכיה לא תשחט ללא ילין חלב כל שישנו בעבודה שלהן באזהרת הלנה ישנו נמי באזהרת חמץ ולכ״ע ילפינן הכי וה״ל להר״ב לפרש כן בתנא קמא ומה שכתב הר״ב דדריש זבחי המיוחד לי. בגמ׳. וצריך לומר דהכי יליף זבח זבחי כלומר זבח היינו פסח וכתיב נמי ביו״ד להביא התמיד. דהא ר״י אף התמיד קאמר ש״מ דלהוסיף בא:

ושאר כל הזבחים. גמ׳. דכתיב זבחי זבחי תרי זמני קרי ביה זבח זבחיי. פי׳ רש״י שקיל י׳ דחד מינייהו שדי אאידך קרי ביה זבח דהיינו פסח וקרי ביה זבחיי לשאר זבחים:

ובמועד וכו׳. שלא לשמו. פי׳ הר״ב אלא לשם שלמים חייב דלהכי קאי. כדפי׳ ברפ״ק דזבחים דקי״ל פסח בשאר ימות השנה שלמים הוי וכל דינו כשלמים. וקשה דאפילו לשמו יהא חייב דהא שלמים ששחטן שלא לשמן דהיינו לשם פסח חייב ומוקים בגמ׳ דהכא כגון שהיו הבעלים טמא מת ונדחין לפסח שני דסתמיה לשם פסח קאי. ועי׳ עוד מה שכתבתי שם בזבחים:

חייב. כתב הר״ב משום לא תשחט בהדי לאו דלא יראה וכ״כ רש״י. אבל ברישא לא פירשו כן. משום דלאו דלא יראה אינו ב״ד דכל שבעה כתיב גבי לא יראה וכדמסיק המגיד בפרק ג׳ מהלכות חמץ:

ה **בזיכי**. פירש הר״ב כפות. שכן תרגום כף אחת בזיכא חדא:

ויקרש. כתב הרמב״ם בפירושו ויקפא מגזרת קפאו תהומות (שמות ט״ו:ח׳) ע״כ. ובאיוב [י׳ י׳] וכגבינה תקפיאני ת״י והיך גובנין קרשתא יתי:

ו **וקבל הכהן**. לשון הר״ב הדם בבזך ומסיים רש״י מצואר הטלה:

זריקה אחת כנגד היסוד. פירשו הר״ב בסוף פרק ה׳ דזבחים ע״ש:

ז **קראו את ההלל**. טעמא כדאיתא בפרק בתרא בגמרא דף קי״ז נביאים שביניהם תקנו להן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן [לישנא מעליא נקט] ולכשנגאלים אומרים אותו על גאולתן [כלומר לכשנגאלים]:

אעפ״י שלא שלשו. לא גמרו פעם שלישית כפירש״י בפרק בתרא דסוכה. כמו שאעתיקהו בס״ד שם במ״ו [צ״ל ה׳]:

ח **אלא שהכהנים וכו׳**. ה״ק כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת שהכהני׳ מדיחים את העזרה אלא שהיה שלא כרצון חכמים. דאילו לרצון חכמים לא היו מדיחים ונמצא שלא היה מעשהו בשבת כמו בחול כ״פ הרמב״ם:

שלא כרצון חכמים. מסיק בגמ׳ דלית ביה אלא משום שבות משום אשוויי גומות. ואפ״ה שלא ברצון חכמים. דשבות צריכ׳ התירו. שבות שאינ׳ צריכה לא התירו. והקשו בתו׳ דהא בעזרה לא שייך אשוויי גומות שהיה לה רצפת אבנים. ותירצו דבין רובד לרובד היו גומות אבל א״ל שגזרו בעזרה אטו כבוד דעלמא [*דכמה שבות אשכחן במקדש בפרק בתרא דעירובין משנה י״ב] דהא בעלמא נמי ליכא אלא שבות אלו דבריהם ז״ל. ועי׳ במ״ז פרק ב׳ דביצה. אבל בפכ״א מהלכות שבת להרמב״ם כתוב דאין מדיחין הקרקע ואפי׳ היה רצוף באבנים שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ויבא להשוות גומות בזמן שהוא עושה כן במקום שאינו רצוף ע״כ. והמגיד כתב שיצא לו מפרק כירה (שבת מ:) מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו למרחץ וביקש להדיח לו קרקע א״ל אין מדיחין כו׳. ע״כ. וזו הראיה יש לדחות דדלמא קרקע עולם היתה ולא רצופה. לכך נראה בעיני דמהך מתניתין יצא לו. והכי דייק לישניה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול כמתניתין דתנן כמעשהו בחול וכו׳:

מדם התערובות. פירש הר״ב המוטל על הרצפה ומפרש טעמא בגמרא שאם ישפך דמו של אחד מהן לאחר שנתקבל בכלי דכהנים זריזין הם ובודאי עבדי קבלה בכלי שרת ואגב זריזותייהו משתפך נמצא זה מכשירו ואי משום דם התמצית שמעירב בו. הא קסבר רבי יהודה אין דם מבטל דם במ״ו פ״ח דזבחים:

ט **מניח ידו על כתף חברו.** פירש ראובן מניח יד שמאלו על כתף ימין חברו. ויד שמעון השמאלית מניח על כתפו הימנית ונמצא ששניהם יכולים להפשיט כל אחד ביד ימינו. והא דרבי אליעזר אסר במקלות לאו משום דאית ליה שבות במקדש. דא״כ לפלוג בכולהו שבות דבמקדש. אלא כדמסיק בגמ׳ פרק י״ז דשבת דף קכ״ד דבהאי שבות סבירא ליה דאסרו אף במקדש הואיל ואפשר בלאו הכי:

י **והוציא אמוריו.** פי׳ הר״ב חלביו ונקראו אימורין שאלו הן הן הדברים האמורים בתורה להקטירן כן פי׳ הרמב״ם בהקדמתו לסדר קדשים וכיוצא בזה אימורי הרגלים במ״ז פ״ה דסוכה. והר״ב שכתב חלביו ר״ל ושעמהן. ובפסח נאמר האליה והכליות ויותרת הכבד מלבד חלב שעל הקרב וחלב הכליות. וה״נ בר״פ דלקמן תנן והקטר חלביו. ור״ל ודעמהן:

נתנו במגיס והקטירן. מפרש בגמרא אימא להקטירן. דהרי הפשט כשירה בזר כדפי׳ הר״ב בספ״ב דיומא נמצא שהמפשיט זר הוא דלמה לו לכהן להפשיט פסחי הזרים. והיאך תני והקטירן דמשמע המפשיט הוא המקטיר:

ישבה לה בהר הבית. פירש הר״ב שאין יכולין להוליך פסחיהן. עי׳ מ״ש במשנה ט׳ פרק בתרא דעירובין טעמא למה לא עירבו ועי׳ ר״פ דלקמן:

פרק ו

א **דוחים את השבת.** פי׳ הר״ב דנאמר מועדו בפסח ויעשו בני ישראל וגו׳. עי׳ במשנה דלקמן:

וזריקת דמו. כתבו התוספת דתנא אגב שחיטתו דהא זריקה משום מאי תהא אסורה. וכתבו עוד דלא איצטריך למיתני והפשטו משום דהוי בכלל הקטר חלביו דאינו יכול להוציאם אלא על ידי הפשט עד החזה משום נימין ואח״כ מפשיט חתיכות קטנות דאין בהם שיעור עור כדאיתא בפרק כל כתבי קי״ז ושם כתבו עוד דלרבנן דפליגי אר״י בנו של ר״י בן ברוקא מותר להפשיט לגמרי שלא תהא מושלכת כנבילה והא דלא חשיב ליה הכא גבי דחיית שבת י״ל דבפלוגתא לא קא מיירי. והא דמיירי בפלוגתא דר״א ור״ע דמההיא ילפינן דהזאה אינה דוחה שבת להכי קתני לה. וכתירוץ האחרון נראה דעת הרמב״ם בפ״א מהלכות קרבן פסח שכתב דמפשיטין את כולו. ולא חילק בי״ד שחל בשבת. והכ״מ לא העיר בזה ואחשוב שלא זכר להא דכל כתבי. ותדע דמייתי פלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן מן התוספתא:

והקטר חלביו. בגמרא תניא אר״ש בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי איברים ופדרים כל הלילה ופירש״י כדכתיב (ויקרא ו׳:ב׳) על מוקדה על המזבח כל הלילה [ועי׳ בריש ברכות] ואין ממתינין להם עד שתחשך. ע״כ. וטעמא דמקדימין שהרי דחתה שחיטה את השבת. כדאיתא בסוף פ״ו דמנחות בגמרא דף ע״ב ע״ב. והיינו טעמא שהוצרך הר״ב לפרש גבי שחיטה שא״א לעשות וכו׳ דאי לאו ההוא קרא לא דחינן לשבת כלל:

הרכבתו על כתפו. פירש הר״ב להביאו דרך ר״ה לעזרה וכ״כ רש״י ומשמע מלשונם דירושלים רה״ר היא. דאל״כ ה״ל למימר. להביאו דרך רה״ר לירושלים. ועוד דלא הוו צריכי לטעמא דחי נושא את עצמו. ובמשנה ט׳ פרק בתרא דעירובין פי׳ הר״ב דירושלים כרמלית היא. וראיתי בתוס׳ [דף ס״ו] בד״ה תוחב לו בצמרו שכתבו דבגמרא בשמעתין משמע דיש איסור רה״ר בירושלים. ופירשו דהכא לאחר שנפרצו בה פרצות וכה״ג משני בפ׳ בתרא דערובין אמילתא אחריתי. ע״כ. ומ״ש הר״ב שהחי נושא את עצמו. אתיא כבן בתירא דלעיל פ״ד משנה ג׳:

רבי אליעזר אומר דוחין שבת. פי׳ הר״ב דסבר מכשירי וכו׳ במסכת שבת רפי״ט ואפילו מלאכה גמורה ס״ל דשרי כדאיתא התם:

ב **מה ראיה רשות למצוה.** משמע דרבי אליעזר מודה דברשות העמידו דבריהם ובריש פ״כ דשבת ס״ל דנותנין לתלויה בשבת. ובתוס׳ תירצו דלא שרי אלא דוקא במשמרת דלא הוי מלאכה כולי האי. ע״כ. ואפשר נמי לומר דלדבריו דרבי יהושע קאמר וליה לא ס״ל. ואפי׳ הכי קאמר ר״י משום דסבירא ליה דכל שמחת יום טוב מצוה. ואע״ג דהלכה כרבי יהושע מ״מ לענין עירובי תחומין מקרי רשות. כמ״ש במשנה ז׳ פ״ג:

הזאה תוכיח שהיא מצוה. פי׳ הר״ב בטמא מת שחל שביעי שלו להיות בשבת ערב הפסח. שאם לא יזה לא יעשה פסחו. [*וכן לשון רש״י] ולדבריהם אם יזה ויטבול יעשה פסחו. והא דכתיב באנשים שהיו טמאים לנפש אדם ולא יכלו להקריב ביום ההוא. קודם טבילה הוי וא״ל משה שאם לא יטבלו שיהיו נדחים. כ״כ התוס׳ פ״ח דף צ׳ ע״ב. ותימא דמה שאלה היתה זאת להם. דודאי אי אפשר להם לאכול קודם הזיה וטבילה וא״כ יזו ויטבלו קודם לכן ולמה ישאלו. ודוחק לומר דמבעוד יום לא היו יכולים ואחר כך יהיו יכולים. ואין ספק אצלי שמפני כן הלך לו הראב״ד לפרש דההוא מעשה הכי הוי ששחטו וזרקו עליהם קודם טבילה והזיה. ושאלו אם יעלה להם והושבו שנדחו כדכתב בהשגותיו פרק ו׳ מהק״פ. וכתב עליו הכסף משנה וז״ל דבר תימה למה לא שאלו קודם מעשה. וכי בתר דעבדין מתמלכין. ועוד למה נדחו. הוה ליה למימר שיזו ויטבלו וישחטו פסח אחר. ועוד כתיב (במדבר ט׳:ז׳) למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה׳ ואם כדבריו כבר הקריבו את קרבן ה׳ ולא היתה השאלה אלא אם יעלה להם הקרבן שכבר הקריבו קודם הזיה וטבילה. ודוחק לפרש דלבלתי הקריב היינו שיעלה וכו׳. ועוד מאי קאמרי אנחנו טמאים והיו יכולים ליטהר בטבילה והזיה עכ״ד. ולקמן בפרק ח׳ משנה ה׳ חזר בו הר״ב ופי׳ כדעת הרמב״ם דאם חל שביעי [שלו] בארבעה עשר ערב הפסח דאפילו הוזה וטבל נדחה משום גזירת הכתוב כדלקמן שם

ובהא כ״ע מודו והכא בשביעי שחל להיות בשבת י״ג בניסן סבירא ליה לר״ע דאפ״ה אין מזין עליו והטעם כתוב בחבורו פ״ו שהעמידו דבריהם בכרת מפני שביום שהוא אסור בהזיה משום שבות אינו זמן הקרבן שחייבין עליו כרת לפיכך העמידו דבריהם במקומם אף על פי שהדבר גורם לעתיד לבא לעמוד במקום כרת ע״כ. ומיהו בגמרא השיב רבי עקיבא ואמר הזאת טמא מת תוכיח שחל ז׳ שלו להיות בשבת ובערב הפסח שהיא מצוה והיא משום שבות ואינו דוחה את השבת. משמע דמהזאת טמא מת בערב פסח השיבו. וצ״ל דבע״פ דקאמר לאו דוקא אלא לפי שהוצרך לפרש שהוכיח מהזאה דפסח ולאפוקי מהזאה דתרומה להכי קאמר ובע״פ כלומר שיזה משום פסח ולא משום תרומה אבל לאו דוקא בע״פ עצמו אלא לצורך ע״פ קאמר א״נ ערב הפסח דהכא. ערב של יום שמקריבין בו הפסח. והיינו יום י״ג שהוא ערב לי״ד שבו שוחטין הפסח. וכיוצא בזה בלשון הכתוב בפ׳ מסעי ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו׳ שפירושו ממחרת יום הקרבת הפסח:

במועדו. לשון הר״ב ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו וכן ל׳ רש״י. ואין ספק דלא גרסינן במשנה בין הערבים במועדו והכי כתיבי קראי ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו בארבעה עשר יום בחדש הזה בין הערבים תעשו אותו במועדו. ומצאתי בספרי דמבמועדו קמא יליף בגזירה שוה מתמיד דדחי שבת כדפירש הר״ב ר״פ ומבמועדו בתרא יליף דדוחה את הטומאה לכך נראה דלא גרסינן בין הערבים במשנה:

כל מלאכה וכו׳. וכן פרק י״ט דשבת ופרק י״א דמנחות ועיין במשנה ח׳ פ׳ בתרא דר״ה:

ג **בחול ובטהרה**. ז״ש הר״ב חגיגה לא דחיא שבת. לשון רש״י הוא. ואפשר דלהכי לא נקטי נמי וטומאה דלא ליתי למטעי דתרווייהו כי הדדי הוא דלא דחיא להכי לא נקטי אלא חדא וה״ה לאינך:

ובמועט. כתב הר״ב ואוכלין החגיגה תחלה כדי שיהיה הפסח גמר שביעתן מסיים רש״י ותחשב להן אכילה ועיין במשנה ח׳ פ׳ בתרא:

במרובה ובטומאה. לא ידענא אמאי שני סדריה דרישא:

ד **ולילה אחד**. הכי גרסינן בירושלמי. וכן בספרים לקמן מ״ז פ׳ חמישי דזבחים. וכבר כתבתי בזה במ״ה פ״ב דברכות:

ה **שחטו שלא לשמו חייב**. ואם תאמר למאי דמסקינן ברפי״ד דשבת דחובל אינו חייב אלא בצריך לדם דאי לאו הכי מקלקל הוא והכא נמי הרי מקלקל הוא. ובגמ׳ פריך לה במשנה דלקמן אשחטו שלא לאוכליו מאי תיקן ומשני אם עלו לא ירדו ופריך שחטו ונמצא טריפה בסתר פטור. הא בגלוי חייב מה תיקן. תיקן להוציא מידי נבילה. ותימא דלא פריך לה ברישא :

אם אמרת באימורי צבור שיש להן קצבה. בגמרא פריך לה והרי תינוקות דמשנה ד׳ פי״ט דשבת דיש להן קצבה ופוטר רבי יהושע. ומשני דהכא כגון שקדם ושחטינהו לאימורי צבור ברישא. והתם נמי אי קדם ומל של שבת בע״ש . מודה ר״י דחייב. וכבר כתבתי בריש מסכת שבת בס״ד:

ו **חייב**. עיין במשנה דלעיל. מה שכתבתי

פרק ז

א **שפוד של רימון**. כתב הר״ב של מתכת לא. דחם מקצתו חם כולו. מסיים רש״י שהפנימי מתחמם על ידי קצתו החיצון:

תוחבו מתוך פיו. אור״י מש״ה תוחבו דרך פיו. לפי שנותן הגס שבשפוד למטה כדי שלא יפול הפסח ואז הוה בית השחיטה למטה וקדייב דמא דרך שם. תוספות. [*ועיין לקמן בסמוך]:

[*אלא תולין חוצה לו. פירש הר״ב תוחבין בשפוד למעלה מפיו של טלה. וכן לשון רש״י. ובברייתא בסוגיא תני רבי טרפון קוראהו גדי מקולס ופרש״י [מקולס לשון כובע] נחשת דמתרגמינן קולסא דנחשא. דס״ל תולין למעלה מראשו ונראין ככובע נחשת על ראש גבור. ע״כ. וצ״ל שהם מסובבים וכרוכים בענין שלא יפלו מעל הראש שהרי לדברי התוס׳ שכתבתי לעיל פי הטלה למטה. מיהו הר״ב ורש״י עצמם לא פירשו כן בפ״ב דביצה משנה ז׳ ע״ש]:

ב **וצלה לנו את הפסח על האסכלה**. מסיים בגמרא מנוקבת ופירש״י עשויה כבריחים כעין שלנו ויש חלל גדול בין בריח לבריח ונותן השפוד לרחבו וכל הטלה נצלה באויר שבין שני בריחים שאין בשרו נוגע בברזל ע״כ. ומיהו השפוד דכתב ר״ל של רמון:

יטול את מקומו. פירש הר״ב דשומן נבלע כו׳. ואם תאמר נגע בחרסו של תנור אמאי סגי ליה בקליפה הלא הרוטב שיש באותו כדי קליפה נבלע בפסח עד כדי שיטול את מקומו. ואיכא לאוקמי בשאין רוטב כי אם מעט ומעט רוטב אינו אוסר כ״כ כדלקמן גבי סיכה. תוס׳:

יקמוץ את מקומו. כתב הר״ב וישרוף אותו קומץ כו׳. כן כתב רש״י ואין צ״ל [גבי] קליפה ונטילה שאין בהן תערובות חולין והרמב״ם בחבורו פ״ח מהל׳ קרבן פסח לא הזכיר כלום בקליפה ונטילה. ובקמיצה כתב וישליכנו ועיין לקמן משנה י״ב:

ג **ידיחנו**. וינגב. רמב״ם פרק ח׳ מהלכות קרבן פסח:

יקלוף. וא״ת ומאי שנא מרוטב דלעיל דיטול מקומו ובגמ׳ שאני סיכה דמשהו בעלמא הוא דעבידי:

שאין פודים מעשר שני בירושלים. פירש הר״ב מוכרין וכו׳ דכתיב ונתת בכסף וגו׳ והלכת אל המקום. וכן כתב רש״י. דכי ירבה ממך הדרך [וגו׳] ונתת בכסף. כתיב לעיל מהך קרא. והקשו בתוספת דהא קרא בפדיון מיירי שמוציאתו מקדושתו ומחללו על דבר אחר אבל הכא אפילו לאוכלו בקדושתו כדפירש בקונטרס גופיה. והכי נמי משמע לישנא דמוכרין מדלא קתני מחללין. ויש ספריס שכתוב בהן שאין פודין. אבל רש״י כתב שאין מוכרין [וכמ״ש הר״ב שפירש פודין מוכרין] ונראה לר״י דבירושלים גזרו מדרבנן מכירה אטו פדייה דאסור מן התורה. ולרשב״א נראה דלא אסרו מכירה אלא משום בזיון מצוה כדתנן בריש מסכת מע״ש שאין מוכרין אותו וכו׳. עכ״ד. והתם פי׳ הר״ב טעמא דקי״ל מעשר שני ממון גבוה. והר״ש פי׳ שם דמתניתין דהכא נמי מהאי טעמא הוא. ולדבריו בירושלים דתנן לרבותא נקט וכ״ש חוץ לירושלים. והרמב״ם העתיק המשנה שאין פודין כו׳ בפ״ח מהק״פ ועיין משנה ב׳ פ״ב דשקלים. [*ובסדר המשנה שבירו׳ שאין מוכרין ואמרינן עלה כיני מתניתין אין פודין]:

ד **חמשה דברים באין בטומאה**. עיין במשנה ד׳ פ״ג דמנחות ופי׳ הר״ב דבקרבנות צבור כתיב אלה תעשו לה׳ במועדיכם. ובברייתא מנין לעומר ושתי לחם האמורים בת״כ ואינן אמורים בפרשת פנחס ת״ל בשלהי ההיא פרשתא דשור או כשב וידבר משה את מועדי ה׳ הכתוב קבעו מועד אחד לכולן. ובגמרא עביד צריכותא דתמיד ופסח דפי׳ הר״ב רפ״ו צריכי דתמיד תדיר וכליל. ופסח ענוש כרת. וקרבנות צבור ה״א דוקא הבאין לכפר ואי אשמעינן עומר ושתי הלחם ה״א משום דבאין להתיר אלימי. ונראה דלחם הפנים א״צ קרא כלל דכתיב ביום השבת ביום השבת חד לגופי׳ וחד לטומאה א״נ דאתיא במה הצד מבינייהו ומ״ש הר״ב דמנינא למעוטי חגיגת רגלים כו׳ כדרך שאינה דוחה את השבת כדנפקא לן בגמרא פ״ו דף ע׳ ע״ב דאמר קרא (ויקרא כ״ג:מ״א) וחגותם אותו חג לה׳ שבעת ימים בשנה שבעה שמנה הוו דבחג הסוכות כתיב אלא מכאן לחגיגה שאינה דוחה את השבת:

ושעירי ר״ח. פי׳ הר״ב דצריכא למתני משום דלא כתיב ביה מועד. ואע״ג דבפ׳ פנחס כתיב נמי ר״ח ה״א דאלה תעשו לה׳ במועדיכם דכתיב בסוף פ׳ פנחס לא קאי אר״ח אלא אשאר י״ט דכתיבי בתריה דאקרו רגל דה״נ לא קאי אשבת ותמיד דמצריכין להו קראי כדלעיל כ״כ התוס׳. ובגמרא קמ״ל דר״ח אקרי מועד כדאביי דאמר אביי קרא עלי מועד לשבור בחורי (איכה א׳:ט״ו) ופרש״י תמוז דשלוח מרגלים מלויי מליוה וכלו מ׳ דידהו בט״ב בפ׳ בתרא דתענית והוקבע להם בו בכייה לדורות ויום עבור החודש קרוי מועד ע״כ. וכתבו התוספות תימא ולתני שעירי ר״ח ולא לתני אידך:

ה **ובמוקדשין אינו כן**. [*פי׳ הר״ב שאפילו נטמא וכו׳ וכל זה נשנה במשנה ולא פי׳ כלום אבל רש״י מסיים שהדם מתיר אמורים למזבח ולכן נ״ל שיש כאן השמטת ידי סופר] עיין במשנה ד׳ פ״ג דמנחות:

ו **נטמא הקהל**. פי׳ הר״ב בטומאת מת שאין פסח נדחה כו׳ ול׳ תמוה הוא דהרי נדחה ג״כ בטומאת זיבה וכיוצא בזה כדאיתא במשנה ה׳ פרק דלקמן ובמשנה ד׳ פ״ט ושם ג״כ כתב כלשון הזה ולשון הרמב״ם כי טומאת מת בלבד היא שתדחה בצבור:

שהיו הכהנים טמאים. דהיינו צבור טמאים דמה לי אם האוכלין טמאים. מה לי אם המקריבים טמאים שא״א בלא כהנים. וכתבו התוס׳ אע״פ שיכולין ליזהר שלא יגעו בבשר כיון דאשתראי טומאת אימורים אשתראי נמי טומאת בשר. והביאו ראיה לדבריהם:

[*יעשה בטומאה. ולשון הר״ב יעשו בטומאה. וכן ל׳ רש״י ולגירסא שלנו קריאת המלה היו״ד בציר״י והעי״ן קמוצה ובסדר המשנה שבירושלמי הגי׳ יעשו]:

ז **ואחר כך נודע שהוא טמא**. פירש הר״ב הפסח או הדם וכן לשון רש״י. ואפי׳ לרבי יהושע דמשנה ד׳ פ״ג דמנחות דס״ל דביחיד אין הציץ מרצה על הטומאה שנגע בדבר הנאכל כגון בשר. ה״מ לכתחלה אבל בדיעבד מרצה כדפירש״י דף ע״ח וכ״פ הרמב״ם בפ״א מהלכות פסה״מ ובפ״ד מהק״פ אע״פ שבפ״ד מה׳ ביאת מקדש סתם וכתב שאינו מרצה על טומאת הנאכלין. ולא חילק בין לכתחלה ודיעבד. והא דמרצה לא שיהא בשר טמא נאכל דאין ציץ מטהר ודוחה לא תעשה דוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל אלא דמרצה להתיר דם לזריקה. כפירש״י בפ״ק דף י״ו. ומ״ש הר״ב או הדם עיין במשנה ד׳ פרק בתרא דעדיות:

הציץ מרצה. עיין ספ״ח דזבחים:

הנזיר. פירש הר״ב דאם נטמא במת קודם הבאת קרבנותיו סותר. והדר פירש בדבור ואין הציץ וכו׳ שאם נטמא בשעת הבאת קרבנותיו סותר הכל. וכל זה מלשון רש״י. ונ״ל להגיה שצ״ל ואם טמא בשעת. דהא תנן בספ״ו דנזיר משנזרק עליו א׳ מן הדמים יביא שאר קרבנותיו כו׳ כרבנן דהלכה כמותם. ואפילו כי תימא דנטמא גרס ור״ל בשעת הבאת קרבנותיו וקודם שנזרק שום אחד מן הדמים. אכתי צריך לפרש דדוקא כשהביא קרבנותיו ביום מלאת שאילו הביא אחר יום מלאת תנן במשנה ד׳ פ״ג דנזיר דאינו סותר אלא שלשים אפי׳ לרבנן דמחמרי. ובל׳ סותר הכל שכתבו רש״י והר״ב משמע כל ימי

נזרו אפי׳ נזיר בק׳ יום. ועוד דוחק דמסתמא אינו מביא קרבנותיו אלא אחר יום מלאת שכן הדין לכתחלה. כדתנן ברפ״ג דנזיר. הלכך נראה ומסתברא יותר להגיה שצריך להיות טמא:

טומאת התהום. פי׳ הר״ב שלא הכיר בה אדם. ועיין בפירושו למשנה ב׳ פ״ט דנזיר:

הציץ מרצה. פירש הר״ב נזיר שנודע לו מטומאת התהום לאחר שהביא קרבנותיו משמע אפי׳ קודם הגילוח אינו סותר במשנה ב׳ פרק בתרא דנזיר כתב דנודע קודם הגילוח סותר ושם אפרש בסייעתא דשמיא:

ח **או רובו**. בגמ׳ רמי לה אדתנן סוף פ״ג מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קדש דחוזר על כזית ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה. ופליגי אמוראי. והרמב״ם כתב לאוקמתא דמוקי לה באכסנאי שמפני שאין לו בית עשאוהו כציקנין. כן כ׳ בסוף הלכות פסה״מ. ומפני כן לא הוצרך לכותבו בפ״ד מהק״פ ולא השמיטו כמו שחשב בכסף משנה:

הבירה. כתב הר״ב כל המקדש כולו קרוי בירה וכפירש״י. וזוהי דברי ריש לקיש בריש יומא ובפ׳ טבול יום בזבחים דף ק״ד וכ״פ בריש תמיד ובסוף פ״ק דמדות. ובריש פ״ג דפרה כתב גם כן דברי רבי יוחנן:

מעצי המערכה. וכתבו התוס׳ נראה הטעם משום דלב ב״ד מתנה עליהם לפי שהזקיקוהו לשורפו לפני הבירה כדי לביישו לא הטריחוהו להביא עצים משלו ויכול ליהנות משל הקדש וכן בציקנין התנו כמו כן דמתוך ציקנותן היו נמנעים מלשרפו ואתו לידי עבירה ע״כ. וז״ש הר״ב שלא לבייש מי שאין לו אמר רב יוסף בגמ׳ אהא דת״ר שאם בא לשרפו לפני הבירה מעצי עצמו אין שומעין לו וכתב הר״ב לומר דמעצי המערכה בדוקא מיתניא:

ט **הפסח שיצא**. פירש הר״ב חוץ לחומה. כדין קדשים קלים שמחיצתן חומת ירושלים כדתנן במ״ח פ׳ בתרא דזבחים. ומפרשו הר״ב לקמן במי״ב. והרמב״ם שפירש שיצא מן הבית שנאכל בו צ״ע דזה שנפסל ביוצא מן הבית הוא בליל ט״ו בזמן אכילתו כמ״ש בפ״ט מהל׳ קרבן פסח אבל אנן קיימין בי״ד דלא נפסל ביוצא כי אם כשאר קדשים קלים. וכ״כ בהל׳ הנזכרת פ״ד הפס׳ שיצא מירושלי׳ או שנטמא בי״ד וכו׳:

ישרף מיד. עיין מ״ש סוף פ״ג בס״ד:

י **בי״ו**. פירש הר״ב דשריפת קדשים עשה. וי״ט עשה ולא תעשה. משום דכתיב ביום טוב שבתון דהוא עשה דמשמע שבות. וכתיב לא תעשה מלאכה. ופירושו דהכא רב אשי אמרה בגמרא. ובפרק ב׳ דשבת פי׳ הר״ב כדתני דבי חזקיה:

חל ט״ז להיות בשבת. דלא תימא דלא לדחו לשריפתם כולי האי. קמ״ל וטפי ניחא לפירוש הר״ב ברפ״ב דשבת דטעמא מקרא דוהנותר וגו׳ עד בקר שני וכו׳. אבל לפירושו דהכא. אדרבה מכ״ש שבת דאיכא עשה ול״ת ומיתת ב״ד. ולשון הרמב״ם פי״ט מהלכות פסולי המוקדשין ואין שריפת וכו׳ דוחה את י״ט ואין צריך לומר את השבת:

יא **בגדי הרך**. פירש הר״ב בן שמונה ימים. וכן ל׳ רש״י. והיינו דבציר מהכי לא סגי דכתיב (ויקרא כ״ב:כ״ז) שור או כשב וגו׳ ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן:

וראשי כנפים והסחוסים. לשון הר״ב ראשי כנפים הסחוס שקורין טנרו״ם בלע״ז שבראש כף הכתף ושאר סחוסים כגון תנוך האוזן וכו׳. וכן לשון רש״י ולפירושם ראשי כנפים עצמם נקראים סחוסים. ועוד בריש פרק ו׳ דבכורות מפרש לסחוס אזן תנוך אזן שקורין טנרו״ם. וכפירש״י בתנוך דקרא פרשה תצוה וצריך לומר ששם טנרו״ם שקורין בלע״ז שלו לראשי כנפים הכריחו לפרש כן. וס״ל דראשי כנפים היינו ראשי הכתפים. והרמב״ם מפרש הסחוסים מיני עצמות רכים כאותן שבראש הכתף אבל מפרש ראשי כנפים הם אותם הגידים הקשים שהם סביבות הפרקים באדם ובבהמה ובעוף. ונקשרים אותן הפרקים באותן הגידין:

המותיר בטהור. לשון רש״י אפילו בטהור ע״כ. כלומר ואצ״ל בפסח הבא בטומאה וכן השובר בטמא פירש הרמב״ם פ״י בהק״פ בפסח שבא בטומאה:

יב **אבר שיצא**. כבר כתבתי במשנה ט׳ דבי״ד מחיצתו חומת ירושלים ובליל ט״ו מחיצתו הבית שנאכל בו וז״ש הרמב״ם בכאן והפסח בחבורתו כי השם צוה (שמות י״ב:מ״ו) בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית וזה בליל ט״ו בלבד. כמ״ש לעיל בס״ד:

וחותך. שהעצם שהיה עליו כזית בשר ושברו שלא במקום הבשר חייב. אף על פי שהמקום ששבר פנוי מבשרו כדפסק הרמב״ם בפ״י מהק״פ. ומ״ש הר״ב ומשליך כל העצם שיצא מקצתו וכ״כ רש״י וז״ל הרמב״ם ומשליך העצם כולו שלם ומה שעליו מן הבשר מה שיצא ממנו חוץ ע״כ. והא ודאי דבשר שיצא טעון שריפה כבמ״ט. מיהו העצם רשאי להשליך. וז״ש הרמב״ם בחבורו פ״ט מהק״פ וקולף את הבשר כו׳ וכל שבחוץ ישרף כו׳ האבר שיצא כו׳ ומשליכו לחוץ. הרי שאע״פ שהבשר שיצא כתב דשורפו אפ״ה כתב באבר שמשליכו. ומיהו ודאי דדוקא באין בו מוח עסקינן. דאי ביש בו מוח. הא מפורש במשנה י׳ דטעון שריפה. ונראה דמש״ה פירשו למשנתינו בעצם שאין בו מוח. לאשמעינן דהך איסור שבירה לאו משום מוח הוא

כדמוקים רבינא בגמרא דף פ״ה אליבא דר״ל דס״ל דאין משום שבירה במקום שאין בו בשר. ומתני׳ דמצריכה לפרק במקום הפרק משום מוח שבו. אלא מתני׳ משום שהיה עליו בשר אסרה לשבור. וכדכתבתי וכר״י. והילכך כתבו דמשליכים העצם לומר דבאין בו מח עסקינן ואפי׳ הכי אין לשבור:

מן האגף ולפנים כלפנים. הא האגף עצמו נעשה כמן האגף ולחוץ דכלחוץ כך פסק הרמב״ם בפרק ט׳ מהק״פ:

האגף. דוגמתו יגיפו הדלתות בעזרא (נחמיה ז׳:ג׳) כ״כ הר״ב פ״ז דנדרים:

החלונות. פי׳ הר״ב שבחומות ירושלים. וה״ה לק״ק בעזרה. ולאכילת הפסח בבית. וכ״פ הרמב״ם לכל השנוי במשנתינו שכתב ואלו הגדרים שנתן כלפנים וכו׳ כוללים העזרה והמדינה וחבורת פסח:

יג שתי חבורות. פירש הר״ב דבבית אחד יאכל שאין אחד אוכל בב׳ בתים בגמ׳ דיש אם למסורת יאכל כתיב משמע אדם אחד [*ועיין מ״ש במשנה ב׳ פ״ק דסוכה]:

בבית אחד אלו הופכים כו׳. פי׳ הר״ב ואפילו נראה כשתי חבורות וכו׳ שני בני אדם אוכלים [פסח אחד] בשני בתים. וכן פי׳ גבי מיחם ואע״פ שמפסיק וכו׳ לא איכפת לן וכפירש״י. וקשה דלאשמעינן רבותא טפי ולתני שתי חבורות אוכלין בשני בתים וי״ל דבכה״ג ניחא ליה למנקט עלה דינא דשמש דקמ״ל דלא חיישינן שמא לא יקפוץ את פיו וכן דינא דכלה. ומיהו להרמב״ם בפ״ט מהק״פ נראה פירוש אחר במשנתינו ואתי שפיר דתנן בבית אחד. וה״ק שתי חבורות שהיו אוכלים בבית אחד אלו הופכים כו׳ כלומר צריכין להפוך דוקא ואינן רשאין לישב אלו כנגד אלו שאז נראין כחבורה אחת ורחמנא אמר (שמות י״ב:מ״ו) מן הבשר חוצה. ומפי השמועה למדו שצריך ליתן לה חוצה למקום אכילתו והשתא בשני בתים אצ״ל דאיכא חוצה. אלא בבית אחד קמ״ל דבעינן חוצה ודסגי בהפיכת פנים דמקרי חוצה. וכפירוש האחרון שכתב כ״מ בדברי הרמב״ם שם. ורש״י לא גרס הך ברייתא דחוצה תן חוצה דף פ״ה ריש ע״ב ומש״ה לא פירש כן. וגם מה שפירש רש״י בריש אותה ברייתא דמחבורה לחבורה. חבורות של שני פסחים ליתא להרמב״ם אלא פסח אחד ובו שתי חבורות. דהא מתניתין דהכא איתא עלה בגמרא דבפסח אחד ובה שתי חבורות מיירי וכתבה הרמב״ם על דרך אותה ברייתא כמ״ש. והיה נראה דלהרמב״ם דוהמיחם באמצע דתנן נמי חיובא הוא כדי שיהא הפסק והיכר חציצה. וכן מצאתי בתוספות פרק בתרא ד׳ קי״ט ע״ב אלא שאין נראה כן מלשונו שם שכתב היו המים שמוזגים בו יינם באמצע כו׳. הלכך נראה לפרש לדידיה דסגי בהפיכת פנים וא״צ דוקא שיהא המיחם באמצע. ולא קתני לה אלא לאשמעינן דרשאי להיית המיחם באמצע וכשהשמש עומד למזוג קופץ וכו׳ ולא חיישינן שמא לא יקפוץ:

[*למזוג. עיין בפרק אחרון מ״ש במשנה ב׳]:

והכלה. לשון הר״ב שהיא בושה. גמרא. ופירש״י שהיא בושה לאכול לעיני האנשים ע״י שמסתכלין בה עד כאן. פירוש בתכשיטים שעליה או בפריעת שערה דהא לית הילכתא כוותיה דמאן דאמר מותר להסתכל בפני כלה בפ״ב דכתובות דף י״ז וכדמסיק הטור בשם הרא״ש בא״ה סימן ס״ה:

הופכת את פניה. פירש הר״ב רשאה להפוך וכן כתב הרמב״ם התירו וצ״ל כפירוש קמא דתוספות דאיצטריך לאשמעינן דלא חשבינן כשני מקומות אע״פ שאכלה מקצת סעודה בלא הפיכת פנים. וכתבו עוד א״נ קמ״ל דחייבת להפוך פניה כדאמר בגמרא כלה תנן. ע״כ. כלומר משום צניעות:

פרק ח

א לעשות בבית אביה. פירוש לעשות שמחת החג:

תאכל במקום שהיא רוצה. מוקים בגמרא שבררה בשעת שחיטה לאיזה מקום היא רוצה דאם לא כן אין ברירה לומר שהוברר הדבר דשחיטה וזריקה דהאי פסח שפיר אזדריק עלה דההיא אתתא. ועיין במשנה דלקמן. ועיין בפרק ה׳ דנדרים. וא״ת אי בררה בשעת שחיטה פשיטא מאי למימרא. וי״ל דקמ״ל דאי לא בררה אינה אוכלת כלל אף על גב דס״ד דבתר בעלה גרירה טפי כך כתבו התוספות:

אפטרופסין. אבי ילדים בלשון יון פטירא פידיאה. ערוך:

יאכל במקום שהוא רוצה. הכא לא שייך לומר שברר בשעת שחיטה דפשיטא ומאי קמ״ל הלכך אמרינן בגמרא אף על גב דלא בירר ויליף מדכתיב שה לבית מכל מקום וא״צ מדעתו של בני ביתו:

לא יאכל משל רבו. פירש רש״י דמסתמא שלא היה דעת רבו להמנות חלק החירות על פסחו. ע״כ. ומ״ש הר״ב אבל משל עצמו יאכל כיון דדינא הוי דכופין כו׳ וכפירש״י בגמרא. ומחלפה שיטתיה ברפ״ק דחגיגה דאדרבה למאי דכופין לשחרר לא יאכל אף משל עצמו כדי שרבו ימהר לשחררו יותר כדי שיוכל העבד לקיים המצוה. והוא פירושו של הרמב״ם במשנתינו:

ב יאכל מן הראשון. כתב הר״ב במלך ומלכה ומשום שלום מלכות. כ״כ הרמב״ם בפ״ג מהק״פ וכתב עליו כ״מ וז״ל דבגמ׳ דדעתן קלה. ומפרש רבינו דהיינו לומר שאם נאמר למלך שלא יאכל כלל יכעוס על עבדו ויהרגנו או שמא יכעוס על החכמים שאמרו דלא יאכל כלל משום דאין ברירה. שיעלה

על דעתו של מלך דיש ברירה מן הדין אלא שלהקניטו אמרו כן. ודברי רבינו בפי׳ המשנה אינם מובנים לי. עכ״ל. וז״ל הרמב״ם בפירוש המשנה וזה לחסרון דעת העבדים ומיעוט התעסקם במצות. ע״כ. ונראה בעיני שהוא מפרש שדעתן קלה ירצה שדעת עבדיהם קלה עליהן. ואע״פ שלא הוזכרו במאמר אלא אמר מלך ומלכה דדעתן קלה עליהן. מכל מקום הענין מובן ור״ל עבדיהם ומתקני סעודתם. והיינו שלום מלכות שאמר בחבורו דהואיל ועבדיהן קלי הדעת ואינם מתעסקין במצות. וע״י כן נעשה מכשול זה. יבואו לידי מחלוקת עם עבדיהם ויהרגום. ונ״ל דמהך דהכא איכא למידק דהא דאמרינן דאין ברירה בדאורייתא כמ״ש בזה בפ״ה דנדרים בס״ד שזה עצמו מחומרת החכמים להחמיר בשל תורה אבל מדאורייתא יש ברירה דאלת״ה אלא דמדאורייתא אין ברירה א״כ היאך נאכיל למלך ומלכה קדש העומד לשריפה משום שלום ביתם. אבל יותר נ״ל דלעולם למ״ד אין ברירה בדאורייתא היינו מדאורייתא. ואפילו הכי מתירין לאכול הראשון משום שלום מלכות כדאמרינן בעלמא כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש. וה״נ דכוותיה דאמרינן כל שיהיה ספק לאדם בפסחו נתלה בדעת החכמים. והחכמים קבעו לראשון אלא שלא רצו חכמים לתלות בדעתם לכל אדם לפי שאין בו צורך כמו גבי קדושין דבכל עת וזמן והרבה עקרי דינים מיתקנים בכך. אבל פסח דפעם אחת בשנה הניחו לכל אדם על דעת עצמו. ולא רצו לומר כל הנמנה על פסחו על דעת רבנן נמנה. ובמלך ומלכה מפני שלום מלכות אמרו כן. ויש לי כדמות ראיה על זה דבברייתא דתני מעשה במלך ומלכה וכו׳ ושחטו שני פסחים ושאלו למלך אמ׳ להו שאלו למלכ׳ [שאלו למלכה] א״ל שאלו לר״ג ושוב פעם אח׳ נמצאת הלטאה וכו׳ ושאלו וכו׳ כדלעיל נמצא מלך תלוי במלכה ונמצאת מלכה תלויה בר״ג נמצאת כל הסעודה תלויה בר״ג. ע״כ. ואין נראה שלא בא אלא לומר רבותיה דר״ג שהמלך והמלכה לא יוכלו להורות בדין איסור והיתר דפסח ולא בדין טומאה וטהרה דהלטאה אלא מפי ר״ג. דמאי רבותיה ודאי דחכם עדיף ממלך ומלכה בדיני התורה. אלא שבא לומר ג״כ טעם אמעשה דשל פסח דהתיר להם לאכול מהראשון דהיינו טעמא דכל סעודת מלך ומלכה תלויה בדעת ר״ג וחכם דור ודור ומכל מקום אי לאו דדעתן קלה לא היו אומרים לתלות סעודתן בדעת רבן גמליאל. ומשום כך אנן לא נאכל לא מן הראשון ולא מן השני. ואית דאמרי שכתב הר״ב משום דאין מקפידין כו׳. כ״כ רש״י. ולשון התוספות שיש להם רוב מעדנים ולא קפדי אם גדי אם טלה אם שמן אם כחוש. ומ״ש הר״ב דקי״ל דאין נמנים וכו׳ דאין ברירה היינו בדאורייתא. וכמ״ש במ״ד פ״ז דדמאי:

וטלה שלי. כתב הר״ב שהרועה א״ל אם גדי כו׳ וכן להפך אמר לו ג״כ והוא פשוט. ומ״ש הר״ב על מנת שאין לרבך רשות בו זה לסברתו כמו שכתבתי במשנה ג׳ פרק קמא דקדושין. אבל לפי דברי הרמב״ם שכתבתי במשנה ח׳ פרק בתרא דנדרים צריך שיאמר ג״כ ומה שתרצה בו תעשה ואי נמי כשיאמר על מנת שתצא בו ידי פסח בלחוד סגי לפי סברתי בדברי הרמב״ם ובפ׳ ג׳ מהלכות קרבן פסח העתיק הרמב״ם על מנת שלא יהא לרבך בו כלום. וכתב עליו הכסף משנה שכן הוא בגמרא. ואף על פי שרבינו כתב בפ׳ ג׳ מהלכות זכייה דלא מהני האי לישנא לשלא יקנה רבו. כתב לישנא דגמרא וסמך על מ״ש בהלכה הנזכרת ע״כ. וכיוצא בזה נמצא זה הלשון בגמרא והוסיף עליו הרמב״ם ומה שתרצה כו׳ בפרק ט׳ מהלכות נזירות והזכרתיו במשנה ו׳ פרק ז׳ דעירובין:

ג **על מי שיעלה מכם ראשון.** פי׳ הר״ב שיזדרז להיות ראשון ומסיים רש״י ויהיה הוא ראש לאחיו שיזכו על ידו:

רבי שמעון אומר עד שיזרק. כתב הר״ב ומודה ר״ש דאין נמנין [אלא] עד שישחט דאמר קרא (שמות י״ב:ד׳) במכסת נפשות והדר תכוסו ומחלוקת לימשך דרבנן סברי מהיות משה מחיותיה דשה. ור״ש סבר מהויותיה דשה קודם גמר עבודותיו:

ד **רשאין בני חבורה כו׳.** כתב הר״ב ואית ליה להאי תנא פסח נאכל בשתי חבורות כן לשון רש״י. ומיהו הר״ב לא הוצרך לפרש דהא כבר סתם לן תנא הכי בס״פ דלעיל. ורש״י שפירש כן משום דלעיל אמרינן הכי בגמרא אההיא מתניתין והלכך פירש ליה הכא נמי אהך מתניתין:

ה **שוחטין עליו בשביעי.** פירש הר״ב והוא שטבל בשעת השחיטה דדילמא פשע ולא טביל. גמרא. ומ״ש טמא מת שחל שביעי שלו בי״ד נדחה וכו׳ כבר כתבתי במשנה ב׳ פרק ו׳ דזוהי שטת הרמב״ם וקרא כוותיה דייקא ולא יכלו לעשו׳ הפס׳ ביום ההוא הא לערב וכו׳. ואלו לשטת הראב״ד וסייעתו שכתבתי לעיל דבטבילה תליא. הלא כך היו יכולין ביום ההוא כמו למחר אם יטבלו ביום ההוא. ואם לא יטבלו גם למחר לא יהיו יכולין לעשות. כן כתב בכ״מ. ועוד הארכתי בשמו לעיל:

ראה שלש שוחטין עליו. כתב הר״ב והוא שנתן קרבנותיו לבית דין. וליכא למיחש דלמא פשעי דחזקה שאין בית דין של כהנים עומדים משם עד שיכלו כל מעות שבשופרות. גמרא:

והזבה וכו׳ בשמיני. היינו נמי כשמסרה קרבנותיה לב״ד ובפירוש הרמב״ם חסר וכצ״ל וטובל בשביעי וכשראה שלש ראיות סופר שבעה ימים בלא ראיה וטובל בח׳ [צ״ל בז׳] ומביא קרבן בח׳:

ו **האונן**. פירש הר״ב כל זמן שלא נקבר כו׳ ולאחר שנקבר כל יום המיתה. ה״פ כל זמן שלא נקבר כו׳ ואפי׳ לאחר שנקבר קרוי אונן והיינו כל יום המיתה קודם קבורה ולאחר קבורה. דאילו יום קבורה שאינו יום המיתה אינו אונן אלא מדבריהם ובלילה שלאחריו אין אנינות כלל אפי׳ מדבריהם כדאיתא בהק״פ פ״ו [*וכן כתב הר״ב במשנה ה׳ פ״ג דהוריות]. ועיין לקמן בסמוך:

והמפקח את הגל. עת להשליך אבנים (קהלת ג׳:ה׳) מתרגמינן עידן בחיר לפקחא דגור אבנין:

שמא יביאוהו לידי פסול. פי׳ הר״ב שמא יטמא אונן למתו מתוך טרדו וכפירש״י וקשיא דהתינח כל זמן שלא נקבר. אבל לאחר שנקבר מאי איכא למימר. ורש״י פירש ברישא האונן שמתו מוטל לפניו. כדאמרינן בשחיטת קדשים פרק טבול יום איזהו אונן כ״ז שלא נקבר. ואם כן איכא למימר דניחא לדידיה דהא לא מקרי אונן אלא כל שלא נקבר. אלא שלא נראה כן בגמרא שהזכיר דאיתא התם רבי אומר כל זמן שלא נקבר הא קברו אשתרי ליה [ומי] איכא דלית ליה אחריתה כיום מר [אלמא מרירות יום שלם הוא] ומסקינן דלחומרא קאמר דרבנן סברי יום קבורה מתאונן עליו כל אותו היום בלא לילה ורבי אומר כל זמן שלא נקבר תפוס לילו ואע״ג דיום קבורה עצמו מדרבנן חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר ממה שעשתה תורה לדבריה דיום מיתה מדאורייתא לא תפס לילו מדאורייתא. ועוד קשיא לרש״י למה ליה למנקט לישנא דר׳ דלא אריא לפי המסקנא אלא ביום קבורה שהוא מדרבנן ומתניתין ודאי במדאורייתא קאי דלא העמידו דבריהם במקום כרת. ועוד דאין הלכה כרבי מחבירו. אלא מחוורתא כפירוש הר״ב דמתניתין אף לאחר קבורה והדרא קושיין לדוכתא דלא שייך שמא יטמא. והרמב״ם פירש דאין שוחטין על האונן לכתחילה שמא לא יאכל דבר לגודל אבלותו ואנחנו שחטנו עליו וחשבנו על אכילתו ויותר הבשר וישרף עד כאן:

שהוא טמא מתחילתו. תימה לרבינו יצחק מפקח הגל נמי נימא חי הוה כשהתחיל לפקח. ויש לומר דכיון דמצאו מת אית לן למימר שמתחלתו היה מת. שכל הטומאות כשעת מציאתן. תוספות. ומה שכתב הר״ב והוא שיהיה עגול וכו׳ אבל ארוך וכו׳. כלומר אבל ארוך אף ע״פ שהוא בעגול. כל שהוא ארוך עד שאפשר שלא האהיל על כל הגל מפני ארכו ארוך קרי ליה. וזה שכתב הרמב״ם וגל עגול הוא שיהיה כמו עגול העומד:

ז **אין שוחטין את הפסח ביחיד**. פירש הר״ב דכתיב לא תוכל לזבוח את הפסח וכו׳ כלומר ביחיד. מבאחד שעריך דריש ליה באחד ביחיד [*וכלקמן]:

ור׳ יוסי מתיר. דהא כתיב (שמות יב) איש לפי אכלו. ובאחד דריש ליה. לזבוח את פסחו בבמת יחיד שאינו חייב אלא בשעת איסור במות. דכתיב (דברים ט״ז) באחד שעריך. בשעה שכל ישראל נכנסין בשער אחד. גמרא:

ואין עושין חבורות נשים ועבדים וקטנים. פירש הר״ב נשים עם עבדים. וכן עבדים עם קטנים. והכי איתא בגמרא. ומשמע ודאי דלחברן עם אנשים שרי. וקשיא מאי שנא מזימון דפרק שביעי דברכות. דתנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. והבית יוסף סימן קצ״ט כתב בשם הר״ן פרק שני דמגילה דלא אסרו אלא כשהזימון נעשה על ידיהן דהשתא איכא הכירא דשינוי במטבע דברכת המזון. וכיון שניכר צירופן עם האנשים איכא למיחש לפריצותא אבל היכא דאיכא תלתא בר מנשים מצטרפין אף הנשים עמהם. משום דהשתא אין צירופן ניכר עמהן כלל. עד כאן לשונו. והשתא הכא נמי אין צירופן ניכר כלל. ונראה לי שמשנתינו ראיה גמורה לדברי הר״ן זלה״ה. ומה שכתב הר״ב אבל נשים ועבדים כל חדא באפי נפשה עושין. אבל חבורה שכולה קטנים אין עושין כמה שכתב הרמב״ם בפרק שני מהלכות ק״פ ויהיב טעמא שאינן בני דעת. וכתב הכסף משנה דמאיש אי אפשר למעוטי. דא״כ אפילו עם בני חבורה לא היו נמנין. ובהדיא תניא סוף פרק לולב הגזול דשוחטין על הקטן שיכול לאכול כזית הילכך איצטריך לפרש שאינן בני דעת. ואפשר דטעמא משום שאינו בן דעת אין הקדשו הקדש. ואפשר לומר דהכי קאמר דוקא כשאינם בני דעת. כלומר דוקא כשלא הגיעו לעונת הנדרים. אבל אם הם בני דעת שהגיעו לעונת הנדרים שהקדישן הקדש שפיר דמי. עד כאן לשונו. אבל אין לומר שאינן בני דעת ויבואו לידי נותר דאם כן אם עברו ושחטו היה כשר. ואין נראה כן מלשון הרמב״ם שאחר כך כתב. וכן אין עושין כו׳ חולים או זקנים כו׳. ואם עברו ושחטו על חבורה זו כשר. משמע הא דכולה קטנים אינו כשר:

ח **אונן טובל**. כתב הר״ב מתוך שנאסר כו׳ והסיח דעתו ושמא נטמא והוא לא ידע. כן כתב הרמב״ם סוף פרק י״ב מהלכות אבות הטומאה:

והמלקט לו עצמות. ל׳ הר״ב וכן מי שלקטו לו וכו׳ בגמרא דאי מלקט עצמו הא בעי הזיית שלישי ושביעי:

טובל. דכל גר צריך טבילה כדאשכחן במתן תורה (שמות י״ט:י׳) וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם כדאיתא ברפ״ב דכריתות:

כפורש מן הקבר. פירש הר״ב וצריך הזאה ג׳ וז׳ וכו׳ [*עיין מ״ש במשנה ה׳ פרק י״א דפרה] גזירה וכו׳ ויאמר אשתקד לא טהרתי מכל טומאה וכתב רש״י ואף ע״ג דמשום זיבה בעי שמנה משום כפרה כיון דאי אפשר דלייתי כפרה דהא לא קיבל טומאה בגיותו אי אמרת נגזר לא מייתי לעולם פסח וכולי האי לא גזרו ע״כ. וכתב הרמב״ם בפרק ו׳ מהק״פ והלא גזירה זו מדבריהם והפסח בכרת והיאך העמידו דבריהם במקום כרת ביום הקרבה [לאפוקי ממ״ש במשנה ב׳ פ״ו] שהוא יום י״ד. מפני שאין הגר מתחייב במצות עד שימול ויטבול ואינו טובל עד שירפא כמו שבארנו בענין [הגרות] [*והוא בפי״ד מהא״ב] לפיכך העמידו דבריהם במקום זה שהרי זה המל יש לו שלא יטבול עד שיבריא ולא יבא לידי חיוב כלל עכ״ל. ומ״ש הר״ב אבל

ערל ישראל פירש״י שאם יש לו עכשיו טומאה הוא נזהר בה שאף בערלתו מקבל טומאה כשאר בני אדם ליכא למיגזר ביה משום שנה הבאה ע״כ. ומ״ש הר״ב דברי הכל טובל ואוכל כו׳ הכי איתא בגמרא ובברייתא. וכתבו התוספות תימה לריב״א דלא מצינו בשום מקום טבילה בישראל שמל אפילו מדרבנן עכ״ל. והרמב״ם בחבורו פ״ו כתב ישראל ערל כו׳ שוחטין עליו אחר שמל ולא הזכיר וטבל. ולי נראה ליישב לשון הברייתא והגמרא דאע״ג דלענין מילה אין צריך טבילה כלל מ״מ לטהרת הרגל צריך טבילה כדתנן במ״ב פרק ב׳ דביצה. והוי אמינא דזה שמל וטבל. לגזור אטו ערל נכרי דמל נמי וטבל:

פרק ט

א **שגג וכו׳ יעשה את השני.** נראה דיליף לה מאיש איש דכתיב בפסח שני כדיליף מיניה בברייתא לזבין ומצורעים ובועלי נדות [*ושוב ראיתי בירושלמי טמא לנפש אין לי אלא טמא לנפש אנוסים או שוגגין מנין. ת״ל איש איש ריבה. עד כדון כרבי עקיבא [כלומר דדריש כפל לשון שבא לרבות]. דרבי ישמעאל [כלומר דסבירא ליה דברה תורה כלשון בני אדם] תני דבי רבי ישמעאל לא טמא לנפש כהרי דרך רחוקה. ולא דרך רחוקה כהרי טמא נפש. הצד השוה שבהן שלא עשה את הראשון יעשה את השני אף אני מרבה אנוסין או שוגגין שלא עשו את הראשון יעשו את השני]:

אם כן למה נאמר טמא. כתב רש״י בגמרא פריך הא איצטריך דאי בעי למיעבד בראשון לא מצי עביד. אלא [קאי א]דרך רחוקה דאנוס הוי דלא מצי עביד ואי בעי למיעבד על ידי שלוחו מצי עביד מיחס הוא דחס רחמנא עליו ואי עביד תבא עליו ברכה והילכך הואיל ושאר אונסים אדחו לשני אונס דדרך רחוקה למה לי דאדכרא רחמנא טפי מאונס אחרינא:

אלו פטורין מהכרת. כתב הר״ב דעיקר כרת בפסח ראשון. ומיהו בפסח שני נמי כתיב ביה (במדבר ט׳:י״ג) חטאו ישא. לרבי דיליף ממגדף שהוא מברך ה׳ דכתיב גביה (ויקרא כ״ד:ט״ו) ונשא חטאו והוא בכרת כדתנן בריש מסכת כריתות. ודקדוק מלת מהכרת כתבתי במשנה ב׳ פרק קמא דחלה:

ב **[*מן המודיעים ולחוץ].** כתב הר״ב מהלך ט״ו מילין והוא שיעור כו׳ מהנץ החמה עד בין הערבים שהוא שעת הקרבת הקרבן. דבין הערבים כתיב ביה כתמיד. ותמיד אעפ״י שנשחט משש ומחצה זמנו מן התורה מתחלת שבע ואילך. שמתחלת החמה להתעקם כלפי מערב קצת ומשחרי כותלי דהכי אמרינן ביומא. [ריש] פרק ג׳ צלותיה דאברהם [תפלת הערב שלו] מכי משחרי כותלי דהיינו מחצות היום ולהלן. ופרכינן עלה מהא דתנן תמיד נשחט בשש ומחצה. ומשני שאני כותלי בית המקדש דלא מיכווני רחבים מתחתיהן ולא משחרי בעיקום פורתא עד חצי שבע ומיהו זמן שחיטה מתחלת שבע ואילך ונמשך עד שתשקע החמה. ומשתשקע החמה לא. דדם נפסל בשקיעת החמה. באיזהו מקומן. כך לשון רש״י. ועיין פ״ג משנה ב׳:

לפיכך נקוד על ה׳ וכו׳. כתב הר״ב אני שמעתי לדרוש רחוק ה׳ וכו׳. ובירושלמי ה״א שברחוקה נקוד איש רחוק ואין דרך רחוקה]:

ג **מה בין פסח ראשון לשני.** שייר דראשון נשחט בג׳ כתות כדתנן משנה ה׳ פ״ה ואין הב׳ נשחט בשלש כתות כדתניא בתוספתא ושייר נמי ביקור ד׳ ימים דליתיה בשני כדאיתא בגמ׳ [דף צ״ו]. תוספות. [*ועיין לקמן במשנה ה׳ בד״ה מקחו וכו׳]:

והשני מצה וחמץ עמו. כתב הר״ב מצוות שבגופו כגון צלי ועל מצות ומרורים אף על גב דעל מצות ומרורים מקרא מלא הוא בפסח שני הכי קאמר דכללא דככל חקת וגו׳ מרבה צלי דדומיא דפרטא דעל מצות ומרורים:

ודוחין את השבת. פי׳ רש״י דשני כתיב ביה במועדו למ״ד קרבן ה׳ לא הקריב במועדו בשני ע״כ. ופלוגתא דתנאי בגמרא דף צ״ג ע״ב. וכתבו התוספות במסכת יומא פרק ה׳ דף נ״א דלמ״ד דהך במועדו אראשון קאי יליף ליה מכלל חקת הפסח. ועוד האריכו לפרש ע״ש. ובגמרא. שבת אין טומאה לא מאי טעמא. מפני טומאה דחיתיו יחזור ויעשה בטומאה ע״כ. ותניא נמי הכי בספרי:

ד **לא יאכלו ממנו זבין.** כתב הר״ב דגבי טמא לנפש כו׳ ואין צבור נדחין. [ומסיים רש״י אבל גבי זיבה אף צבור נדחין]. ואם תאמר אמאי תנן זבין כו׳ לאשמועינן טמאי מגע טומאות והיה נראה לי לומר דמשום רבותא דאם אכלו פטורים מכרת נקטינהו להנך דטומאה יוצא מגופן ואפילו הכי פטורין. אלא שהרמב״ם כתב בפ״ז מהק״פ דטמאי מגע טומאות הרי אלו אוכלין כמו טמאי מת והכ״מ הביא ראיה לדבריו:

אף על ביאת מקדש. לשון הר״ב כשפסח נדחה מפני הטומאה. כבר כתב ג״כ זה הלשון במשנה ו׳ פרק ז׳. ולשון הברייתא בפסח שבא בטומאה. ומ״ש הר״ב ותנא קמא כו׳ איצטריכו לחלקם ממחנותיהם כדפירש במשנה ח׳ פרק קמא דכלים:

ה **מקחו מבעשור כו׳.** דכתיב (שמות י״ב:ג׳) בעשור לחדש הזה ויקחו. זה מקחו מבעשור ואין פסח דורות מקחו מבעשור. [*ואף על גב דמהך קרא דמקחו מבעשור שמעינן לביקור ממום ארבעה ימים לענין תמיד כמ״ש הר״ב במשנה ה׳ פרק ב׳ דערכין. ולעיל במשנה ג׳ כתבתי דפסח דורות צריך [נמי] ביקור ארבעה ימים. ובגמרא יליף לה דף צ״ו מדכתיב (שם יג) ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה שיהו כל עבודות החדש זה כזה. כבר כתב

רש״י שם דמיהו לענין מקחו מבעשור אמעיטו שאין צריך שיפריש מבעשור. אלא יקח שנים שלשה טלאים מבעשור ויבקרום] ובשעת שחיטה [יפריש] אחד מהן. והאי הזה דגבי ביקור. דריש ליה למלתא אחריתא היינו למעוטי פסח שני. ועיין עוד מה שכתבתי במסכת ערכין שם] וכתיב (שמות י״ב:י״א) ואכלתם אותו בחפזון. אותו נאכל בחפזון ואין אחר נאכל בחפזון. בגמ׳. וטעון הזאה וכו׳ א״צ לימוד דמשום ולא יתן המשחית שעבר בליל׳ ההוא נצטוו להזאה כמפורש בכתוב:

בלילה אחד. פירש רש״י בגמרא וה״ה פסח דורות נמי לילה אחד עד כאן וכדמייתינן בזה הכלל במשנה דסוף פרק ב׳ דמגילה כמ״ש הר״ב שם. ונהי נמי דחכמים גזרו ואמרו עד חצות. אין לפרש דתנא דידן בא לחלק בין של מצרים לשל דורות בדבר שמדבריהם. חדא דשל מצרים נמי היה ראוי לגזירה זו. ועוד כמה פסחי דורות נעשו קודם גזירת חכמים כי כן הסברא נותנת. ואף על גב דבסוף מכילתין תנן עד חצות ומדאורייתא כמו שמפרש שם הר״ב. אפילו הכי ליכא לפרושי למתניתין דהכא דאתיא כי ההוא תנא ומחלק בהכי בין של מצרים לשל דורות. דלאותו תנא אף פסח מצרים אינו נאכל אלא עד חצות. דהא הנהו קראי דקא יליף מינייהו בפסח מצרים כתיבי. אלא מתניתין דהכא כרבי עקיבא דבגמרא דסוף מכילתין. דסבירא ליה מן התורה נאכל כל הלילה. אלא שחכמים עשו סייג. וכוותיה מתניתין דסוף פרק שני דמגילה. וכתבו התוספות ואם תאמר א״כ אמאי תנייה כלל במתניתין כיון דשוים בזה. וי״ל דתנייה אגב דבעי למיתני וחמוצו כל היום ופסח דורות נוהג כל שבעה:

אחד. עיין מ״ש במשנה ד׳ פרק ששי [ומשנה ה׳ פרק ב׳ דברכות]:

[*ופסח דורות נוהג כל שבעה. וא״ת שלשה כתות שנשחט פסח דורות היאך אתה מוצא בשל מצרים וראיתי ירושלמי בפרק תמיד נשחט [משנה ה׳] אדתנן התם הפסח נשחט בשלש כתות ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ יסא ניתן כח בקולו של משה והיה קולו מהלך בכל ארץ מצרים מהלך מ׳ יום ומה היה אומר ממקום פלוני עד מקום פלוני כת אחת. וממקום פלוני עד מקום פלוני כת אחת. ואל תתמה ומה אם אבק שאין דרכו להלך אתמר (שמות ט׳:י״א) והיה לאבק בכל מצרים. קול שדרכו להלך לא כל שכן. ע״כ. ואע״ג דלא קאמר אלא שתי כתות קיצר במובן דמהיכי תיתי כלל לומר שהיה קולו של משה מהלך כו׳. אלא ממה ששנינו דפסח [נשחט] בשלש כתות א״כ הכי נמי שלש כתות עשה משה הרי דלא כהתוספות. אלא אף בפסח מצרים היה שלש כתות]:

ו **שתמורת הפסח קריבה**. פירש הר״ב שלמים אחר הפסח. וכן לשון רש״י. ולכאורה רוצה לומר דקריבה דוקא אחר הפסח , ולא ידעתי למה דהא שלמים קרבים במועד ואפילו בחג עצמו אם הם שלמי חגיגה. כדתנן בפרק שני דחגיגה. ואפילו אם נפרש אחר ארבעה עשר בניסן דהיינו אחר זמן קרבן פסח. מ״מ קשיא. למה לא יוכל להקריבו בארבעה עשר עצמו כשאר שלמי חגיגת ארבעה עשר דתנן במשנה ג׳ מפרק ששי. ובברייתא. תמורת פסח אחר הפסח קריבה שלמים. והכי פירושו שאם המיר אחר שחיטת הפסח. ואם לכך נתכוונו רש״י והר״ב וכאילו אמרו תמורת הפסח אחר הפסח קריבה שלמים. אכתי לא ניחא דלא היו צריכים לפרש כן בדר׳ יהושע. שהרי הוא אמר אין לי לפרש:

ירעה. פירש הר״ב דדחייה בידים. וכתבו התוספות דאפילו למאן דאמר ריש פרק ו׳ דיומא דאין בעלי חיים נדחים ועיין שם היינו דוקא כגון דלא דחייה בידים כגון נטמאו בעלים או שמשכו ידיהם עד כאן ודלא כרש״י שכתב בגמרא דף צ״ח דמשנתינו סברה בעלי חיים נדחים. וניחא השתא דהר״ב והרמב״ם לא כתבו דמשנתינו דלא כהלכתא. דהא תנא קמא הוא דס״ל הכי ביומא. ובהדיא פסק שם הרמב״ם כוותיה. ודלא כפירוש השני שכתב בכ״מ בפרק ד׳ מהק״פ בדברי הרמב״ם שם דסבירא ליה דמשנה זו דלא כהלכה וא״צ שתרעה אלא תקרב שלמים משום דאין בעלי חיים נדחים. ועוד אוכיח בס״ד במשנה דלקמן דלהרמב״ם ירעה אפילו למ״ד אין ב״ח נדחים:

שיסתאב. פי׳ הר״ב שיפול בו מום. עיין בפירושו למשנה ט׳ פרק בתרא דמנחות:

ויקח בדמיו שלמים. פירש הר״ב דמותר הפסח קרב שלמים. בסוף פרק ב׳ דשקלים. כלומר וכל שכן תמורתו:

וכן תמורתו. כתב הר״ב ה״ה דמצי ר״י למיתני בפסח עצמו וכו׳. ובגמרא הא קמ״ל דאיכא תמורת הפסח דלא קרבה ופירש״י ולא אמרינן מתחלתה שלמים היא. ואפילו המיר קודם שחיטה לא קבעתה זמן השחיטה בשם פסח ואין בה דיחוי. אלא אף היא נקבעת בפסח ונדחית:

ז **המפריש נקבה לפסחו או זכר בן שתי שנים**. ואינם ראויים לפסח דכתיב (שמות י״ב:ה׳). שה תמים זכר בן שנה:

ירעה עד שיסתאב. במשנה ג׳ פ״ג דתמורה מפרש הר״ב אמאי לא תמכר בלא מום דזהו מומו. הואיל ולא חזיא למלתיה. והתוספות כתבו דהכא מודה ר״ש דהתם הואיל והיא ראויה לשלמים. והפסח אחר פסח קרב שלמים הלכך לא הוי מום ע״כ ואפי׳ הכי אינו קרב שלמים אלא ירעה וכו׳ כדפירש רש״י דקבעתו ההפרשה והרי הוא כקבוע שנדחה שאין הוא עצמו קרב אלא דמיו:

ויפלו דמיו לנדבה. פירש הר״ב לתיבה וכו׳ וכן כתב הרמב״ם. ומה בין עולת נדבה לעולת עצמו תנינן פ״ג דתמורה משנה ד׳. וא״ת ומאי שנא מאשם דתנן בתמורה פ״ג הפריש נקבה וכו׳ דיביא מדמיו אשם. וי״ל דמתני׳ דהכא סברה כמ״ד ב״ח נדחים כדאיתא בגמרא אמתני׳ דהכא ש״מ ב״ח נדחין.

דאין לפרש הכא כמ״ש התוספות לעיל בדחייה בידים דהכא כיון דדרך הקדש דחי לה לא מקרי כ״כ דחוי בידים הלכך מ״ד אין ב״ח נדחים לא מודה בכה״ג. וכמ״ש התוס׳ לעיל לענין אחר. ותמיהני על הר״ב והרמב״ם שהי׳ להם לכתוב דמתניתין דלא כהלכתא כמ״ש לעיל. ובחבורו פ״ד מהק״פ כתב ירעה וכו׳ ויביא בדמיו פסח ואם לא נפל בו מום עד שהקריב פסחו יביא בדמיו שלמים והיינו כמתניתין דתמורה גבי אשם. ומזה ראיה גמורה למ״ש לעיל. דהרמב״ם ס״ל ירעה אף למ״ד אין ב״ח נדחים. דהא הכא דכתבתי ע״פ התוס׳ דמ״ד דסבר אין נדחין ס״ל ה״נ דאין נדחין ואפ״ה כתב הרמב״ם ירעה אלא ודאי דאיהו ס״ל דירעה דהכא לאו דחייה היא. אלא יפלו לנדבה הוא דהוי דחייה. וכ״ש דס״ל בירעה דלעיל דלאו דחייה היא. ומיהו גירסת רש״י וכן התוספות ויביא בדמיה שלמים ועיין במשנה דלקמן. ולרש״י הא דקאמר בעלי חיים נדחים. היינו מדלא קרב עצמו שלמים אלא ירעה. וכדפי׳ רש״י בגמרא. ולהרמב״ם משום הא לא איריא דנחת עליה קדושת הגוף דליבעי מום כדפי׳ בפ״ג דתמורה משנה ג׳ אלא מדתנן יפלו דמיו לנדבה:

לא יביאנו בנו אחריו לשם פסח. פירש הר״ב דאין כאן מנוין וצריך שלא יהיה בלא בעלים. עיין במשנה י׳ וי״א והכא מיירי שלא נתמנה בנו עמו כדאיתא בגמרא:

ח **[*וימכרו ויביא כו׳.** פירש הר״ב וכיצד הוא עושה כו׳ מביא ג׳ סלעים מביתו כו׳ ואומר כל מקום שהיא העולה כו׳ וכפירוש רש״י ויהיב טעמא למילתיה דאל״ה הרי הוא מחליף. שמביא שלמים בדמי האשם או בדמי העולה. והרי קדושת הבהמה חלתה על מעות דמיה ואין משנין מקדושה לקדושה ע״כ. וקשיא לפי זה מאי ימכרו דתנן ובפ״ח דזבחים דף ע״א ע״ב פירש״י וימכרו נמצאו דמי עולה. עולה. דמי שלמים. שלמים. ואינו יודע אילו עולה ואילו שלמים. הלכך יטול מעות כנגד דמי היפה ויאמר כל מקום שהם מעות עולה כו׳. ומ״מ מסיק דנ״ל דל״ג וימכרו כו׳ מכח הסיפא והעתקתי דבריו שם משנה ב׳ בד״ה ירעו כו׳. ועוד עיין שם בד״ה וימכרו כו׳ מ״ש בזה בשם הרמב״ם ז״ל]:

ויביא בדמי היפה שבהן ממין זה. ולא אמרינן דיפלו דמיו לנדבה כדלעיל דמתני׳ דהכא כמ״ד אין בעלי חיים נדחים והיינו נמי דפירש הר״ב שיביא בדמיו פסח. ואילו לעיל תנן יפלו לנדבה. ולפי זה ה״נ כוליה פירקא דהתערובות פ״ח דזבחים דתנן בהו יביא בדמי היפה שבהן ממין זה וכו׳. ולגירסת רש״י ותוספות דלעיל לא קשה כלל. ויש לי ראיה לדבריהם דבפ״ח דזבחים דף ע״ג ע״ב אמתניתין דזבחים שנתערבו מין בשאינו מינו דיביא מדמי היפה שבהן ממין זה וכו׳ אמר רבא השתא דאמור רבנן לא נקריב אי אקריב לא ארצי. ומסיק דכמאן דאמר בעלי חיים נדחים אמר לשמעתיה. משמע דהנך דינין כמ״ד ב״ח נדחים נמי אתיין ואפילו הכי יקריב מאותו מין ולא אמרינן יפול לנדבה. א״כ משמע ודאי דלעיל נמי לא גרסינן יפלו לנדבה אלא יביא שלמים. וצריך לדחוק להרמב״ם לומר דרבא דינא בעלמא קאמר ולא מהדר אמתני׳:

ויפסיד המותר. דברי הרמב״ם בפירושו אינם מובנים לי:

נתערב פסח בבכורות. פירש הר״ב דמתן דמם שוה. ומסיים רש״י ואין טעונין תנופה חזה ושוק ולא סמיכה. ולא נסכים:

רבי שמעון אומר אם חבורת כהנים יאכלו. כתב הר״ב ורבנן אמרי ירעו כו׳ ויביא בדמי כו׳ והתערובות אוכל כולם בתורת בכור בעל מום וכדפירש הר״ב במשנה ב׳ פ״ח דזבחים ע״ש:

ט **[*הוא אוכל משלו והם אינם אוכלים עמו.** אתאן כרבי יוסי בפרק דלעיל משנה ז׳ דס״ל דשוחטין פסח על היחיד והלכה כמותו וא״נ אפילו כרבי יודא דאמר אין שוחטין פסח על היחיד וכגון שהמנה עליו אחרים וכדהתם במשנה ד׳ ועיין מ״ש לקמן במשנה י״א]:

ופטורין מפסח שני. פירש הר״ב דממ״נ בראשון נמנו וכן לשון רש״י רוצה לומר בזה שנשחט ראשון. וא״נ באחד מן הנשחטים כאחד אלא שאין ידוע איזהו כדי שיהיו רשאים לאכול ממנו:

לא אמר להן כו׳ אין אחראין כו׳. כתב הרמב״ם אף ע״פ שהיה בלבם שישחוט כל אחד מהן על חבירו או שהיו שם רמיזות ודברים שאומדין הדעת בהן שכל אחד שימצא ישחוט על חבירו. וכתב בכסף משנה דנ״ל דמיתורא דמתניתין למד כן. דאל״כ מאי קמל״ן. פשיטא. ע״כ. ולי נראה לו עוד ראיה דבברייתא אמרו מכאן אמרו חכמים יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטפשים. שנאמר (משלי יב) אויל מחריש חכם יחשב ואי איתא דבכה״ג דברים שבלב הוו דברים שתיקותיה מאי תהניא ליה:

י **שנתערבו פסחיהן.** ברור הוא כי זה התערובות לא נפל אלא קודם שישחט הפסח. הרמב״ם:

אחד מאלו בא לו אצל אלו. כתב הר״ב דאמרינן בברייתא בגמ׳ דאסור למשוך כל בני החבורה מן הפסח ולהניחו בלא בעלים. ויליף מדכתיב (שמות י״ב:ד׳) ואם ימעט הבית מהיות משה. משמע אם רצו מתמעטין ונמשכין. ובלבד שיהא אחד מבני חבורה קיים דאם ימעט משמע שיש שיור. ועיין לקמן:

של חמשה חמשה ושל עשרה עשרה. פירש הר״ב שאם החליפו לא יהא כאן פסח שאין אחד מבעליו הראשונים עליו. לאפוקי אם חבורה אחת שבהן

של ארבעה אפשר שיתחלף פסח שלהן לחבורה חדשה שנתחדשה מהארבעה שבאו מן ארבע חבורות של חמשה ונמצא שאין עליו שום אחד מבעליו הראשונים. והא אמרן בלבד שיהא אחד מבני חבורה קיים. ועיין לקמן:

יא **זה ממנה עמו אחד מן השוק**. פירש הר״ב שאם בא להתנות כשהן יחידים כו׳ הרי מניח את פסחו בלא בעלים אבל כשממנה עמו אחד מן השוק קודם לכן הרי יש כאן בעלים. ואע״ג דליכא אחד מבני חבורה הראשונים. ולעיל אמרינן דדוקא של ה׳ ה׳ אבל של ה׳ וד׳ לא. משום דאין אחד מבני חבורה ולא אמרינן שימנו עמהן א׳ מן השוק קודם שיתנו. ויהיו גם כן של חמשה. מפרשינן בגמרא דמתניתין דלעיל כר״י דס״ל דבעינן דוקא אחד של בני חבורה יהא קיים עליו. ולהכי לא מהני לעיל. שימנו עליו אחד מן השוק. והא דמהני הכא משום דר״י לטעמיה דס״ל בפרק דלעיל משנה ז׳ דאין שוחטין את הפסח על היחיד הלכך מעיקרא לאמנויי אחריני בהדיה קאי. וכאחד מבני חבורה דמי. ולא קשיא דמתניתין דהכא דלא כהלכתא דפסקינן לעיל כר׳ יוסי דלא כר׳ יהודה. דלר׳ יוסי נמי דינא הכי דמפורש בברייתא דאיהו ס״ל דאין צריך שיהא אחד מבני חבורה דוקא אלא שלא יהא בלא בעלים כלל. ולא עוד אלא דבמתני׳ דלעיל אפי׳ של ה׳ וד׳ איכא נמי תקנתא למנות אחד מן השוק. ומ״מ הרמב״ם בפ״ג מהק״פ העתיק מתני׳ דלעיל כלשונה משום דהך פלוגתא דבלא בעלים לא תניא בפלוגתא דפרק דלעיל כלל. והויא מחלוקת בברייתא וסתם במשנה דהלכה כסתם. ומ״ש הר״ב והא ליכא למימר שימנה וכו׳ קודם שימשוך. וכ״כ רש״י בכאן. וקאי נמי אמתניתין דלעיל ונטרו לה עד הכא. משום דהכא הוה אמינא דלא מטרחינן ליה שימנה אחד מן השוק:

אם שלי כו׳. וכמו כן יאמר השני לחבירו. הרמב״ם:

פרק י

א **סמוך למנחה**. פירש הר״ב בתחלת שעה עשירית. ומנחה דהכא מנחה קטנה היא דלא כמשנה ב׳ דפ״ק דשבת דהכא טעמא משום הדור מצוה וסגי בהכי. וטעם לשם מנחה כתבתי ברפ״ד דברכות:

עד שתחשך. דאז זמן אכילת מצה כדתניא בתוספתא הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתיב (שמות י״ב:ח׳) ואכלו את הבשר בלילה הזה. ומצה ומרור אתקשו לפסח. תוספות:

ואפילו עני כו׳. דס״ד דהסיבת עני לא חשיבא הסיבה דאין לו על מה להסב ואין זה דרך חירות. וי״מ דאדלעיל קאי עד שתחשך ואפילו עני שבישראל. פירוש עני שלא אכל כמה ימים לא יאכל עד שתחשך. תוספות:

ואפילו מן התמחוי. גמרא פשיטא. לא נצרכה אלא אפילו לר״ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הכא משום פרסומי ניסא מודה:

ב **מזגו**. ושתו ביין מסכתי (משלי ט) תרגומו ואשתו בחמרא דמזגית:

בש״א כו׳. עיין ברפ״ח דברכות וכן בטעמייהו דב״ה:

ג **הביאו לפניו מטבל בחזרת**. כן גירסת ספרים מדוייקים. וכן גי׳ התוס׳ והר״ן ועל כרחינו גי׳ הר״ב נמי הכי הוא. דאיגרס בהדיא הביאו לפניו הירקות א״כ מאי בחזרת דקתני וברישא קתני מטבל בחזרת ולא פי׳ בהביאו לפניו מהו. ובסיפא מפרש הביאו לפניו מצה כו׳ ולא פי׳ שאוכל או מטבל שמה שחסר זה. גילה זה:

מטבל בחזרת. כתב הר״ב לפי שאכילתן ע״י טבול היתה קרי לאכילה טבול. והל״ל מטבל החזרת וכתבו התוספות דבקרא נמי משתעי הכי (ירמיהו ד׳:ל׳) כי תקרעי בפוך עיניך. שמנחת הפוך בעינים. ומ״ש הר״ב דטבול זה לאו בחרוסת. מדקתני לקמן הביאו כו׳ אבל חזרת שנאו לעיל כמ״ש דמכלל דתנן מטבל בחזרת ש״מ שהביאו ואלו היתה בכלל ההבאה החרוסת כמו כן הל״ל מטבל חזרת בחרוסת ומה שהקשו בתוס׳ דאין מסיפא ראיה דהא קתני הכא חזרת. ותנייה נמי בסיפא. לא קשיא ולא מידי משום דחזרת דרישא לא פסיקא ליה. דהא טיבול ראשון הוי בשאר ירקות. ועדיף טפי בשאר ירקות. דרב אחא ברי׳ דרבא מהדר אשאר ירקות לאפוקי נפשיה מפלוגתא דאמוראי אימתי מברך על אכילת מרור או בטבול ראשון או בטבול שני. הלכך הדר תנייה בסיפא לומר דבהבאה שניה א״א אלא בחזרת ודומיו. דתנן במשנה ו׳ פ״ב. ולא בכל ירקות דעלמא. ומ״ש תוס׳ דלת״ק דס״ל דחרוסת בא לבטל הארס שבחזרת יהא צריך ג״כ בטבול ראשון כשהוא בחזרת. תי׳ הרא״ש בשם הר״ר יונה ז״ל משום דטבול ראשון אינו לחיוב אלא להכירא בעלמא. ורגילין כל השנה שאוכלין חזרת בלא חרוסת ואינם חוששים לארס. גם עתה נמי לא חשו חכמים אם יאכלוהו בלא חרוסת כמו שעושין בשאר ימות השנה אבל טבול שני שהוא של מצוה הזהירו חכמים שלא יהא בו חשש סכנה ע״כ:

לפרפרת הפת. הגי׳ בספר מדויק לפרפר וכן נראה לשון הר״ב ונראה דמפרש פרפר מלשון שלו הייתי ויפרפרני [איוב יו] ופרש״י ל׳ פירורים וכת״י

ודעדקינני ומיהו אפי׳ אי גרסינן פרפרת ניחא ולא קשיא אפירושו דמשנה ב׳ פ״ו דברכות כדכתב הר״ן בשם הרמב״ן דמצה גופה קרי הכי לפי שהיא עשויה רקיקים וה״ק עד שמגיע לפרפרת דהיינו פת שהיא מצה עכ״ל. והערוך גורס ג״כ. פרפרת הפת. ומפרש עת אכילת מצה:

וחרוסת. פירש הר״ב שעושין מתאנים וכו׳ ודכין הכל במדוכה. וע״ש זה נקרח חרוסת מלשון חרס בגמרא דף קי״ו בברייתא חרס זכר לטיט ופירש רש״י חרס שכותשין בו הדק זכר לטיט. ומ״ש הר״ב ומשימין בה תפוחים משמע דאף לת״ק משימין בה תפוחים על כל פנים מדלא כללינהו בהדי תאנים ולוזים וכו׳ וזו לא ידעתי מנין לו. גם הרמב״ם לא הזכיר כן בפירושו:

ושני תבשילין. רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר. אחד זכר לפסח. ואחד זכר לחגיגה:

רבי אליעזר בר צדוק אומר מצוה. כתב הר״ב זכר לתפוח שהיו יולדות שם בניהם בלא עצב. מסיים רש״י ולא יכירו בהן מצרים דכתיב (ש״ה ח) תחת התפוח עוררתיך:

מצוה. כתב הרמב״ם לדעתו שחייב אדם לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת חרוסת ואינה הלכה ע״כ. אבל בחבורו פסק כמותו בפ״ז מהלכות קרבן פסח משום דפליגי אמוראי אליביה וכדכתב המגיד ומ״מ בפ״ח לא כתב שם ברכה שמברכין עליו וטעמא כדכתב הטור סימן תע״ה שאין מברכין על החרוסת אע״פ שהוא מצוה לפי שהוא טפל למרור:

ד **וכאן הבן שואל**. פי׳ הר״ב במזיגת כוס שני יהיה הבן שואל מה נשתנה עכשיו שמוזגין כוס שני קודם אכילה. רש״י:

הלילה הזה מרור. הא דלא אמר כולו מרור משום [דאכלינן] שאר ירקי בטבול ראשון. תוספות. ולפי שבמשנתינו נשנה גם בטבול ראשון חזרת הוצרכו לפרש כן:

הלילה הזה כולו צלי. מוקי לה בפ׳ אלו דברים (פסחים ע:) כבן תימא דאמר חגיגה הבאה עם הפסח הרי היא כפסח ואינה נאכלת אלא צלי. תוספות:

שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת. מסיק בגמ׳ דהכי קתני שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת דאטו כולי יומי לא סגי דלא מטבלא חדא זימנא:

ה **כל שלא אמר שלשה דברים אלו כו׳**. דכתיב (שמות יב) ואמרתם זבח פסח הוא. פי׳ באמירה שצ״ל פסח זה שאנו אוכלים ואתקוש מצה ומרור לפסח. וצ״ל נמי מצה זו ומרור זה:

לא יצא י״ח. כלומר לא יצא י״ח כראוי אבל לא יצא י״ח כלל לא קאמר ודכותה בסוכה [פרק ב׳ משנה ז׳] א״כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך לאו דוקא דהא לא הוי טעמא אלא משום דלמא אתי לאמשוכי בתר שולחנו וכל היכא דלא אמשיך לא סגי דלא יצא אלא ודאי כדאמרינן. הר״ן. ועיין מ״ש בפרק ב׳ דסוכה:

מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים. לשון הרמב״ם בסוף הלכות חמץ ומצה. על שם שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקב״ה וגאלם מיד שנאמר (שם) ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכן גירסת הרא״ש במשנה. וברי״ף גורס כגירסתנו אבל גורס נמי שנאמר ויאפו וגו׳ וכתב הר״ן שנא׳ ויאפו את הבצק וגו׳ ולא יכלו להתמהמה שאילו יכלו להתמהמה היו מחמיצין אותו דפסח מצרים לא נהג אלא לילה ויום [כדכתב הר״ב במ״ה פרק דלעיל] ולמחר היו מותרין במלאכה ובחמץ ולפיכך אילו יכלו להתמהמה החמיצו עיסותיהם לצורך מחר שלא הוזהרו בבל יראה אלא מתוך שלא היה להם פנאי אפאוהו מצה וזכר לאותה גאולה נצטוו באכילת מצה עכ״ל. דקרא דלא יראה בפרשת והיה כי יביאך ה׳ אל ארץ כתיב (שם יג) ואע״ג דכל יום ט״ו היו אסורים לאכול חמץ כדאמר לילה ויום. מ״מ במלאכה היו מותרין שלא נצטוו במצרים על שביתת יום טוב והיו יכולין לאפותו לצורך מחרתו של אחר יום היציאה. וז״ש הר״ן ולמחר היו מותרין במלאכה ובחמץ. אינו מובן לי. דאי לראות חמץ אף בלילה לא נאסרו וכן במלאכה. ואי לאכול גם ביום נאסרו:

להודות להלל כו׳. כתבו התוספות י״א ז׳ הודאות ולא יותר כנגד שבעה רקיעים עכ״ל ואי משום הא יש לי לקיים גירסת הספר דתשעה הוו רקיעים דז׳ רקיעים לז׳ כוכבי לכת ושמיני למזלות ותשיעי המקיף ומסבבם בכח בוראו יתברך בכל יום ממזרח למערב הפך תנועתם שממערב למזרח והוא נקרא רקיע היומי. כמ״ש הרמב״ם כל זה בפרק ג׳ מהלכות יסודי התורה והוא הנקרא ערבות ובעשירי הוא אומר למי שעשה וכו׳ שהוא רוכב ערבות ית׳ זכרו לנצח נצחים. [*ובסדר המשנה דירושלמי לא נשנו אלא שבעה הני חמשה דהכא עד לרומם ועוד שנים לנצח ולגדל]:

ונאמר לפניו הללויה. טעמא כתבתי לעיל במשנה ז׳ פרק ה׳:

ו **[*בית שמאי אומרים כו׳ ובית הלל אומרים כו׳**. נ״ל דכ״ע סברי רוב הלל אחר מזונו וכדתניא [דף ק״ט ע״א] רבי אליעזר אומר חוטפין [אוכלין מהר] מצות בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא יישנו ותניא ר׳ עקיבא בע״פ היה אומר הגיע עת לעמוד מבית המדרש בשביל תינוקות שלא יישנו וקסברי בית שמאי דיש למהר ולא לומר קודם המזון רק מזמור א׳ וב״ה סברי כיון דבמזמור הראשון לא נזכר קריעת ים סוף צריך שיאמר גם השני שיש בו הזכרת

קריעת ים סוף כיון שאומר אח״כ ברכת הגאולה כי לא נושעו ישראל מיד מצרים עד שנקרע להם הים ונטבעו המצרים ושם נאמר ויושע וגו׳. ולא שייכא פלוגתא זו לשנותה אצל קולי ב״ש וחומרי ב״ה במס׳ עדיות דקולייהו דב״ש לפני המזון חומרא היא לאחר המזון שאדם כבד בטבעו וצריך שיחטוף [נ״ל שצ״ל שיטרוף] שינה שלו]:

ולא היה חותם. דר׳ טרפון לא הוסיף להאריך בדברי בקשה ולא היה אומר אלא הודאה. תוספות:

ז **ברכת השיר.** כתב הר״ב אית דאמרי נשמת כל חי וכתבו התוס׳ דקוראו ברכת השיר לפי שבשבתות אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה. ולאית דאמרי יהללוך. פי׳ הרשב״ם דברכת השיר כלומר ברכת השבח דגומרין בו בא״י מלך מהולל בתשבחות:

[*בין הכוסות הללו. בין [ב׳] ראשונים לשנים אחרונים אם רצה לשתות ישתה. [רשב״ם]]:

בין שלישי לרביעי לא ישתה. פי׳ הר״ב שלא ישתכר כו׳. וא״ת כבר משוכר כו׳ יין שבתוך המזון אינו משכר. בירושלמי הביאו הרי״ף וכתב ב״י סי׳ תע״ג דאפשר לומר דאף בין ראשון לשני לא ישתה כדי שלא ישתכר וימנע מעשות הסדר וקריאת ההגדה. והא דנקט דבין ג׳ לד׳ ולא ביאר בין ראשון לשני משום דמלתא דלא שכיחא היא להיות אדם שותה כ״כ קודם אכילה והר״ר יהונתן כתב דיין שלפני המזון אינו משכר ע״כ. וכך כ׳ הרשב״ם מדלא ממעט תנא אלא בין ג׳ לד׳:

ח **ואין מפטירין אחר הפסח.** וכתב הר״ב וכך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. שצריך שיאכל כו׳. משום דעבידי זכר לפסח בזמן שבית המקדש קיים. רשב״ם. [ולא מיבעי (לתנא דמתניתין לאשמעינן אין מפטירין) אחר מצה כיון דלא נפיש טעמייהו (בקל יכול עבוריה טעם מצה) אבל פסח דנפיש טעמיה ולא מצו עבוריה (הוי אמינא) לית לן בה. קמ״ל. גמרא]:

ישנו מקצתן יאכלו. פירוש אותן שישנו יאכלו לכשיקיצו. ר״ן:

נתנמנמו. פירש הר״ב שלא נשקעו בשינה הכי איתא בגמרא כגון דקרי ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מדכר. ופירש הרשב״ם לאהדורי סברא מילתא דצריכא סברא כגון ששואלין אותו היכן הנחת כלי זה וכי מדכרו ליה הנחתו במקום פלוני מידכר ואומר הן או לאו. ובפ״ב דמגילה דף י״ח כתב רש״י אהדורי סברא דבר הבא מבינת הלב [*ומ״ש הר״ב והלכה כר״י הכי מוכח בגמרא]:

ט **הפסח אחר חצות מטמא את הידים.** פירש הר״ב דהא נותר הוא. ובגמרא דמתניתין ר״א בן עזריה היא דסבירא ליה דמן התורה אינו נאכל אלא עד חצות כדיליף להו מקראי דאל״ה אלא מגזירת חכמים דאינו נאכל אלא עד חצות כמ״ש במשנה ה׳ פרק דלעיל לא הוי נותר כמ״ש בריש ברכות בשם תוספתא דפרק שני דמגילה. ומתניתין דלעיל רבי עקיבא כמ״ש שם והכי נמי מתניתין דסוף פרק שני דמגילה. וטעמו דנאמר חפזון עד שעת חפזון שחפזו לצאת והיינו עמוד השחר כדכתיב (שמות י״ב:כ״ב) לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ור״א סבר עד שעת חפזון מצרים בשעת מכת בכורות שעל ידיה נחפזו למהר לשלחם מן הארץ וכו׳ ומתניתין דסוף פרק איזהו מקומן נמי כרבי אליעזר בן עזריה כמ״ש שם בס״ד והכי נמי מתניתין דריש ברכות מדלא תנן נמי אכילת פסחים בהדי דמני שמצותן עד שיעלה עמוד השחר:

הפגול. מפרש בגמרא משום חשדי כהונה שלא יפגלוהו ברצון להפסיד את הבעלים גזרו עליו טומאה. [*ועיין מ״ש בספ״ג דידים]:

בירך ברכת הפסח פטר את של זבח וכו׳. טעמא מפרש בגמרא דכולי עלמא סבירי להו דמתנה אחת דפסח כדתנן בסוף איזהו מקומן (זבחים נו:) בשפיכה היא דהיינו שעומד על היסוד או בקרוב ושופך בנחת כדי שיפלו על היסוד ומתנות דשאר קרבנות בזריקה מרחוק דגבי כל הקרבנות כתיב זריקה ובפסח ובמעשר ובבכור כתיב (דברים י״ב:כ״ז) ודם זבחיך ישפך ובהא פליגי דר״י סבר זריקה בכלל שפיכה ואם נתן הנזרקים בשפיכה יצא. [*דמה לי זריקה מרחוק מה לי שפיכה מקרוב. תוספות] ואין שפיכה בכלל זריקה ואם נתן הפסח בזריקה לא יצא [*דודאי דברחוק לא עדיפא כמו בקרוב] ונמצא דחגיגה דבזריקה בכלל פסח שבשפיכה ולפיכך ברכת הפסח פוטרת את של זבח. ושל זבח אינה פוטרת של פסח. שאין מתן דמו דפסח בכלל דזבח. ורבי עקיבא סבר דבין ששפך הנזרקים. או זרק הנשפכים לא יצא. ולפיכך לא זו פוטרת וכו׳:

סליק מסכת פסחים.